

Språket i Åkrafjorden

– ei sosiolingvistisk gransking av dialekten i to fjordbygder

Liv Torunn Tjelmeland

NOLISP350 – Masteroppgåve i nordisk språk
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium
Universitetet i Bergen
Haust 2016

[...] enkelte afsidesliggende Fjeld- og Fjordbygder, f. Ex. Aakrefjorden i Skonevik, der liden Omgang har med "Søringerne", taler ganske samme Maal som de øvrige Bygder i den sydl. Afd. Her er derimod en skarp Sproggrænse imod Hardanger. Den øverste Gaard i Aakre, Bergstø, ligger blot 1/8 Mil fra den øverste Gaard i Odde, Vintertun, men paa den første Gaard tales der rent Skoneviks-Maal, paa den sidste rent hardangersk.

Christian Vidsteen 1882

Takk

Det er mange fortener ei helsing og ein takk for god hjelp og støtte i arbeidet med denne masteroppgåva.

Først og fremst fortener Helge ein stor takk for trygg og god rettleiing gjennom heile arbeidsprosessen. Vidare vil eg takka Bente for opplæring og hjelp med transkripsjon, metafila, korrektur og andre detaljar som skulle på plass for å få materialet mitt inn i Talebanken. Takk til Hallvard for transkripsjon og korrekturlesing av materialet frå sørsida av Åkrafjorden. Resten av gjengen på tysdagsmøta skal òg ha ein stor takk. Forskargruppa gjev eit trygt fagmiljø til å diskutere sosiolingvistikk.

Ein ekstra stor takk skal Trond ha for hjelp med transkripsjon, korrekturlesing, hjelp med Talebanken og elles både faglege og ikkje-faglege diskusjonar på prosjektrummet.

Takk til alle informantane eg har fått intervjuar til prosjektet mitt. Utan dykk ville ikkje dette arbeidet vore mogleg. Spesielt takk til Åkra oppvekstsenter og Enge skule for at eg fekk gjera intervju hjå dykk i skuletida. Eg vil òg takka alle heime i Åkrafjorden som har hjelpt meg med tips og råd undervegs. På begge sider av fjorden har eg møtt stor velvilje og interesse. Mange har lånt meg lydopptak eller tipsa meg om folk som kan ha slikt liggande. Det er eg svært takksam for. Spesielt takk til Olav K. Fjæra som har lånt meg mange gamle lydopptak.

Takk til heile nordisk-gjengen for fine år på lesesalen. De lagar dei beste fredagskakene. Spesielt takk til Silje-Marie. Utan deg ville desse åra på Universitetet i Bergen ikkje vore dei same. Og utan det strenge blikket til Edith Øberg frå naboplassen på lesesalen hadde eg nok aldri fått ferdig masteroppgåva.

Takk til mamma og pappa for lån av bil og tilrettelegging slik at eg fekk gjennomført feltarbeidet. Takk for at eg har fått stela alt av lokalhistoriske bøker frå bokhylla dykkar. Takk for at de alltid svarar når eg sender meldingar seint om kvelden og spør om lokalhistoriske eller lokalspråklege detaljar. Takk for ein trygg heim å koma heim til når eg treng ein pause frå bylivet. Vasstølen vil alltid vera den beste lesesalen.

Til slutt vil eg takka Stian. Takk for at du laga middag til meg kvar einaste dag i masterinnspurten. Du er den finaste eg veit!

Takk III

Oversikt over figurar	VIII
Oversikt over tabellar	X
Kapittel 1. Innleiing	1
1.1 Dialektendringsprosessar	1
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål	1
1.3 Kvifor Åkrafjorden?	2
1.4 Strukturen i oppgåva	4
Kapittel 2. Skånevik kommune og fjordbygdene i Åkrafjorden	5
2.1 Schei-komiteen	5
2.2 Geografi og samferdsle	8
2.2.1 Sentrum og bygdene	10
2.2.2 Frå sjøvegen til landvegen	10
2.3 Folketal og demografisk utvikling	11
2.3.1 Flytting	11
2.3.2 Kontakt	13
2.3.3 Sysselsetting	14
2.4 Kultur og samfunnsliv	16
2.4.1 Kyrkja	16
2.4.2 Skulen og skulelause bygder	16
2.4.3 Kultur og lokale arrangement	17
2.5 Oppsummering	19
Kapittel 3. Dialekten i Åkrafjorden og dei språklege variablane	20
3.1 Språksamfunnet Åkrafjorden	20
3.2 Tidlegare forskning på dialekten i Sunnhordland	22
3.3 Sunnhordlandsmålet og skiljet mellom nord og sør i Sunnhordland	22
3.4 Grammatikksskisse	24
3.4.1 Vokalfonem	25
3.4.2 Konsonantfonem	25
3.4.3 Fonologiske reglar	25
Fonologisk regel 1: Syllabisering	25
Fonologisk regel 2: Vokalen /e/ i lang og kort staving	26
Fonologisk regel 3: Vokalen /e/ i trykklette stavingar	26
Fonologisk regel 6: Avstemming	26
3.4.4 Morfofonologiske reglar	26

<i>Morfofonologisk regel 1. Palatalisering av velarar</i>	26
3.4.5 <i>Substantivbøyinga</i>	27
3.4.6 <i>Verbbøyinga</i>	28
3.4.7 <i>Adjektivbøyinga</i>	28
3.4.8 <i>Personlege pronomén</i>	29
3.5 <i>Variabelval</i>	29
3.5.1 <i>V1: Determinativet "det" uttala /de:/ eller /da:/</i>	31
3.5.2 <i>V2: Det personlege pronomenet "ho" uttala /hø:/ eller /hu:/</i>	32
3.5.3 <i>V3: Bøyingssending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum</i>	32
3.5.4 <i>V4: Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på -leg og -ig</i>	33
3.5.5 <i>V5: Adjektivsuffikset -leg</i>	33
3.5.6 <i>V6: Differensiasjon av /m/</i>	33
3.5.7 <i>V7: Segmentasjon av lang /l/</i>	34
3.5.8 <i>V8 Palatalisering av velarar</i>	34
3.5.9 <i>Aktuelle språklege variablar for vidare forsking</i>	34
Kapittel 4. Teori	36
4.1 <i>Frå dialektologi til Dialektendringsprosessar</i>	36
4.2 <i>Språkleg variasjon</i>	39
4.2.1 <i>Identitet, normer og haldningar</i>	39
4.2.2 <i>Sosial nettverksteori</i>	41
4.2.3 <i>Akkommodasjon</i>	41
4.3 <i>Språkendring</i>	43
4.3.1 <i>Interne faktorar</i>	43
4.3.2 <i>Eksterne faktorar</i>	44
4.3.3 <i>Geografisk spreining</i>	45
4.3.4 <i>Regionalisering</i>	46
4.4 <i>Sosiale variablar</i>	47
4.4.1 <i>Alder</i>	47
4.4.2 <i>Kjønn</i>	48
4.4.3 <i>Lokalgeografisk tilhøyrse</i>	48
4.4.4 <i>Kontakt</i>	48
4.5 <i>Hypotesar</i>	49
H1: <i>Alder og utvikling i tilsynelatande tid</i>	49
H2: <i>Endringstidspunkt</i>	49
H3: <i>Lokalgeografisk utvikling</i>	50
H4: <i>Kjønn</i>	50

<i>H5: Kontakt</i>	51
<i>H6: Påverknadskjelder</i>	51
Kapittel 5. Metode	52
5.1 Kvantitativ og kvalitativ metode	52
5.2 Tilsynelatande tid og verkeleg tid	54
5.3 Informantar	57
5.3.1 Livsfasar og årsklasseinndeling.....	57
5.3.2 Det eldre materialet	58
5.3.3 Det nye materialet – informantutval.....	59
5.4 Intervju og opptakssituasjon	62
5.4.1 Intervjugaid	63
5.5 Materialet.....	64
5.5.1 Transkripsjon og metadata.....	64
5.5.2 Lytting og koding	65
5.6 Utfordringar	65
Kapittel 6. Resultat	67
6.1 Signifikanstesting	68
6.1.1 Signifikante resultat for alder.....	69
6.1.2 Signifikanstest for stad og årsklasse	70
6.1.3 Ikkje signifikante kjønnskilnadar	70
6.1.4 Ingen signifikanstest for kontakt	71
6.2 Resultat i tilsynelatande tid.....	71
6.2.1 V1: Determinativet "det".....	71
6.2.2 V2: Det personlege pronomenet "ho"	73
6.2.3 V3: Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum.....	74
6.2.4 V4: Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på -leg og -ig	76
6.2.5 V5: Adjektivsuffikset -leg	77
6.2.6 V6: Differensiasjon av /rn/	79
6.2.7 V7: Segmentasjon av lang /l/.....	81
6.2.8 V8: Palatalisering av velarar.....	82
6.3 Resultat i verkeleg tid	83
6.3.1 Språkendring målt etter skifte i livsfase	84
6.3.2 Språkendring målt for dei tre livsfasane	87
6.3.3 Endringar i livsfase E frå det gamle til det nye materialet.....	90
6.4 Resultat etter den sosiale variabelen kontakt.....	93

Kapittel 7. Jamføring med andre masteroppgåver i Dialektendringsprosessar	97
7.1 V1: Determinativet "det".....	97
7.2 V3: Substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum	97
7.3 V6: Differensiasjon av /rn/	98
7.4 V7: Segmentasjon av lang //.....	99
7.5 V8: Palatalisering av velarar.....	100
Kapittel 8. Drøfting av resultata	101
8.1 Svar på hypotesar	101
H1: Alder og utvikling i tilsynelatande tid	101
H2: Endringstidspunkt	105
H3: Lokalgeografisk utvikling.....	108
H4: Kjønn.....	113
H5: Kontakt.....	117
H6: Påverknadskjelder	118
Kapittel 9. Avslutning.....	124
9.1 Konklusjon	124
9.2 Vidare forskning	125
Litteraturliste	i
Nettressursar	v
Vedlegg	vi
Vedlegg 1. Oversiktskart	vi
Vedlegg 2. Samtykkeskjema ungdom	vii
Vedlegg 3. Samtykkeskjema voksne.....	viii
Vedlegg 4. Spørjeskjema	ix
Vedlegg 5. Biletoppgåve frå ungdomsintervjua	xi
Vedlegg 6. Informantmatrise med bakgrunnsinformasjon	xii
Samandrag	xvi
Abstract.....	xvii
Profesjonsrelevans.....	xviii

Oversikt over figurar

Figur 1 Kart over dei gamle kommunegrensene i Sunnhordland frå 1918. Midt i kartet ligg kommunane Kvinnherad, Varaldsøy, Skånevik, Fjelberg og Etne, som vart endra i kommunesamanslåinga 01.01.1965.....	5
Figur 2 Kart over Åkrafjorden som syner korleis fjorden vart delt i 1965, og kva for bygder som søkte seg vekk frå Skånevik kommune før kommunesamanslåinga.	6
Figur 3 Oversiktskart Åkrafjorden og gamle Skånevik kommune med dagens kommunegrenser.....	8
Figur 4 Kart over Skånevik og Åkrafjorden med gardsnamn frå sirka 1800.	9
Figur 5 Resultat for V1 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/.	73
Figur 6 Resultat for V2 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den nye varianten /hʊ:/.	74
Figur 7 Resultat for V3 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten med -r.	76
Figur 8 Resultat for V4 etter stad og årsklasse.	76
Figur 9 Resultat for V4 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten med -t.	77
Figur 10 Resultat for V5 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den nye varianten med /i/.	79
Figur 11 Utviklinga til variantane av V6: 'Differensiasjon av /rn/' på sørsida og nordsida.	80
Figur 12 Resultat for V6 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten /dn/.	80
Figur 13 Resultat for V7 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten /dl/.	82
Figur 14 Resultat for V8 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten med palatalisering.	83
Figur 15 Illustrasjon for samanlikning av livsfasar på ulike opptakstidspunkt.	84
Figur 16 Modell for samanlikning av livsfasar i det gamle og det nye materialet. Gruppene er illustrert med informantkodane til informantane i dei ulike gruppene.	85
Figur 17 V1: 'Determinativet "det"'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.	86
Figur 18 V2: 'Det personlege pronomenet "ho"'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.....	86
Figur 19 V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.....	86
Figur 20 V7: 'Segmentasjon av lang /l/'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.....	87

Figur 21 V8: 'Palatalisering av velarar'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.....	87
Figur 22 V1: 'Determinativet "det"'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.....	88
Figur 23 V2: 'Det personlege pronomenet "ho"'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.....	88
Figur 24 V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.....	89
Figur 25 V7: 'Segmentasjon av lang //'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.....	89
Figur 26 V8: 'Palatalisering av velarar'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.....	89
Figur 27 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V1: 'Determinativet "det"' og bruk av den nye og nordlege varianten /da:/.	94
Figur 28 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' og bruk av den nye varianten /hũ:/.	95
Figur 29 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V3: 'Subst. ub. fl. fem. og mask. og bruk av den tradisjonelle varianten med -r.	95
Figur 30 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V8: 'Palatalisering av velarar' og den tradisjonelle varianten med palatalisering.	96
Figur 31 Den samla utviklinga til dei generelle variablane på sørsida.	101
Figur 32 Den samla utviklinga til dei generelle variablane på nordsida.	102
Figur 33 Den samla utviklinga til dei spesifikke variablane på nordsida og sørsida av Åkrafjorden.	108
Figur 34 Kvinner på sørsida: Ei samla framstilling av resultata.....	113
Figur 35 Menn på sørsida: Ei samla framstilling av resultata.....	113
Figur 36 Kvinner på nordsida: Ei samla framstilling av resultata.....	114
Figur 37 Menn på nordsida: Ei samla framstilling av resultata.....	114

Oversikt over tabellar

Tabell 1 Folketalsutvikling i Åkrafjorden frå 1910–2016.

Kjelder: Statistisk sentralbyrå 1910, 1960, 2001a, 2001b, 2016.	11
Tabell 2 Foreldrebakgrunnen til informantane i materialet.	12
Tabell 3 Informantane inndelt etter kontaktflate.	14
Tabell 4 Sysselsetting i 1960, 1980 og 2001. Kjelder: Statistisk sentralbyrå 1960, 1980a, 1980b, 2001a, 2001b.	15
Tabell 5 Likskapar og ulikskapar mellom dialekten nord og sør i Sunnhordland.	24
Tabell 6 Vokalfonem.	25
Tabell 7 Konsonantfonem.	25
Tabell 8 Substantivbøyinga.	27
Tabell 9 Verbbøyinga.	28
Tabell 10 Adjektivbøyinga.	28
Tabell 11 Personlege pronomener.	29
Tabell 12 Variabelliste.	31
Tabell 13 Fødselsår på informantane i dei ulike livsfasane.	56
Tabell 14 Årsklasseinndelinga.	57
Tabell 15 Oversikt over informantane i det eldre materialet.	59
Tabell 16 Oversikt over informantar i det nye materialet. Fordelt på livsfase, kjønn og stad.	60
Tabell 17 Oversikt over informantane i dei ulike årsklassane.	67
Tabell 18 Signifikansgrenser.	68
Tabell 19 Resultat for V1 etter stad og årsklasse.	71
Tabell 20 Resultat for V1 etter kjønn, stad og årsklasse.	72
Tabell 21 Resultat for V2 etter stad og årsklasse.	73
Tabell 22 Resultat for V2 etter kjønn, stad og årsklasse.	74
Tabell 23 Resultat for V3 etter stad og årsklasse.	75
Tabell 24 Resultat for V3 etter kjønn, stad og årsklasse.	75
Tabell 25 Resultat for V4 etter kjønn, stad og årsklasse.	77
Tabell 26 Resultat for V5 etter stad og årsklasse.	78
Tabell 27 Resultat for V5 etter kjønn, stad og årsklasse.	78
Tabell 28 Resultat for V6 etter stad og årsklasse.	79
Tabell 29 Resultat for V6 etter kjønn, stad og årsklasse.	80
Tabell 30 Resultat for V7 etter stad og årsklasse.	81
Tabell 31 Resultat for V7 etter kjønn, stad og årsklasse.	81
Tabell 32 Resultat for V8 etter stad og årsklasse.	82
Tabell 33 Resultat for V8 etter kjønn, stad og årsklasse.	83

Tabell 34 Informantar i Livsfase E i det gamle og det nye materialet.....	90
Tabell 35 Resultat for V1: 'Determinativet "det"' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.	91
Tabell 36 Resultat for V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.	91
Tabell 37 Resultat for V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.	91
Tabell 38 Resultat for V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på -leg og -ig' i livsfase E i det gamle og i det nye materialet.....	91
Tabell 39 Resultat for V5: 'Adjektivsuffikset -leg' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.....	92
Tabell 40 Resultat for V6: 'Differensiasjon av /rn/' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.....	92
Tabell 41 Resultat for V7: 'Segmentasjon av lang //l' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.....	92
Tabell 42 Resultat for V8: 'Palatalisering av velarar' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.....	93
Tabell 44 V1: 'Determinativet "det"'. Jamføring med Lid (2015).	97
Tabell 45 V6: 'Differensiasjon av /rn/'. Jamføring med Villanger (2010) og Slettebø (2014)..	99
Tabell 46 V7: 'Segmentasjon av lang //l'. Jamføring med Doublet (2015) og Slettebø (2014).	99
Tabell 47 V8: 'Palatalisering av velarar'. Jamføring med Lid (2015), Villanger (2010) og Lianes (2013).....	100
Tabell 48 Endring i prosenttal frå årsklasse til årsklasse på sørsida.....	106
Tabell 49 Endringar i prosenttal frå årsklasse til årsklasse på nordsida.	106
Tabell 50 Bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/.	109
Tabell 51 Sørsida. Moglege påverknadskjelder for spreining av dei nye variantane.	120
Tabell 52 Nordsida. Moglege påverknadskjelder for spreining av nye variantar.....	122

Kapittel 1. Innleiing

Med denne masteroppgåva skriv eg meg inn i den sosiolingvistiske forskingsdisiplinen om språkendring, med røter tilbake til dialektologien. Det empiriske grunnlaget for granskinga mi er ei rekke sosiolingvistiske intervju med folk frå Åkrafjorden, i tillegg til gamle lydopptak som eg har fått låna. Dei sosiolingvistiske intervjuane er gjort i perioden 2014–2016 med 27 informantar. Dei eldre opptaka er frå perioden 1960–1990, og består av intervju, foredrag og samtalar med til saman åtte informantar. Resultata frå granskinga skal kunna jamførast med andre masteroppgåver frå Vestlandet og slik gje auka innsikt i språkutviklinga i regionen.

1.1 Dialektendringsprosessar

Granskinga av dialekten i Åkrafjorden er del av det større prosjektet Dialektendringsprosessar ved Universitetet i Bergen. Hovudmålet i Dialektendringsprosessar er "å utvikle innsikt i moderne dialektendringsprosessar og forholdet mellom samfunnsendring og språkendring" (Sandøy ofl. 2007: 1). I prosjektet har ein per i dag publisert 12 hovudfagsoppgåver og fleire forskingsartiklar. Eit av dei store måla i prosjektet er å utvikla ein felles metode for innhenting og handsaming av sosiolingvistisk materiale, slik at ein kan "[...] lage analysar av språkendingar i verkeleg tid med tanke på endringsgrad, endringstypar, endringsretning og sosiale og samfunnsmessige *vilkår* for endringane" (Sandøy ofl. 2007: 4). Ved å gjera tilsvarande undersøkingar på ulike plassar vil ein kunna få eit stort materiale som jamføringsgrunnlag for ei oversiktsgransking av den språklege utviklinga på Vestlandet.

Samfunnsaspektet er viktig i Dialektendringsprosessar. Eit av delprosjekta i Dialektendringsprosessar handlar om språkendring og samfunnstypologi. "Dette delprosjektet har eit makroperspektiv på endringsprosessane, og det kan utvikle innsikt i eigenskapar ved språket og ved funksjonen som språket har i samfunnet" (Sandøy ofl. 2007: 4). Difor vil samfunnsaspektet og den lokale utviklinga ha stor plass i denne oppgåva.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Målet med denne oppgåva er å kartlegga språksituasjonen i Åkrafjorden med hovudvekt på dei små bygdene Kyrping og Åkra på kvar si side av fjorden. Fokuset er på språkleg variasjon og endring sett i samheng med store lokale samfunnsendingar dei siste femti åra. Problemstillinga mi er: *Korleis og kvifor får ein moderniseringsprosess i samfunnet (med endra kommunestruktur og nye kommunikasjonsvegane) følger for den lokale dialekten?* Med utgangspunkt i denne problemstillinga vil eg undersøka om språket i Åkrafjorden har endra seg som følge av kommunesamanslåinga i 1965 og dei andre store samfunnsendingane

som har skjedd dei siste 50 åra. Åkrafjorden vart delt mellom to kommunar i 1965, og difor vert det geografiske aspektet det viktigaste i denne oppgåva. Eg vil fokusera på å samanlikna utviklinga i bygdene på sørsida og nordsida av Åkrafjorden i tillegg til å undersøka alle variablane for kjønsskilnadar og utvikling i tilsynelatande tid.

Vidare har eg følgande forskingsspørsmål:

1. Kan eventuelle språklege endringar forklarast ut frå endra kontaktmønster (med nytt skulemønster, kommunesentrum, arbeidspendling og handel)?
2. Korleis påverkar lokal identitet og tilhøyrse språkutviklinga?
3. Er dialektendringane som skjer i Åkrafjorden, lokale eller del av eit større endringsmønster i ein *sunnhordlandsregion* eller på heile Vestlandet? Kvar kjem endringane frå, kvifor og korleis spreier dei seg? Kan ein påvisa språkleg påverknad frå dei nærmaste byane (Bergen, Haugesund, Stord, Stavanger)? Ved å jamføra funna mine med dei andre granskingane i Dialektendringsprosessar kan eg sjå om det finst fellesnemnarar mellom utviklinga i Åkrafjorden og dei andre stadane på Vestlandet. Dei språklege skilnadane mellom bygdene er ikkje så store, men kanskje ein kan finna spor som tyder på at det føregår ein regionaliseringsprosess, slik at dei lokale skilnadane mellom bygdene vert mindre, og ein får ein meir einsarta regionaldialekt? (jf. Akselberg 2005).

1.3 Kvifor Åkrafjorden?

I Dialektendringsprosessar har ein eit mål om å gjera granskingar etter same mal på ulike plassar på Vestlandet, slik at ein skal kunna jamføra resultata. Eit jamføringsprosjekt kan for eksempel vera nyttig for å kartlegga geografiske spreingsmønster for ulike språklege variablar. Då eg vart kjent med Dialektendringsprosessar, vart eg raskt merksam på at det ikkje fanst ein slik sociolingvistisk studie i prosjektet frå Sunnhordland. Sunnhordland er ein region som grensar til Bergen, Hardanger, Haugalandet og Ryfylke, og som har ein eigen dialekt med likskapstrekk med fleire av desse områda. Samstundes har både Ivar Aasen (1844) og Christian Vidsteen (1882) peika ut sunnhordlandsmålet som eit eige mål som skil seg frå dei omkringliggande dialektane.

Ivar Aasen skriv at språket i det nordlege Sunnhordland likna meir på dialektane i Nordhordland enn i den sørlege delen, og at heile det sunnhordlandske målet skilde seg frå språket i Hardanger. "Det synes at dele sig i to Forgreninger, – en for de nordlige, og en for de sydlige Egne, saaledes at den første af disse har mere Lighed med Nordhordlehnsk, medens den anden adskiller sig mere fra samme" (Aasen 1844, publ. i Bondevik ofl. 1995: 115). Dette gjeld målet i Åkrafjorden òg, som ligg i den sørlege delen av Sunnhordland, sjølv

om fleire av dei nordaustlegaste gardane i fjorden grensar mot Hardanger. Vidsteen skriv det følgande om språkskiljet mot Hardanger:

(...) f. Ex. Aakrefjorden i Skonevik, der liden omgang har med "Søringerne", taler ganske samme Maal som de øvrige Bygder i den sydl. Afd. Her er derimod en skarp Sproggrænse imod Hardanger. Den øverste Gaard i Aakre, Bergstø, ligger blot 1/8 Mil fra den øverste Gaard i Odde, Vintertun, men paa den første Gaard tales der rent Skoneviks-Maal, paa den sidste rent hardangersk" (Vidsteen 1882: 11).

Med dette i tankane, kan det vera interessant å undersøka om dette skiljet framleis er like sterkt, eller om Hardanger og Sunnhordland endrar seg i same retning. Her kan eg jamføra funna mine med relevante masterprosjekt i Dialektendringsprosessar, som Hallvard Lid (2015) si gransking i Ullensvang i Hardanger og Silje Villanger (2010) si gransking i Øygarden i Nordhordland.

Bygdene i Åkrafjorden er eit interessant utgangspunkt for ei sosiolingvistisk gransking på grunn av dei store endringane samfunnet har gått gjennom dei siste femti åra. I kommunereforma i 1965 vart Skånevik kommune delt opp og fordelt mellom Etne i sør og Kvinnherad i nord. I dag går grensa mellom Etne og Kvinnherad midt i Åkrafjorden, slik at bygdene på sørsida av fjorden høyrer til Etne og bygdene på nordsida inn til Åkra høyrer til Kvinnherad. Kommunesamanslåinga fekk store konsekvensar for fjordbygdene. Bygdene har fått nye kommunesentrum, kommunikasjonsvegar, skulestruktur og kyrkjesokn. I tillegg har moderniseringa av samfunnet ført til nye yrkesvegar, eit nytt utdanningssystem, andre flyttemønster m.m.

På begge sider av fjorden strevar ein med fråflytting. På nordsida av fjorden ligg mange veglause grender som allereie er avfolka. Mykje tyder på at det må store omveltingar til i nær framtid for at samfunna på begge sider av fjorden skal bestå. I tillegg kan den nye kommunereforma få nye konsekvensar for bygdene langs Åkrafjorden.

Lesarar av denne oppgåva må vera merksame på at eg stort sett refererer til *sørsida* og *nordsida* av Åkrafjorden, i staden for å ramsa opp namna på dei ulike småbygdene. Dette er gjort for å gje ei lettare framstilling av kvar materialet er samla inn, og korleis bygdene i fjorden er fordelt. Her må eg òg presisera at når eg snakkar om nordsida av fjorden, refererer eg berre til bygdene Baugstranda og Åkra. Det finst fleire grender innover i fjorden på nordsida som eg ikkje har rekna med her, men desse er som sagt for det meste avfolka. På sørsida av fjorden har eg samla inn materiale frå bygdene Kyrping, Rafdal, Markhus og Teigland. Det er dette området eg referer til når eg bruker termen *sørsida* (sjå kart i figur 3).

1.4 Strukturen i oppgåva

I det kommande kapittelet skal me bli betre kjent med Åkrafjorden og fjordbygdene, bakgrunnen for kommunereforma i 1965, fleire av dei større endringane som har skjedd dei siste femti åra, og korleis bygdene ser ut i dag. Vidare skal me sjå på språket i Åkrafjorden og dei språklege variablane i denne granskinga i kapittel 3.

Det fjerde kapittelet vil gje ei kort innføring i viktige sosiolingvistiske omgrep og teorien som ligg til grunn for oppgåva. Deretter følger eit metodekapittel, der eg forklarar korleis eg går fram for å svara på problemstillinga og forskingsspørsmåla mine. Metoden i denne granskinga bygger i stor grad på ein felles utarbeidd mal frå Dialektendringsprosessar, slik at ein sikrar jamføringsgrunnlaget mellom oppgåvene i prosjektet.

I kapittel 6 presenterer eg resultata frå granskinga. Resultata for kvar variabel vert presentert i tilsynelatande tid etter ei årsklasseinndeling for nordsida og sørsida av Åkrafjorden. Vidare presenterer eg resultat etter dei sosiale variablane kjønn, stad og årsklasse, for å sjå om det finst språklege skilnader mellom kvinner og menn. Til slutt i resultatkapittelet ser eg på dei språklege endringane i verkeleg tid og undersøker om den sosiale variabelen kontakt påverkar språkutviklinga.

Ettersom eitt av måla i Dialektendringsprosessar er å jamføra granskingar på ulike plassar, vil eg i det sjuande kapittelet gjera ei enkel samanlikning med andre masteroppgåver i Dialektendringsprosessar som har valt dei same språklege variablane som eg. Deretter vil eg drøfta resultata ut frå teori og bakgrunnsinformasjon for å svara på forskingsspørsmåla og hypotesane mine.

Til slutt kjem eit samandrag og ei rekke vedlegg til oppgåva. Desse kan verka utfyllande dersom lesaren ynskjer meir detaljert informasjon om resultat på individnivå, relevante skjema m.m.

Kapittel 2. Skånevik kommune og fjordbygdene i Åkrafjorden

Frå og med 01.01.1965 vart Skånevik kommune i Sunnhordland avvikla. Nordsida av kommunen vart slegen saman med Kvinnherad kommune, medan sørsida av kommunen vart slegen saman med Etne kommune. Dermed vart bygdene på nord- og sørsida av Åkrafjorden fordelt mellom dei to kommunane.

Figur 1 Kart over dei gamle kommunegrensene i Sunnhordland frå 1918.¹ Midt i kartet ligg kommunane Kvinnherad, Varaldsøy, Skånevik, Fjelberg og Etne, som vart endra i kommunesamanslåinga 01.01.1965.

2.1 Schei-komiteen

I 1946 vart Kommuneinndelingskomiteen, eller Schei-komiteen, nedsett, med mål om å vurdere og komma med tilrådingar til endra kommunestruktur i landet. I 1961 kom den endelege tilrådinga frå komiteen til kommuneinndelinga i Hordaland, men det endelege vedtaket i 1964 førte til større endringar i kommunestrukturen enn det som vart lagt fram i tilrådinga. Resultatet av kommuneinndelingsprosessane vart at Etne og den sørlege delen av Skånevik vart slegne saman. Fjelberg kommune, Varaldsøy kommune og den nordlege delen av Skånevik vart slegne saman med gamle Kvinnherad kommune til ein ny storkommune.

I komitéarbeidet kom det fram mange interessante moment som peikar på interne interessekonfliktar mellom bygdene i Skånevik. I ei førebels tilråding 06.12.1957 ville

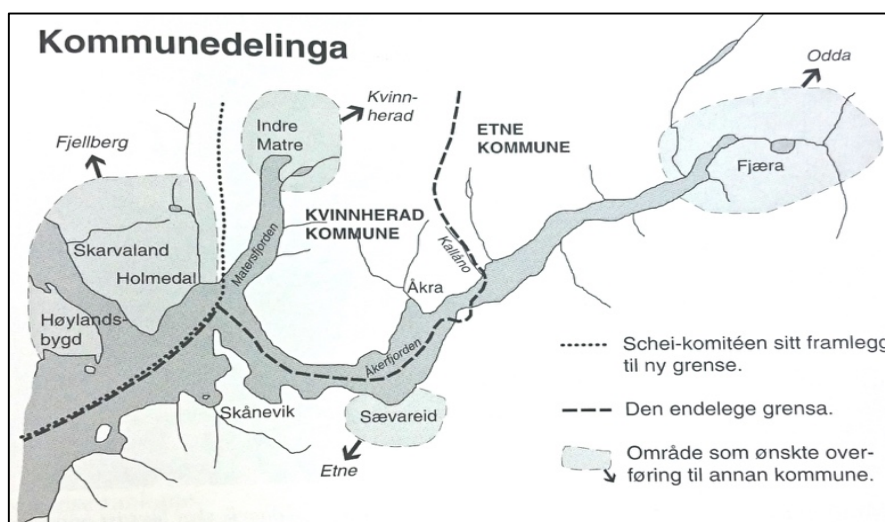
¹ Skjermbilete av "Herredskart over Syd-Norge utgit av Norges Geografiske Opmaaling." Digitalisert av Nasjonalbiblioteket og publisert hjå disnorge.no. Tilgjengeleg frå: http://www.disnorge.no/cms/system/files/offentlige_filer/kart/nb/no-nb_krt_01216.jpg

Kommuneinndelingskomiteen at Etne og Skånevik skulle halda fram som kommunar utan endringar. 18. mars 1958 gjorde Etne kommunestyre eit vedtak der dei stilte seg bak tilrådinga frå komiteen med eitt unntak:

[...] ein vil likevel peika på at Kyrpingkrinsen av Skånevik har sendt grunnngjeven søknad i 1948 og har oppattnya søknaden 13.02.1958, om å verta overførde frå Skånevik til Etne kommune, at Etne kommunestyre i 1948 sa seg samd i dette, og at kommunestyret framleis har same innstilling til slik samanslåing (Kommuneinndelingskomiteen 1961: 98).

Etne ville med andre ord gjerne innlemma bygda Kyrping frå sørsida av Åkrafjorden i kommunen. Etter møte i fylkesutvalet 08.–09.09.1958 vurderte fylkesutvalet situasjonen i Etne og Skånevik slik at dei ikkje ville gå inn for ei samanslåing "trass i at det er svært mykje som kunne tala for ei slik løysing" (Kommuneinndelingskomiteen 1961: 101). Fylkesutvalet viser òg til at det lokalt i krinsane var ytra fleire ynske om å gjera mindre justeringar i kommunestrukturen:

Utvalet vil m.a. peika på at Fjæra krins har bede om å koma til Odda, og Kyrping krins vil gjerne til Etne. På nordsida av fjorden er det i Matre-krinsen ynske om å koma til Kvinnherad, og andre krinsar i Holmedal har sagt at skal Utåker og Skarveland gå saman med Fjelberg kommune og Husnes sokn, vil dei gjerne vera med der (Kommuneinndelingskomiteen 1961: 101).

Figur 2 Kart over Åkrafjorden som syner korleis fjorden vart delt i 1965, og kva for bygder som søkte seg vekk frå Skånevik kommune før kommunesamanslåinga.²

² Haugland, Anders. 1998. Skåneviksoga. Bind VI. I gode og vonde dagar. Frå 1750–1965. Side 481.

I februar og mars 1958 hadde ein folkemøte og folkeavrøystingar i fleire skulekrinsar i Skånevik (Haugland 1998: 481). Der røysta ein om krinsen skulle halda fram i Skånevik kommune eller gå inn for overføring til ein annan kommune. Kyrping ville til Etne, Fjæra til Odda, Høylandsbygd, Skarveland og Utåker til Fjelberg og Matre til Kvinnherad (Haugland 1998: 481). Det absolutte fleirtalet i dei ulike avrøystingane var for å flytta over i ny kommune. Sjølv om det var kommunestyret i Skånevik som tok initiativ til folkeavrøystingane, vedtok dei 15. mars 1958 at grensene i Skånevik ikkje skulle endrast, med unntak av Utåker, Skarveland og Høylandsbygd, som skulle overførast til Fjelberg kommune, og garden Fjellandsbø, som skulle overførast til Kvinnherad.

Matre hadde lenge lagt fram krav om å verta flytta over til Kvinnherad, utan å få medhald frå lokalpolitikarane. Etter at kommunestyret gjekk med på å gje frå seg bygdene på nordsida av Skåneviksfjorden, ville Baugstranda og Åkra på nordsida av Åkrafjorden òg ut av Skånevik. "Folket i krinsane Matre, Baugstrondo, Fatland og Åkra ønskte ikkje bli verande att i ein amputert kommune" (Haugland 1998: 482).

I ei underskriftsliste datert 14. november 1961 kravde 248 innbyggjarar overføring til Kvinnherad. Hovudargumentet var det nye vegsambandet mot Kvinnherad, men og at *"tida krev kommunale einingar med stor økonomisk evne"* (Haugland 1998: 482-483).

Folket på nordsida av Åkrafjorden var redde for at Skånevik kommune ville verta ein for liten kommune, og at bygdene utanfor Skånevik sentrum ville verta nedprioritert i ein slik kommune. I 1959 kom ei ny tilråding frå Kommuneinndelingskomiteen som gjekk langt i å oppfylle ynska til alle bygdene som ville ut av Skånevik, og ville slå saman resten av Skånevik med Etne. Den gryande kraftutbygginga i Matre gjorde at Skånevik kommune såg ut til å mista store verdiar ved å gje slepp på bygda. Den nye tilrådinga vart dermed motteken med sjokk og vantru i kommunestyret.

Når det verka som eit sjokk, er det avdi, at ved den nye grensa, tek ein ifrå oss det beste, eg vil seia det slik: Matre med kraftanlegget og Blådalsvassdraget er skinka, Fjæra kapellsokn med vassdraga Vauleelv - Langfoss - Lundal m.fl. er bogen, det som blir slege samen med Etne er berre beina og hovudet (Skånevik kommunestyre 1959).

Skånevik hadde løyvt stønad til kraftutbygginga i Matre og planlagt eit nært samarbeid om vidare kraft- og vegutbygging på nordsida av Åkrafjorden. Likevel vart kommunen oppløyst etter innstilling frå dåverande kommunalminister Andreas Cappelen. "Kvinnherad skulle bli storkommune som omfatta både Fjelberg og Skånevik like til Åkervikjo" (Haugland 1998: 483). Denne løysinga vart vedteken i Stortinget 27. februar 1964. Skånevik kommune vart

avvikla frå og med 01.01.1965. Det viktigaste argumentet for denne løysinga var altså at vegsambandet som ein var i gang med å bygga ut frå Kvinnherad til Åkra på nordsida av Åkrafjorden, ville gje tettare band og lettare kommunikasjonsvegar nordover enn sørover over fjorden. Det store stridsspørsmålet var økonomisk og knytt til kraftutbygging. I Kvinnherad trong ein både kraftressursar og arbeidarar til industrireisinga i landbruksbygda Husnes. Då aluminiumsproduksjonen på Husnes vart etablert i 1965, trong dei ein stor kommune til å støtta opp om den nye industrien, og ein trong kraftproduksjonen frå Matre til å driva anlegget. Sjølv om det var ein del uro medan kommunesamanslåingsprosessane stod på, spesielt i Skånevik sentrum, vart den nye kommunestrukturen raskt akseptert blant folk flest i fjordbygdene.

Gamle Skånevik herad var ei naturleg eining – så lenge båten knytte bygdene saman langsetter Åkerfjorden, Matersfjorden og Skåneviksfjorden. Med det nye samferdselsmønsteret vart så mangt snudd på hovudet (Haugland 1998: 479).

2.2 Geografi og samferdsle

Skånevik kommune omfatta Skåneviksfjorden, Åkrafjorden og Matersfjorden, med alle bygdene og grendene som ligg langs desse fjordane. I tillegg kom ein del fjellområde både sørom og nordom Åkrafjorden, heilt opp til Folgefonna i nordaust og til fylkesgrensa mellom Hordaland og Rogaland i sør.

Figur 3 Oversiktskart Åkrafjorden og gamle Skånevik kommune med dagens kommunegrenser.³

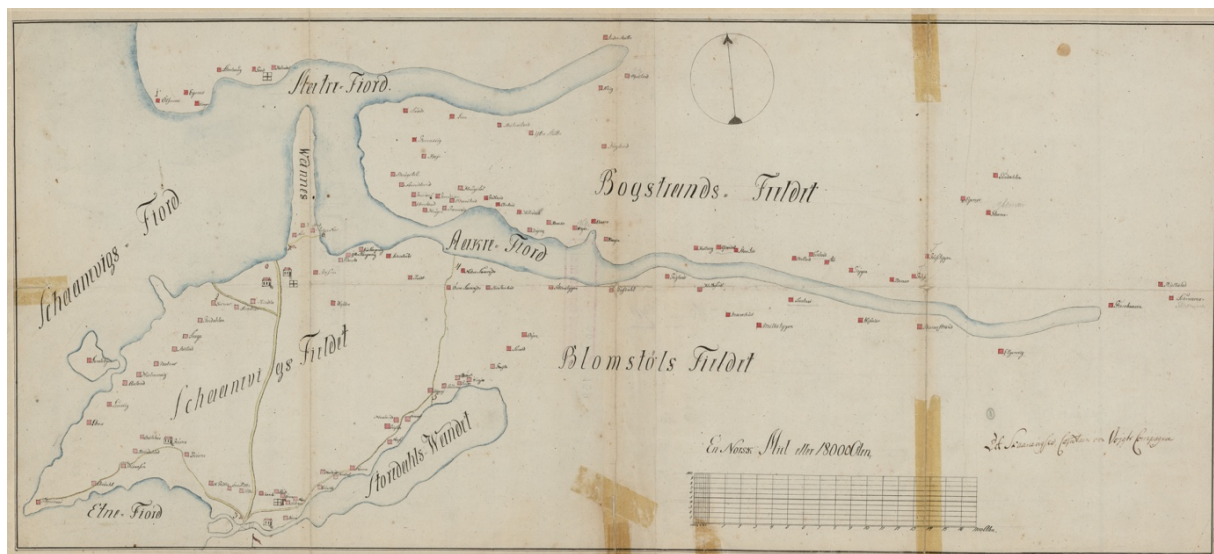
³ Norgeskart. 2016. Skjermbilete av kart over Åkrafjorden. Tilgjengeleg frå:

<http://www.norgeskart.no/?sok=Åkrafjorden#9/5187/6664185/+hits> [Henta 11.06.16]

Skånevik grensa mot kommunane Kvinnherad, Fjelberg, Odda, Etne, Ølen og Sauda før dei store kommuneendringane i 1965 (sjå kartet i figur 1). Tettstaden Skånevik var administrasjonssenteret og på mange måtar eit sentrum for folket i heile kommunen med kommuneadministrasjon, legekontor, lensmann m.m. I dag går grensa mellom Etne og Kvinnherad midt i Åkra fjorden så langt landvegen går på nordsida, altså til og med bygda Åkra. Dei resterande bygdene og gardane på nordsida av fjorden inn mot fjordbotnen Fjæra høyrer til Etne kommune (jæmfør kartet i figur 3 ovanfor).

Kommunen Skånevik låg i den sørlege delen av sunnhordlandsregionen. Sunnhordland ligg mellom Nordhordland, Hardanger, Haugalandet og Ryfylke, og består i dag av kommunane Austevoll, Bømlo, Fitjar, Stord, Tysnes, Kvinnherad, Etne og Sveio. Til saman bur det om lag 64 000 innbyggjarar i desse kommunane. Regionsentrumet er bykommunen Stord med 18 685 innbyggjarar (Statistisk sentralbyrå 2015). Sjå kartet i [vedlegg 1](#) for eit betre overblikk over regionen.

På kvar si side av Åkra fjorden ligg fleire bygder og grender. Bygdene til og med Åkra på nordsida vart høyrande til Kvinnherad kommune etter 1965. Dei resterande grendene på nordsida, fjordbotnen med Fjæra og Rullestad og heile sørsida av fjorden vart høyrande til Etne. Sjølv om Åkra fjorden gjerne vart rekna som ein utkant før samanslåinga, vart bygdene no verkeleg utkantar i større kommunar på kvar si side av fjorden. Kommuneendringa innebar mellom anna ei sentralisering av tenester og arbeidsplassar til kommunesentruma og lang avstand frå fjordbygdene til sentrum.

Figur 4 Kart over Skånevik og Åkrafjorden med gardsnamn frå sirka 1800.⁴

⁴ Kartverket. "Kartblad 159: Det Skaanevigske; Captein von Voigts Compagnie." Handteikna kompanikart frå Skånevik frå sirka 1800. Tilgjengeleg frå: http://www.kartverket.no/historiske/norge090/ipg300dpi/norge090_159_1800.jpg [henta 13.11.16]

2.2.1 Sentrum og bygdene

På nordsida av Åkrafjorden har bygdene Åkra og Baugstranda lang avstand til sentrum av kommunen. Det tek 45-60 minutt å køyra til Rosendal og Husnes. I Kvinnherad er Rosendal administrativt sentrum. Historisk sett har Rosendal vore den største tettstaden i kommunen med baroni, turisme og handel. Landbruksbygda Husnes har vakse fort etter etableringa av Sør-Norge Aluminium (no Hydro Husnes) i 1965 og har gradvis teke over som sentrum for kommunen. Tettstaden er i dag den mest folkerike i kommunen, og eit sentrum for næringsverksemd med mellom anna handlesenter og industri. I tillegg er offentlege tenester som lensmannskontor, kulturskule og vidaregåande skule lagt til Husnes. Her ligg med andre ord mange av arbeidsplassane i kommunen. Elles er kommunen prega av å vera geografisk stor, med lange avstandar, mange ferjesamband og mange mellomstore og små bygder.

I Etne kommune er tettstaden Etne administrativt sentrum og næringssentrum med både offentlege tenester og privat næring sentralisert i tettstaden. Her har ein handlesenter, rådhus, kulturhus, idrettspark og barne-, ungdoms- og vidaregåande skule. I tillegg ligg ein del tenester framleis i Skånevik, som er den nest største tettstaden i kommunen. Fleirtalet av arbeidsplassane ligg dermed òg i Etne og Skånevik. Om lag halvparten av innbyggjarane i kommunen er fordelt mellom desse tettstadane, medan resten er spreidd i heile kommunen: langs Skånevikstranda, Litledalen, Stordalen og langs Åkrafjorden. Frå Fjæra, inst i Åkrafjorden, tek det om lag 30 minutt å køyra til Etne sentrum. Frå Kyrping, som er den ytste bygda på sørsida av fjorden, tek det i underkant av 20 minutt. Dei fleste innbyggjarane langs sørsida av fjorden køyrer denne turen fleire gonger dagleg, til jobb, barnehage, skule, butikkar osv. Åkrafjorden ligg på mange måtar langt frå urbane stork og har inga naturleg tilknytning til verken Bergen eller Stavanger. I intervjuar med informantane har eg spurt dei om kva for ein by dei helst reiser til om dei skal på shopping eller liknande. Informantane på sørsida svara då at dei reiser til Haugesund. På nordsida svara nokon få at dei av og til er i Haugesund, men at det er mest naturleg for dei å reisa til Bergen.

2.2.2 Frå sjøvegen til landvegen

I gamle Skånevik kommune var fjorden samferdslevegen for dei fleste fram til dei større bilvegane vart bygt ut i løpet av 1900-talet. I bygdene fanst små bygdevegar og bruer som vart bygt og vedlikehaldne av bøndene på dei nærliggande gardane, men hovudsakleg nytta ein fjorden når ein skulle til og frå gardar og grender. Det gjekk dagleg mjølkerute mellom Åkra og Kyrping. Båten var òg innom mange av dei andre grendene i fjorden. Det gjekk òg rutebåt med direkte korrespondanse til Bergen og Stavanger ein gong i veka.

Under andre verdskrigen ville tyskarane sikra transporten mellom aust og vest over Haukeli, og det seiast at dei i 1940 hadde rundt tusen mann i sving for å bygga ut vegen

langs sørsida av Åkrafjorden. Han stod ferdig i 1942, og deretter gjekk det rutebil frå Haugesund via Fjæra til Odda. Vegen var farleg, rasutsett og dels vinterstengd. I år 2000 vart den nye Åkrafjordvegen opna, som del av Europaveg 134. Åkrafjordvegen knyter E134 frå Austlandet til Sunnhordland, Haugalandet og Stavangerregionen.

Då ein tok til med vegen på sørsida av fjorden, var kommunestyret i Skånevik optimistisk med tanke på framtida for samferdsla i fjorden. Dei la ambisiøse planar om vegtilknyting til Kvinnherad, veg frå Matre til Åkra, og deretter veg langs heile nordsida av Åkrafjorden. Slik gjekk det ikkje. Det var Sunnhordland Kraftlag som, på grunn av kraftutbygginga i Matrefjella, til slutt måtte bygga veg frå Matre mot Omvikedalen. Slik fekk Matre bilveg til Kvinnherad i 1961 (Haugland 1998: 462). Sunnhordland Kraftlag engasjerte seg òg i å bygga ferjestø på Sunde i Matre, slik at ein fekk ferjesamband mellom Utåker, Matre og Skånevik. Denne utbygginga førte til at ein satsa på veg vidare frå ferjekaien og inn til Åkra. Denne vegen vart offisielt opna tidleg i 1970. Dermed fekk bygdene Åkra og Baugstranda vegtilknyting til Kvinnherad. I tillegg fekk dei tilknyting til Skånevik og Utåker via ferja frå Sunde i Matre. Etter at bilvegen vart opna, minka det på båttrafikken. I dag går det ingen båtar i rute i Åkrafjorden lenger.

2.3 Folketal og demografisk utvikling

Dei siste hundre åra har ein sett ein dramatisk nedgang i folketalet på begge sider av fjorden. I tabellen nedanfor kan ein sjå utviklinga i grove trekk frå folketeljinga i 1910 og fram til i dag. Fleire av informantane i intervjuet mine fortel om enkelte gardar der det budde meir enn 40 folk under krigen. Mange av desse gardane er i dag folketomme. Dei utvalde bygdene på nordsida av fjorden har i dag eit folketal på 199 innbyggjarar medan dei utvalde bygdene på sørsida har 169 innbyggjarar. Det er desse små bygdesamfunna som utgjer populasjonen som er grunnlaget for dei språklege undersøkingane eg gjer i denne oppgåva.

	1910	1960	2001	2016
Markhus	145	96	76	66
Kyrping	125	88	85	103
Totalt folketal sørsida:	270	184	161	169
Baugstranda	251	152	50	34
Åkra	237	224	192	165
Totalt folketal nordsida:	488	376	242	199

Tabell 1 Folketalsutvikling i Åkrafjorden frå 1910–2016.

Kjelder: Statistisk sentralbyrå 1910, 1960, 2001a, 2001b, 2016.

2.3.1 Flytting

I statistikken til Statistisk sentralbyrå er det ikkje råd å få ut detaljerte tal på flytting i kvar av bygdene i Åkrafjorden. Dette er fordi teljeksinsane her er så små at detaljert statistikk vil

strida med SSB sine retningslinjer for personvern. Ettersom flytting er relevant for den demografiske utviklinga i eit samfunn og kan vera språkleg relevant ettersom tilflyttarar og spesielt barn av tilflyttarar vert ein integrert del av språksamfunnet dei flyttar inn i, vil eg nytta materialet mitt til å skildra flytteprosessane i Åkrafjorden. Ein av bakgrunnsopplysningane me har samla inn om informantane, er tal på foreldre frå staden. I tabellen nedanfor har eg lagt inn kor mange av informantane mine som har 0, 1 eller 2 foreldre frå heimbygda si.

	Sørsida			Nordsida		
Foreldre frå bygda	0	1	2	0	1	2
Årsklasse 0 ⁵	-	-	-	0	0	1
Årsklasse I	0	1	0	0	4	1
Årsklasse II	0	3	0	0	3	1
Årsklasse III	0	3	3	0	4	1
Årsklasse IV	0	3	1	0	3	3
Totalt	0	10	4	0	14	7
Prosent	0	71,4 %	28,6 %	0	66,7 %	33,3 %

Tabell 2 Foreldrebakgrunnen til informantane i materialet.

Det er ingen informantar i materialet mitt som ikkje har minst ein forelder frå heimbygda si. Dersom rundt 70 % av informantane mine på begge sider av fjorden har ein forelder frå staden, vil det i dei fleste tilfelle seia at dei òg har ein forelder som er tilflyttar. Spesielt på nordsida av fjorden kjem tilflyttarane frå andre delar av Kvinnherad. På sørsida av fjorden kjem mange tilflyttarar frå andre bygder og sentrum i Etne. I tillegg kjem nokre få frå Odda og andre plassar i den sørlege delen av Sunnhordland.

Som me ser i tabellen ovanfor har mange ein forelder som er tilflyttar, og det seier noko om at delen av tilflyttarar er ganske høg, sjølv om det ikkje er godt å seie nøyaktig kor stor del av folketalet som er tilflyttarar. I Dialektendringsprosessar har ein eit krav til informantutvalet at alle informantane skal vera oppvaksne på staden ein undersøker, og bu på staden på opptakstidspunktet (jamfør kapittel 5.3.3a). Personar som har flytta til bygda i vaksen alder, har difor vorte ekskludert frå granskinga. Då eg skulle gjera informantutvalet mitt, fann eg at eg hadde langt færre kvinner å velja mellom enn menn blant dei midaldra og eldre informantane. Dette er truleg fordi det gjerne er menn som sit med odelsretten og tek over heimegarden, medan kvinnene må flytta ut or bygda. Vidare må menn ut av bygda for å finna seg kone. Dette fører til at eit overtal av kvinnene i bygda er tilflyttarar. I tillegg finst ein del arbeidsinnvandring frå Europa på begge sider av fjorden, spesielt på Kyrping. Fleire personar har komme som midlertidige arbeidsinnvandrarar frå Polen og Litauen dei siste åra, men så har dei slege seg ned med familieane sine og blitt verande i bygdene. Dermed vert òg dei og deira barn ein del av det lokale språksamfunnet. Dersom ein skal gjera eit grovt

⁵ Årsklasseinndelinga refererer til at informantane er grupperte etter fødselsår, der årsklasse 0 er eldst og årsklasse IV er yngst. Sjå meir detaljert forklaring om årsklasseinndeling i kapittel 5.3.1.

overslag kan ein rekna at litt under halvparten av innbyggjarane i bygdene langs Åkrafjorden er tilflyttarar.

2.3.2 Kontakt

Kontaktmønster til folk i bygdene langs Åkrafjorden har endra seg. I større grad enn før pendlar ein ut av heimbygda på arbeid. I tillegg er det mange som må pendla eller flytta ut for å gå på vidaregåande skule, for å ta fagbrev eller høgare utdanning. På same måte som for flytting, vert tala for pendling detaljerte til at Statistisk sentralbyrå kan gå ut med offisiell statistikk for bygdene i Åkrafjorden. Yrkeskontakt er den mest regelmessige og hyppige kontakten mellom folk, ettersom det skjer på dagleg basis. Basert på bakgrunnsopplysningane til informantane mine har eg gruppert informantane etter kontaktmønster deira, i håp om å kunna måla i kor stor grad kontaktmønster har endra seg, og kor mykje dette eventuelt kan ha påverka språkutviklinga i fjorden. Kvar informant er merkt anten med inga kontaktflate utanfor heimbygda si i Åkrafjorden, kontaktflate sørover (til for eksempel Etne, Ølen eller Haugesund) eller kontaktflate nordover (til for eksempel Kvinnherad, Hardanger, Bergen).

Dei som er merkt med inga kontaktflate, pendlar ikkje systematisk til arbeid, men har heller ikkje budd vekke frå bygdene i lengre periodar om gongen for å arbeida eller gå på skule. Dei har stort sett hatt sitt liv og virke i heimbygda si. Blant dei som er merkt med kontakt anten mot sør eller nord, finst det informantar som pendlar dagleg til arbeid til dømes i Etne eller på Husnes, eller det kan vera snakk om informantar som har budd og arbeidd vekke i lange periodar av livet, men som i dag er flytta heim igjen. Det vanlegaste er at ein informant som bur på sørsida, pendlar *sørover* til Etne sentrum, og ein informant som bur på nordsida, vil pendla *nordover* til for eksempel Rosendal eller Husnes i Kvinnherad.

I oversikta har eg òg teke med ungdomane i Åkrafjorden, sjølv om dei ikkje driv yrkespendling. Ungdomane på sørsida av fjorden pendlar dagleg til Etne sentrum for å gå på Enge skule. På nordsida av fjorden må dei ikkje pendla ut av bygda for å gå på skule per i dag, men fleire av ungdomane rapporterer at dei pendlar systematisk til tettstadane Rosendal og Husnes fleire ettermiddagar i veka for å delta på fotballtrening, andre fritidsaktivitetar og deltidsjobbar. Eg har rekna dette som systematisk pendling, fordi dei på trening og på jobb er i kontakt med folk frå andre delar av kommunen med ein annan dialekt. Dei inngår òg i eit sosialt miljø saman med ungdom frå andre plassar som kan påverke identiteten til ungdomane og tilknytinga til eiga bygd og dei andre bygdene i kommunen.

Års- klasse	Sørsida						Nordsida					
	Kvinner			Menn			Kvinner			Menn		
	Ingen	Sør	Nord	Ingen	Sør	Nord	Ingen	Sør	Nord	Ingen	Sør	Nord
0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
I	-	-	1	-	-	-	1	-	-	3	-	1
II	-	-	-	2	1	-	2	-	-	1	-	1
III	1	3	-	1	-	1	-	1	1	-	-	3
IV	-	2	-	-	2	-	1	-	1	1	-	3

Tabell 3 Informantane inndelt etter kontaktflate.

Tabellen ovanfor syner at det vert vanlegare å pendla i årsklasse III og IV enn det var i årsklasse 0, I og II. Som sagt pendlar allereie ungdomen på sørsida av fjorden til Etne kvar dag. I dag må òg alle ungdomane på nordsida av fjorden flytta ut for å gå på vidaregåande skule. Det vil seia at sjølv om folk flyttar tilbake til bygdene langs fjorden, finst det ikkje lenger informantar som lever og arbeider heile liva sine i bygdene langs Åkrafjorden slik ein finn døme på i årsklasse 0-II. Ettersom tabellen ovanfor er basert på svært få informantar, kan det vera vanskeleg å illustrera denne utviklinga tydeleg nok, men me kan seia meir om yrkeskontaktmønster ved å sjå på sysselsetting i neste delkapittel.

2.3.3 Sysselsetting

I bygdene langs Åkrafjorden er det berre eit fåtal arbeidsplassar att. Det er framleis ein del som er bønder, men dei fleste har ein annan jobb attåt gardsdrifta. Dei største arbeidsplassane på sørsida av fjorden ligg på Teigland, der ein har Åkrafjordtunet og Lundal pølsefabrikk. I tillegg er det mange som arbeider med anleggsarbeid for Skånevikstrand Maskinstasjon, for eksempel på skiferbrotet på Øvernes. Elles ligg dei fleste arbeidsplassane i Etne og Skånevik sentrum.

På nordsida av fjorden er Åkra oppvekstsenter den største arbeidsplassen. I tillegg finst nokre fiskeanlegg på fjorden som samlar arbeidarar frå Åkrafjorden. I Matre ligg kraftstasjonen til Sunnhordland Kraftlag, og ein del personar frå nordsida av Åkrafjorden jobbar her. Elles er det mange som pendlar til Husnes eller Rosendal.

I tabellen nedanfor har eg nytta folketeljingane til Statistisk sentralbyrå for 1960, 1980 og 2001 for å samanlikna utviklinga i næringsveg i bygdene på nord- og sørsida av Åkrafjorden. Lesarar bør vera merksame på at statistikken frå folketeljingane vart framstilt på litt ulike måtar i 1960, 1980 og 2001. Eg har slege saman dei ulike yrkeskategoriane frå 1960 og 1980 slik at dei passar inn i malen frå 2001. Vidare har eg rekna tala på individ frå 1960 og 1980 om til prosent, slik Statistisk sentralbyrå har gjort i folketeljinga frå 2001.

	1960				1980				2001			
	Sørsida		Nordsida		Sørsida		Nordsida		Sørsida		Nordsida	
Teljekrins	Kyrping	Markh.	Baugst.	Åkra	Kyrping	Markh.	Baugst.	Åkra	Kyrping	Markh.	Baugst.	Åkra
Tal på sysselsette	47	61	83	118	27	49	43	106	46	41	13	88
Primær. Jordbruk. Skogbruk. Fiske. Husmødrer.	61,7	65,6	72,3	76,3	37,0	16,3	18,6	32,1	13,0	2,4	7,7	27,3
Sekundær. Oljeindustri. Kraft- og vassforsyning. Bygg og anlegg.	14,9	18,0	13,3	11,9	22,2	59,2	60,5	34,9	39,1	48,8	23,1	23,9
Tertiær 1. Handel. Service. Transport. Finans. Eigedom.	19,1	9,8	12,0	7,6	25,9	10,2	14,0	9,4	26,1	34,1	38,5	15,9
Tertiær 2. Offentleg administrasjon. Undervisning. Helse- og sosialtenester.	4,2	6,6	2,4	4,2	11,1	12,2	7,0	17,9	19,6	12,2	30,8	31,8
Ikkje oppgjeve.	0	0	0	0	3,7	2,0	0	5,7	2,2	2,4	0	1,1

Tabell 4 Sysselsetting i 1960, 1980 og 2001. Kjelder: Statistisk sentralbyrå 1960, 1980a, 1980b, 2001a, 2001b.

Av tabellen ovanfor kan me lesa at i 1960 var primærnæringa den absolutt viktigaste næringa i bygdene i Åkrafjorden. Dei fleste i denne næringa var bønder og husmødrer med arbeid på garden og i heimen. Nokre få var òg skogbrukarar og fiskarar, spesielt i sesongarbeid i tillegg til gardsarbeidet. I 1980 ser me at det har skjedd eit skifte frå primærnæring til sekundærnæring. Sjølv om mange framleis er bønder, har no langt fleire fått arbeid i industri- og anleggsarbeid. I 2001 ser ein at talet for primærnæringa minkar meir, sekundærnæringa har framleis mange arbeidadarar, men det er tertiærnæringa som sysselset flest, fordelt på både offentleg og privat tenesteyting.

Denne dramatiske endringa i sysselsetting har andre konsekvensar enn berre kva jobb ein går til. At primærnæringa dominerte i 1960, vil seia at folket arbeidde i heimbygda si, hovudsakleg på eigen gard. Når sekundærnæringa vert meir vanleg på 1980-talet, betyr det i praksis at langt fleire, spesielt menn, reiste ut av bygdene for å arbeida på anleggsprosjekt saman med folk frå andre plassar. Når tertiærnæringa dominerer i 2001, har ein fått enno fleire arbeidsplassar knytt til private og offentlege tenester som ligg spreidd rundt i kommunane, gjerne fordelt på skular, barnehagar, sjukeheimar, NAV-kontor, butikkar og restaurantar. I praksis betyr dette at langt fleire kvinner er i arbeid utanfor heimbygdene sine, i tillegg til at ein god del menn jobbar i denne næringa.

2.4 Kultur og samfunnsliv

2.4.1 Kyrkja

Tidlegare var kyrkja samlingsstaden for folket i Åkrafjorden. Ein rodde til gudsteneste frå bygder og grender langs heile fjorden. Heile Åkrafjorden sokna til Åkra kyrkje på nordsida av fjorden før kommunesamanslåinga. Dermed føregjekk mellom anna konfirmasjonsundervisninga på nordsida av fjorden. Ungdomar frå heile fjorden rodde saman til Åkra når dei las til konfirmasjon. Dei eldre informantane mine fortel med stor iver om felles konfirmasjonsundervisning med heile fjorden, og somme er framleis i kontakt med venene frå konfirmasjonstida.

Det var ikkje berre for gudsteneste at ein rodde til kyrkje. Her kunne ein samlast for å høyra nytt frå bygdene, for å delta på auksjonar og kjøpa varer av einannan. Det var heller ikkje uvanleg at ein samla seg til dans på kveldane når ein først var i bygda. Soleis fungerte kyrkja som ein sosial arena der folk kom saman på tvers av bygdene. Folket på nordsida av fjorden soknar framleis til Åkra kyrkje, og Åkra sokn høyrer til under Kvinnherad prestegjeld. I 1984 vart Skånevik prestegjeld gjort til eit sokn i Etne prestegjeld. Folk på sørsida av fjorden kan dermed ifølgje mine informantar velja om dei vil feira til dømes dåp og konfirmasjonar i Fjæra kapell, Frette kapell eller ei av dei mange kyrkjene i Etne prestegjeld. Kyrkja spelar ikkje den same rolla som samlingsstad som ho gjorde tidlegare, og har vorte ein mindre del av kvardagen til folk flest i fjorden.

2.4.2 Skulen og skulelause bygder

Langs sørsida av fjorden låg det tre skulekrinsar etter kommunesamanslåinga: Sævareid, Markhus og Fjæra krins. I kvar krins var det ein grendeskule. Etne kommune investerte stort i skulane langs fjorden på 1980-talet. I 1984 vart det bygt ny skule i Fjæra, den inste bygda i fjorden. Sævareid skule på Kyrping var eit bygg frå 1950-talet. Den vart bygt ut for å vera tilpassa ein meir moderne standard. Etter ein kort periode med investering i skulane langs fjorden kom nedleggingsspørsmålet opp. Først vart skulen på Markhus, mellom Fjæra og Kyrping, lagt ned. I år 2000 vart Sævareid skule på Kyrping lagt ned. Elevane langs fjorden fekk lenge velja om dei ville gå på nærskulen, som då var Fjæra skule inst i fjorden, eller om dei ville gå på Rygg skule i Etne. Mange valde å søka seg til Etne, gjerne med ynske om eit større elevmiljø. Alt i 2005 skreiv Haugesunds Avis om mogleg nedlegging av skulen i Fjæra. Seinare minka folketalet såpass dramatisk at det til slutt enda med nedlegging av skulen. I dag kan elevane frå gardane inst i fjorden søka seg til Skare skule i Odda. Resten av Åkrafjorden med Markhus og Kyrping pendlar dagleg til Etne og sentrumsskulen Enge, etter at Rygg skule òg vart lagt ned i 2015. På sørsida av Åkrafjorden finst det dermed ikkje lokale skular eller barnehagar i dag.

På nordsida har Åkra framleis nærskulen sin, sjølv om det der òg har vore fleire rundar med nedleggingsframlegg. Her var det òg tre skulekrinsar i nyare tid: Åkra, Fatland og Baugstranda krins. I 1970 vart den midtarste, Fatland krins nedlagt, og elevane vart flytta over til Åkra. I 1980 vart elevane frå Fatland krins formelt sett flytta over til Baugstranda, men dei fleste elevane gjekk likevel på Åkra skule (Vikane 1989: 153). Barneskulen på Baugstranda vart nedlagt i 1992, og med det vart alle elevane på nordsida av fjorden flytta over til Åkra skule.

Frå og med hausten 1969 starta ein med ungdomsskular i Kvinnherad, og elevane frå nordsida av Åkrafjorden måtte gå 8. og 9. klasse i Rosendal. Desse elevane fekk den lengste skulevegen i heile kommunen (Vikane 1989). Hausten 1982 stod den nye barne- og ungdomsskulen i Åkra ferdig, og det vart slutt på pendlinga over fjellet. Frå og med 1987 gjekk ungdomsskuleelevane frå både Fatland og Baugstranda krins på skule i Åkra.

I det gamle skulebygget på Baugstranda hadde ein barnehage fram til han vart lagt ned i 2004. Barna frå Baugstranda høyrer no til Åkra barnehage. I Åkra nytta ein òg det gamle skulebygget til barnehage før ein i 2004 fekk ein heilt ny barnehage tilknytt skulebygget. Dermed har ein i Åkra samla alle barn frå barnehagealder til og med 10. klasse i same bygg. Elevtalet i skulen har gått sakte nedover dei siste åra, og i framtida ser utviklinga dramatisk ut. I skuleåret 2016/2017 går det til saman 20 elevar i den todelte skulen og fem barn i barnehagen. Førebels går kommunestyret i Kvinnherad inn for å leggja ned ungdomsskulen i Åkra i 2018, men på sikt står òg barneskulen i fare. Dersom nedlegginga vert ein realitet, vil elevane i bygda igjen få lang reiseveg over fjellet til Rosendal.

Når ein er ferdig med ungdomsskulen, kan ungdomane på sørsida av fjorden pendla på vidaregåande skule i Etne og Ølen. Somme vel heller å flytta på hybel for eksempel til Haugesund eller på internat på Lundeneset vidaregåande skule. På nordsida er ein derimot nøydd til å flytta ut når ein er ferdig med ungdomsskulen. Kvinnherad vidaregåande skule på Husnes er det nærmaste alternativet, men det går ingen bussar som gjer dagpendling mogleg. Når ungdomane frå nordsida av Åkrafjorden flyttar på hybel, er det eit fleirtal som endar opp på Husnes, men mange vel å flytta til for eksempel Stord, Bergen, Os, Kvam, Voss eller internatskulane Lundeneset og Framnes. Medan mange før gjekk rett ut i arbeidslivet etter folkeskulen eller realskulen, må i realiteten alle ungdomar som veks opp i dag, gå eit par år på vidaregåande skule etter ungdomsskulen. Mange tek fagbrev, medan andre vel høgare utdanning og vert ikkje del av yrkeslivet før dei er over 20 år gamle.

2.4.3 Kultur og lokale arrangement

I gamle Skånevik kommune var det mange lag og organisasjonar. Folk samla seg i sogelag, bygdelag, idrettslag og ungdomslag. Her var stor aktivitet knytt til bygdehusa, og frivillige stelte i stand basarar, juletefestar, lokalteater og låvedans. Skånevik sogelag tok initiativ til å

skipa Skånevik bygdeboknemnd og gav ut bokserien *Skåneviksoga* i seks bind skriven av Anders Haugland. Andre lokalhistorisk interesserte skreiv artiklar i årbøkene til Etne sogelag, Kvinnherad sogelag, Stord sogelag eller Sunnhordland årbok.

I dag har aktiviteten i bygdene minka noko. Informantane mine skuldar gjerne på tidsklemma, internettalderen og lange køyreavstandar til ulike aktivitetar i Etne eller i Rosendal når dei skal forklara nedgangen i aktivitet i småbygdene. Ein har framleis lokale arrangement som 17. mai-feiringar i bygdene både på nordsida og sørsida av fjorden. Mykje av aktiviteten på nordsida er knytt til Åkra skule. Her vert juletrefestar, 4H-festar, 17.mai-feiring og idrettsarrangement haldne. På sørsida føregår det nokre lokale arrangement i det gamle skulebygget til Sævareid skule, og noko føregår i Grohallen på Markhus.

Den største samlingsstaden på sørsida er truleg Åkrafjordtunet. Langs nye E134 vart det på Teigland bygt ein kombinert nærbutikk, kafé og overnattingsstad. Her kan forbipasserande kjøpa seg middag eller is. I butikken har dei eit stort fokus på lokale produkt og kortreist mat. Av arrangement har dei mellom anna ein serie foredrag der folk frå fjorden fortel om lokalhistorie og lokalt handverk. Vidare har sørsida av fjorden eit aktivt idrettslag som fokuserer særleg på løp. IF Klypetussen arrangerer fleire løp kvart år, mellom anna Langs Åkrafjorden, der både løparar, mosjonistar og syklistar deltek.

På nordsida av fjorden har Åkra bygdelag pussa opp og fått i stand Sjøbuo kafé og pub. Denne vert driven på frivillig basis og fungerer som ein samlingsstad for bygdefolket. Om sommaren er han open mest kvar dag. Elles i året er han open enkelte helger og utvalde vekedagar. Eldre som ikkje har høve til å køyra, har hatt tilbod om skyss, slik at dei skal kunna samlast der. På kveldstid har Sjøbuo fungert som ungdomsklubb der ungdomsskulen har kunna samla seg, med musikkanlegg, TV-spel og kiosk.

I tillegg til å leggja til rette for kafédrift arrangerer bygdelaget i Åkra mange arrangement i løpet av året. Dei siste åra har ein hatt stort fokus på å få folk til å flytta til bygda, og bygdelaget har stått bak fleire "flytt heim"-samlingar. Ein jobbar òg med å få kartlagt ledige bustadar og marknadsføra bygda, slik at folk får høyra om moglegheitene i bygda. Den største satsinga til Åkra bygdelag har vore Åkradagane. I pinsehelga samlar ein bygdefolk og alle interesserte til sandvolleyballturnering, Åkraløpet, kafé, pubkveld og gamaldags kyrkjesundag med tilhøyrande kyrkjekonsert. Ein prøver å samlast til kyrkjesundag slik ein gjorde i gamledagar, med roarar i færingar som kjem frå heile fjorden, og med samling på kyrkjebakken etter gudstenesta. Åkradagane og kyrkjesundagen har hatt stor oppslutnad og samlar fleire hundre deltakarar kvart år.

Utanom ungdomsklubben er ungdomane på nordsida for det meste med i 4H-klubben Solglimt 4H, Ving og Matre Idrettslag. Ein del ungdommar driv med jakt, friluftsliv, paintball og køyrer motocross. Samtidig seier fleire av ungdomane eg har intervjuet, at dei reiser over til

Rosendal eller Husnes fleire gonger i veka for å delta på fotballtreningar og andre aktivitetar. Nokon av dei har òg deltidsjobbar på Husnes.

På sørsida av fjorden reiser ungdomane stort sett til Etne for å delta på fotball eller handballtrening. Det hender dei deltek på diskotek eller ungdomsklubb i Etne, eller at dei reiser til Etne på kino eller for å vera med vener. Fleire av dei har deltidsjobb anten på Åkrafjordtunet eller som avløyssar på gard. Utover dette finst det lite aktivitetar for ungdom i bygdene på sørsida.

2.5 Oppsummering

Dei største endringane etter kommunesamanslåinga i 1965 er både direkte konsekvensar av samanslåinga og moderniseringsprosessar som har skjedd uavhengig av denne politiske prosessen. Då kommunesamanslåinga var eit faktum, vart tettstaden Skånevik ikkje lenger eit sentrum for Åkrafjorden. Tenester og handel er sentralisert til Etne sentrum. No reiser folk på sørsida av fjorden til Etne på jobb, skule og for å gjera kvardagsærend. Dersom dei skal meir spesielle ting, som sjukehusbesøk eller julehandel, reiser dei gjerne til Haugesund på grunn av effektiv reiseveg dit. På nordsida pendlar mange dagleg til andre bygder og tettstadar i Kvinnherad som følge av den nye vegen som opna i 1970. Alle tenester og stort sett all handel er sentralisert til Rosendal og Husnes. Mange informantar på nordsida reiser nordover til Bergen dersom dei skal på julehandel eller andre by-aktiviteter. Dei daglege båtrotene mellom bygdene i Åkrafjorden har teke slutt, og det er så nær som ingen kommunikasjon på tvers av fjorden.

Folketalet på begge sider av fjorden minkar. Samtidig ser me at ein stor del av innbyggjarane i fjordbygdene er tilflyttarar. Moderniseringsprosessar i samfunnet har ført til nye næringsvegar og eit endra sysselsettingsmønster. I dag er det langt fleire arbeidstakarar som pendlar ut av fjordbygdene for å jobba. Det har ført til langt større kontakt mellom folk frå Åkrafjorden og folk i sentrum av Etne og Kvinnherad kommune, og langt mindre kontakt mellom fjordsidene.

På sørsida av fjorden er skulane nedlagt, og elevane må reisa til Etne sentrum for å gå på skule. På nordsida har ein framleis både barnehage, grunnskule og ungdomsskule, men òg her er skulen nedleggingstruga i nær framtid. På kveldstid er det langt færre fritidsaktivitetar for ungdomane i bygdene, og fleire av dei reiser til sentrum av Etne eller Kvinnherad på kveldstid for å vera med vener, delta på fotballtrening, handballtrening, gå på ungdomsklubb eller liknande. Informantane mine rapporterer at ein har bevart noko meir av dei felles aktivitetane og arrangementa for både ungdom og vaksne på nordsida av fjorden enn på sørsida. Dette kan vera fordi det trass alt er lengre reisetid til alternative aktivitetar på nordsida enn på sørsida.

Kapittel 3. Dialekten i Åkrafjorden og dei språklege variablane

For å gjere ei sosiolingvistisk gransking av målet i Åkrafjorden treng ein både kjennskap til staden, lokalhistoria og samfunnsutviklinga, som me vart kjent med i kapittel 2, og kjennskap til språket på staden. For å gjere lesaren kjent med målet i Åkrafjorden vil eg først avgrensa språksamfunnet Åkrafjorden og presentere ei enkel grammatikkskisse for dialekten. Til slutt i dette kapittelet vil eg presentere og grunngje dei språklege variablane eg undersøker i granskinga.

3.1 Språksamfunnet Åkrafjorden

Til no har eg omtala Åkrafjorden som eit samfunn med felles historie og geografi. Som me skal sjå i grammatikkskissa og i resultata seinare i oppgåva, er det òg eit område med ein felles dialekt. Åkrafjorden har tradisjonelt sett vore eit relativt *fokusert språksamfunn*. Det vil seia eit språkleg homogent samfunn med samlande og klåre felles normer (Røyneland 2008: 59). Spesielt dei vaksne informantane mine meiner for det meste at dei snakkar ein felles fjorddialekt, heller enn at dei har eigne dialektar på kvar side av fjorden eller felles dialektar med Etne og Kvinnherad. Samtidig uttrykker både dei vaksne og dei yngre informantane ei oppfatning av at språket i fjordbygdene er i ferd med å endra seg. Mange ting har endra seg i Åkrafjorden, og det er ikkje lenger sikkert at ein kan snakka om eitt felles språksamfunn. Geografien er den same, men kontaktmønsteret er annleis. Tilknytinga til fjorden og identiteten som fjordbygd er framleis sterk, men ungdomen i dag har ikkje lenger noko forhold til den andre sida av fjorden.

I intervju med informantane mine snakka me mykje om identitet og språk, om kvar ein kjem ifrå, og kvar ein kjenner seg heime. Dei same spørsmåla vart stilt til alle informantane, men nokon svara klårare og meir bestemt enn andre. Ungdomane på sørsida av fjorden går på skule i Etne, men er tydelege på at dei kjem frå Åkrafjorden og ikkje frå Etne sentrum. "Så, så eg, eg er ikkje, eg føler meg ikkje som etnesbu, for å seia det sånn, viss eg, altså du er jo etnesbu i, i den forstand. Men etnesbu føler eg er Etne sentrum" (informant 01737).⁶ "Ja, me seier jo ikkje at me er ifrå Etne" (informant 01736).⁷

Ungdomane på nordsida av Åkrafjorden kan både kalla seg kvinnheringar og seia at dei kjem frå Åkra eller Baugstranda. Ein del av ungdomane pendlar over fjellet til Rosendal på fritidsaktivitetar fleire gonger i veka. Sjølv om dei reknar seg som kvinnheringar, oppfattar dei tydeleg at dei kjem utanfrå. "Eg synest at me tenker at me er ein del av Kvinnherad, men sånn som dei på laget vårt tenker jo at dei er ein del frå Åkra" (informant 01745). "Det er

⁶ Informantsitata er henta frå dei transkriberte intervju i materialet mitt. Dei er transkriberte til normert nynorsk, men etter ein standard der ein skal legga seg så nært opp til talemålet til enkeltinformanten som mogleg.

⁷ Informantane er anonymiserte og namna deira er erstatta med ein informantkode. Informantkodane kan ein finna att med meir bakgrunnsinformasjon og resultat for språklege variablar i informantmatrisa i [vedlegg 6](#).

sånn: Dei er der inne, og me er, her er Kvinnherad. Dei er frå Åkra, og me er frå Kvinnherad” (informant 01746). Ofte kan folk spøka med heimstaden deira når dei er på trening eller med vener i Rosendal eller andre bygder i Kvinnherad. ”Altså, ikkje noko gale i det, men av og til så blir me jo kalla sånn åkrabuar og litt sånn og, ja, han kjem ifrå Åkra og litt sånn, men [...]” (informant 01745). Dette kan tyda på at det er eit ynske blant ungdomen på nordsida om å passa inn blant ungdomane i dei andre bygdene i Kvinnherad. Samstundes kan det tenkast at svara var prega av sjølv opptakssituasjonen. På nordsida vart intervju gjort på skulen i Åkra med alle elevane i tiande klasse, og me snakka om korleis dei såg seg sjølv i forhold til eit meir urbant sentrum utanfor bygda. På sørsida vart intervju gjort på skulen i Etne sentrum, og berre dei som var frå Åkrafjorden vart plukka ut av klassane sine for å svara på spørsmål om heimbygda si av ein intervjuar som òg kjem frå Åkrafjorden. Intervjusituasjonen på sørsida kan dermed ha påverka dei til å ta meir avstand frå sentrum, og det kan tenkast at dei uttrykte seg meir positivt til heimbygdene sine for å skapa ein positiv relasjon mellom seg og eg som intervjuar dei. Svara eg fekk i intervju, kan likevel indikera eit mønster der ungdomen på nordsida av fjorden ikkje markerer like stor avstand til kommunesentrumet som dei på sørsida gjer.

Når det gjeld målet i Åkrafjorden, er dei fleste samde i at det finst ein fjorddialekt, men at denne er i endring. På spørsmål om ungdomar på deira alder held på dialekten sin eller snakkar etnesmål, svara dei unge gutane frå sørsida at åkrafjorddialekten forsvinn. ”Blir nok Etne der, [på] mykje av det. Ja. Nei, dei held ikkje så mykje på det. Eg gjer ikkje [det] sjølv heller, [då], så mykje” (informant 01733). ”Eg vil seia den ryk. Ja” (informant 01732). Jentene er ikkje heilt sikre på kva dei skal kalla dialekten sin. ”Eg seier åkrafjorddialekt. Eller, eller blanding med Etne, då. Åkrafjord- og etnesdialekt, liksom” (informant 01731).

Informantane 01745 og 10746 frå nordsida av fjorden meiner at dialekten på nordsida av Åkrafjorden ikkje har endra seg så veldig mykje, men at dei to held meir på den tradisjonelle dialekten enn dei andre ungdomane på sin alder. ”Eg prøver å halda på det med vilje. Eg synest fordi det er viktig å halda på dialekten sin. Eg synest det er... Eg synest det faktisk er veldig kjekt å snakka dialekt” (informant 01745). Dei andre ungdomane på nordsida meiner dei snakkar ein slags kvinnheradsdialekt. ”Eg synest nå me snakkar veldig likt som dei i Rosendal iallfall” (informant 01748).

Dei midaldra på nordsida av fjorden er ikkje sikre på om ein kan snakka om ein felles dialekt i Åkrafjorden lenger, slik ein kunne før. ”Ja, har vel gjerne noko ord og uttrykk, men det er vel litt utdøyande det òg, heldt eg på å seia, i forhold til det var tidlegare då” (informant 01750). Dei meiner at den tradisjonelle dialekten er på veg ut, men at det framleis er ein del klare dialektskilnader mellom bygdene på nordsida av fjorden og nærliggande bygder. ”Men du skal ikkje flytta deg langt før enn at dialekten er heilt annan. Kjem du over til Kyrping, for eksempel, så er det heilt annan dialekt” (informant 01750). Påstanden til denne informanten

kan skuldast at han har lagt merke til at etnemålet spreier seg til Kyrping og dei andre bygdene på sørsida av fjorden. Informantane frå Kyrping, som ligg nærast Etne av fjordbygdene, peikar iallfall på denne utviklinga. "Me har Etne, me" (informant 01740). "Ja, me snakkar same som Skånevik og Etne, kan du seia. Det er mest same dialekten" (informant 01742). Informantane frå bygdene Markhus og Teigland litt lenger inn i fjorden meiner dei held meir på fjordamålet enn dei på Kyrping. "Dei har vel meir etnedialekt, eller meir etnedialekt, dei, enn me innantil frå fjorden" (informant 01741).

Dersom ein reknar med den samfunnsmessige utviklinga i bygdene langs Åkrafjorden, kan det sjå ut til at det som fram mot 1960-talet var eit felles språksamfunn, ikkje har så mykje felles som tidlegare. Dette ser ein igjen når ein snakkar med informantane frå bygdene på begge sider av fjorden. Dei fleste meiner at den felles dialekten ein hadde før, er i ferd med å forsvinna. I det vidare arbeidet vil eg omtala den gamle åkrafjorddialekten som ein felles dialekt, og eventuelt peika ut lokale skilnadar der det er relevant. I resultatkapittelet og drøftinga vil eg freista å visa korleis den gamle åkrafjorddialekten vert endra, slik at ein får nye dialektar på nord- og sørsida av fjorden som er meir like dialektane i Kvinnerad og Etne.

3.2 Tidlegare forskning på dialekten i Sunnhordland

Sjølv om ein ikkje har gjort studiar frå Sunnhordland i Dialektendringsprosessar før, finst det enkelte eldre og nyare dialektgranskingar frå regionen. Mellom anna har Jon Olav Tessdal (1974) skrive hovudfagsoppgåve om substantivbøyinga i etnesmålet med ei målgeografisk avgrensing av dialektane i Sunnhordland og dialekten i Etne. Anders Havnelid skreiv i 1958 ei hovudfagsoppgåve om kvinnheradsmålet, og Tor-Ølver Helland (1978) har skrive hovudfagsoppgåve om verbbøyinga i kvinnheradsmålet. I 1966 skreiv Arnfinn Haga om målet på Stord, og i 2005 utførte Randi Høyland ei haldningsgransking av ungdomar på Stord si oppfatning av seg sjølv og stordamålet i relasjon til haugesundarar og haugesundsmålet. Av eldre kjelder må ein nemna spesielt at Christian Vidsteen gjev ei grundig innføring i sunnhordlandsmålet i boka *Oplysninger om Bygdemaalene i Søndhordland* (1882). Ivar Aasen (1844) skriv om språket i Sunnhordland basert på eit opphald i Skånevik det året (trykt i Bondevik ofl. 1995). Desse kjeldene har eg hatt nytte av for å danna meg eit bilete av den språklege konteksten rundt gamle Skånevik kommune og bygdene i Åkrafjorden.

3.3 Sunnhordlandsmålet og skiljet mellom nord og sør i Sunnhordland

Som dei andre dialektane i Sunnhordland er dialekten i Åkrafjorden eit sørvestlandsk a-mål. Det vil seia at svake hokjønnsord og verb i infinitiv endar alltid på /a/. Det har vore fleire

forsøk på å plassera Sunnhordland målgeografisk. Ivar Aasen plasserte sunnhordlandsmålet under "den stavangerske Forgrening" i *Norsk Grammatikk* (1864: 324). Grunngevinga for dette var at sunnhordlandsmålet var ulikt språket i Hardanger, Voss og Nordhordland "ved en større simpelhed i Bøiningen" (Aasen 1864: 324). Christian Vidsteen (1882) meiner at mykje talar for å omtala Sunnhordlandsk som ei målgrein delt i to, der den nordlege delen har mest til felles med målet i Nordhordland og den sørlege delen har mest til felles med målet i Ryfylke. I boka *Norske Bygdemaal* (1909: 96) delte også Hans Ross opp Sunnhordland og plasserte dialekten i Sør-Sunnhordland under nordre Ryfylke i Rogaland.

Tessdal (1974) skisserer eit målgeografisk oversyn der han prøver å plassera sunnhordlandsmålet og spesielt etnesmålet. Til dømes vert fleire konsonantsamband uttala likt i heile Sunnhordland. Deriblant vert konsonantsambanda /mb/ og /nd/ i *lamb* [¹lamb] og *sand* [¹sand] uttala med /b/ og /d/ i Sunnhordland, medan konsonantsambanda vert assimilererte til uttalen /m/ og /n/ i Nordhordland og Ryfylke. Der har ein uttalen [¹lam] og [¹san]. I heile Sunnhordland vert //l/ segmentert til /dl/.

Oversikta til Tessdal viser òg at ein del konsonantsamband vert uttala ulikt i nord og sør, og at grensa gjekk mellom gamle Kvinnherad på nordsida og Skånevik og Etne på sørsida: I ord som *komma* og *kanna* vert lang /m/ og /n/ segmentert til /bm/ og /dn/ i den nordlege delen av Sunnhordland og Nordhordland, medan den sørlege delen av Sunnhordland og Ryfylke ikkje har den same segmentasjonen av /m/ og /n/. I bestemt form eintal hankjønn får ein i den nordlege delen av Sunnhordland og Nordhordland segmentasjon eller differensiasjon av endingsmorfemet i ei gruppe av hankjønnsorda, slik at ein uttalar *sjøen* [¹ʃø:dŋ]. Her òg går grensa for språktrekket mellom gamle Kvinnherad og Skånevik, og sør i Sunnhordland og i Ryfylke vert uttalen [¹ʃø:ən]. Konsonantsambandet /ld/ vert assimilert til //l/ i sør, men vert ikkje assimilert i den nordlege delen av Sunnhordland. Det vil seia at ordet *kveld* vert uttala [¹kvɛl] i Sør-Sunnhordland, men [¹kvɛld] i nord.

Tessdal (1974: 38) skriv at eit felles trekk for heile Sunnhordland er bøyingsendinga til feminine substantiv i bestemt form eintal. I heile Sunnhordland har ein endinga -o som i [¹bygdʊ], medan Hardanger og Nordhordland har endinga -e (i sterke hokjønnsord) og Rogaland har endinga -å. Når det gjeld grensene for -r i bøyingsendingane til substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum, teiknar Tessdal (1974: 39) opp grensa mellom -r i ending og ending utan -r mellom gamle Kvinnherad og gamle Skånevik kommune. Det same gjer Vidsteen (1882). Vidsteen ramsar opp fleire små og større skilnadar mellom dialektane nord og sør i Sunnhordland. Det fremste dømet hans på skiljet mellom nord og sør er r-bortfall i substantiv ubestemt form fleirtal maskulinum og femininum. I den nordlege delen av Sunnhordland har ein ikkje -r i endinga, medan ein har -r i sør.

Tabellen nedanfor viser ei kort oppsummering av dei viktigaste likskapane og skilnadane eg har nemnt mellom dialekten nord og sør i Sunnhordland.

	<i>Nordre Sunnhordland</i>	<i>Søre Sunnhordland</i>
Sørvestlandsk a-mål	a-mål	a-mål
Konsonantsambanda /mb/ og /nd/	/mb/ og /nd/ ikkje assimilert	/mb/ og /nd/ ikkje assimilert
Bøyingsending substantiv bestemt form eintal femininum	/ʊ/	/ʊ/
Lang //	/dl/ med segmentasjon	/dl/ med segmentasjon
Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum	utan -r	med -r
Lang /m/ og lang /n/.	/bm/ og /dn/ med segmentasjon	/m/ og /n/ utan segmentasjon
Endingsmorfem substantiv bestemt form eintal maskulinum når stammen endar på lang vokal	/dn/ med segmentasjon/ differensiasjon	/en/ eller /ŋ/ utan segmentasjon/ differensiasjon
Konsonantsambandet /ld/	/ld/ ikkje assimilert	// assimilert
Palatalisering av velarar etter lang vokal	velarar vert ikkje palatalisert etter lang vokal	velarar vert palatalisert etter lang vokal

Tabell 5 Likskapar og ulikskapar mellom dialekten nord og sør i Sunnhordland.

3.4 Grammatikkskisse

Grammatikkskissa skal fungera som eit språkleg rammeverk som ein kan forstå dei språklege variablane ut frå. Ein grammatisk kontekst kan vera viktig til dømes for å forstå ei indre drivkraft i språkutviklinga. Vidare vil grammatikkskissa kunna fungera som eit oppslagsverk for folk som er interesserte i å jamføra språket i Åkrafjorden med dialekten i andre språksamfunn. I framtida kan grammatikkskissa gjera det mogleg å sjå tilbake på dialekten på dette tidspunktet i historia, og gje eit innblikk i korleis dialekten såg ut i 2016, på same måte som eg i dag nyttar Vidsteen (1882) og Aasen (1844). Eg baserer grammatikkskissa på informasjonen eg får av å studere språket til informantane mine, dei skriftlege kjeldene som er nemnt i kapittel 3.2, og min eigen kjennskap til språket i fjorden. Der det er stor variasjon mellom ulike former, vil eg prøva å spegla dette i skissa, men elles tek eg utgangspunkt i det som er dei vanlegaste formene i åkrafjorddialekten.

3.4.1 Vokalfonem

	Fremre		Midtre	Bakre
	- runda	+ runda		
Høg	i	y	ʊ	ʊ
Mellomhøg	e	ø		ɔ
Låg			a	

Tabell 6 Vokalfonem.

Vokalfonemet /e/ har tre allofon: [e:], [ɛ] og [ə]. Det er ikkje nokon distinktiv skilnad mellom /e/ og /ɛ/, slik at verbet å sjå i presens [se:ɤ] vert uttala likt som adjektivet sær [se:ɤ], mens perfektum partisipp av å sjå lyder [sɛt]. Sjå delkapittel 3.4.3 om dei fonologiske reglane for korleis allofonane vert brukt.

I tillegg kjem diftongane: /ɛʊ/, /ɛi/, /øy/, /ai/, /ui/ og /ɔi/.

3.4.2 Konsonantfonem

	Labial	Alveolar	Post-alveolar	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Plosiv	p / b	t / d			k / g		
Affrikat				ç / ʝ			
Frikativ	f	s	ʃ	j		ɣ	
Nasal	m	n			ŋ		
Approksimant	ʊ	l					h
Trill			r				

Tabell 7 Konsonantfonem.

Alle dei unge og midaldra i Åkrafjorden har ein frikativ uvular /ɣ/, kjent som *skarre-r*. Blant dei eldre finst det framleis nokre få som har den postalveolare trillen /r/, eller *rulle-r*. Det vil seia at *skarre-r* er ein relativt ny lyd i Åkrafjorden, men at han på kort tid har blitt den dominerande lyden blant unge. Dei siste informantane med *rulle-r* er fødd kring 1930. Somme av dei eldre informantane mine har ikkje /ʃ/-lyden, men uttalar konsonantsambandet /sj/ som [sɟ]. Blant yngre informantar finst ikkje denne uttalen. Dei nyttar frikativen /ʃ/.

3.4.3 Fonologiske reglar

Fonologisk regel 1: Syllabisering.

Vokalen i bøyingsendinga /ɛn/ fell vekk etter konsonantane /d, l, n, r, s, t/.

Stammekonsonanten /n/ vert stavingsberande eller syllabisk, slik at ein uttalar *mannen* [mɑ:ŋ]. I ord der stammen endar på //, vert endings-n assimilert til //. Dermed vert // syllabisk i ord som *stol* [stʊ:ɫ].

Fonologisk regel 2: Vokalen /e/ i lang og kort staving

Vokalen /e/ vert uttala [e:] i ord med lang vokal. Kort /e/ vert uttala [ɛ], til dømes i ord som adjektivet "mett" [mɛt].

Fonologisk regel 3: Vokalen /e/ i trykklette stavingar

Vokalen /e/ i trykklett staving blir uttala [ə], til dømes i adjektiv som endar på svarabhaktivokal, vil ein få denne uttalen: [¹fi:nə].

Fonologisk regel 6: Avstemming.

Konsonantane /g/ og /v/ vert ustemte framom den ustemte konsonanten /t/. Dei vert då uttala som /k/ og /f/. Døme på dette ser me i ord som *øva* og *legga*, som i perfektum partisipp får uttalen [ø:ft] og [lɔkt]. Dette ser me i nøytrumsbøyinga av adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*. Når adjektivet *vanleg* vert bøygd i nøytrum, får det ein /t/ i endinga. Konsonanten /g/ vert då uttala /k/, altså [²va:nlikt].

3.4.4 Morfofonologiske reglar

Morfofonologisk regel 1. Palatalisering av velarar.

Velare konsonantar får palatal uttale framom somme bøyingsendingar. Konsonanten /k/ går over til [cç], /g/ går over til [j] etter lang vokal og til [jj] etter kort vokal, /sk/ går over til [sj] eller til den postalveolare [ʃ]. Overgangen til palatal uttale skjer i ein del substantiv etter reglane nedanfor (sjå meir om substantivbøyinga i kapittel 3.4.5) og sterke verb i perfektum partisipp.

- Svake substantiv maskulinum i bestemt og ubestemt form eintal. Til dømes *bakke* [²baççə] - [²baççən] (men [²bakaʁ] - [²bakadnə] i fleirtal).
- Sterke substantiv maskulinum i er-klassen i bestemt form eintal og både bestemt og ubestemt form fleirtal. Til dømes *benk* [bɛŋk] - [¹bɛŋççən] - [²bɛŋççəʁ] - [²bɛŋççədne] og *sekk* [sɛk] - [¹sɛççən] - [²sɛççəʁ] - [²sɛççədne].
- Sterke substantiv maskulinum i ar-klassen i bestemt form eintal. Til dømes *krakk* [kʁak] - [¹kʁaççən] og *fisk* [fisk] - [¹fiʃjən].
- Sterke substantiv femininum i er-klassen i eintal bestemt form og fleirtal bestemt og ubestemt form. Til dømes ordet *sag* [sa:g] - [¹sa:jʊ] - [²sa:jər] - [²sa:jədnə].
- Nøytrumsord i 0-klassen i bestemt form eintal og bestemt form fleirtal. Til dømes *ark* [aʁk] - [¹aʁççə] - [aʁk] - [¹aʁççʊ].
- Sterke verb i perfektum partisipp.

3.4.5 Substantivbøyinga

I bøyingsparadigmet nedanfor har eg markert *inga ending* med -Ø. Vokalskifte har eg markert som *vokalskifte* i dei sellene der vokalskifte førekjem. I nokre av sellene nedanfor står det meir enn éi bøyingsending. Der det står fleire endingar utan parentes, er det fleire endingar som er moglege. Dei formene som er sette i parentes, er markerte fordi dei historisk har vore utbreidd i gamle Kvinnherad og nordlege Sunnhordland, medan forma som står framom utan parentes var den vanlege i bygdene langs Åkrafjorden, i gamle Skånevik kommune og resten av sørlege Sunnhordland. Fleire av formene som står i parentes, er i dag i vanleg bruk blant dei yngre i bygdene langs Åkrafjorden, medan dei gamle formene som ikkje står i parentes, finst blant ein del eldre språkbrukarar og hjå informantane i det eldre materialet mitt.

Kjønn	Klasse		Eintal		Fleirtal	
Maskulinum	Sterke		Ubestemt	Bestemt	Ubestemt	Bestemt
		ar-klassen <i>hest, dom, bil</i>	-Ø	-en	-ar (-a)	-adne (-ane)
		er-klassen <i>gjest, sau, gris</i>	-Ø	-en	-er (-e)	-edne (-ene)
		omlydsklassen <i>son, fot, bror</i>	-Ø	-en	-er +vokalskifte	-nū -edne (-ene) + vokalskifte
	Svake	<i>bakke, hane, unge</i>	-e	-en	-ar (-a)	-adne (-ane)
Femininum	Sterke	er-klassen <i>tid, skål, sag</i>	-Ø	-ū	-er (-e)	-edne (-ene)
		ar-klassen <i>myr, helg, grind</i>	-Ø	-ū	-ar (-a)	-adne (-ane)
		omlydsklassen <i>bok, rot tå, klo</i>	-Ø -Ø	-ū -ū	-er -r +vokalskifte	-edne (-ene) -dnū/-dne /-rne + vokalskifte
	Svake	<i>jente, vise, soge, glede</i>	-a	-ū	-er (-e)	-edne (-ene)
Nøytrum	Sterke	0-klassen <i>år, tak, tre</i>	-Ø	-e	-Ø	-ū
		dno-klassen <i>kne, kle(de)</i>	-Ø	-e	-r eller -Ø	-dnū, -nū eller -ū
	Svake	e-klassen <i>eple, tørkle</i>	-e	-e	-e	-ū
		a-klassen <i>auga, øyra, nyre</i>	-a	-a	-er (-e)	-ū eller -ene

Tabell 8 Substantivbøyinga.

Nord for Åkrafjorden er den vanlege endinga i fleirtal ubestemt form femininum og maskulinum -e og -a, altså endingar utan -r, medan ending med -r er den tradisjonelle i Åkrafjorden. Eg tek med den nordlege varianten utan -r i bøyingsskjemaet fordi denne

bøyinga spreier seg sørover og begynner å bli vanleg i Åkrafjorden (sjå meir om denne utviklinga i kapittel 3.5.3). I bestemt form fleirtal er det bøying med segmenterte/differensierte endringsmorfem som står fremst og utan parentes som er dei tradisjonelle i Åkrafjorden. Bøyingssendingane utan segmentasjon/differensiasjon (-ene og -ane) var som nemnt i kapittel 3.3 vanlege i gamle Kvinnherad og resten av nordlege Sunnhordland (Vidsteen 1882), men har sidan spreidd seg til Åkrafjorden. Desse er i dag dei vanlegaste formene, men somme eldre nyttar framleis den gamle bøyinga -edne og -adne.

3.4.6 Verbbøyinga

	Klasse		Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum partisipp
Svake verb	Kasta-klassen <i>terga, mjølka, hugsa</i>		-a	-a eller -e	-a	-a
	Døma-klassen <i>drøyma, kvelva, gapa</i>		-a	-e	-de eller -te	-t
	Telja-klassen <i>telja, velja</i>		-a	-e	-de eller -te + vokalskifte	-d eller -t + vokalskifte
	Blanda bøying <i>leika, dansa, ropa</i>		-a	-a eller -e	-te	-t
	R-klassen <i>tru, flå, døy</i>		-Ø	-r	-dde	-dd eller -tt
Sterke verb	Bøyingssendingane til dei sterke verba		-a	-e	-Ø eller -t	-e
	Klasseinndeling etter skifte i stammevokal	Klasse 1 <i>bita, grina, skrika</i>	i:	i:	ei	e:
		Klasse 2 <i>bryta, skyta, krypa</i>	y:	y:	au	ɔ:
		Klasse 3 <i>spinna, finna, stikka, drikka</i>	i	i	a	ʊ
		Klasse 4 <i>bera, stela</i>	e:	e:	a:	ɔ:
		Klasse 5 <i>drepa, eta</i>	e:	e:	a	e:
		Klasse 6 <i>fara, ta, gala</i>	a:	e:	ʊ:	a:

Tabell 9 Verbbøyinga

3.4.7 Adjektivbøyinga

	Eintal		Fleirtal	
	Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Maskulinum	-e eller -Ø	-e	-e	-e
Femininum	-e eller -Ø	-a	-e	-e
Nøytrum	-t	-a	-e	-e

Tabell 10 Adjektivbøyinga.

I adjektivbøyinga ubestemt form eintal femininum og maskulinum har ein i Åkrafjorden svarabhaktivokalen -e som fast mønster. Når eg likevel har teke med -Ø for *inga ending*, er det fordi bruken av svarabhaktivokalen minkar blant dei unge i Åkrafjorden.

3.4.8 Personlege pronomener

	Første person		Andre person		Tredje person			
	Eintal	Fleirtal	Eintal	Fleirtal	Mask.	Fem.	Nøytr.	Fleirtal
Nominativ	/e:g/	/me:/	/dø:/	/de:/ /dø:ke/	/han/	/hø:/ /hø:/	/da:/ /de:/	/dei/
Akkusativ Dativ	/me:g/	/os/	/de:g/	/dø:ke/	/han/	/he:ne/ /he:na/ /hø:/	/da:/ /de:/	/dei/
Genitiv	/min/	/vø:ð/ /vø:bas/	/din/	/dø:kas/ /dø:kes/ /dø:kens/ /dø:kuns/	/hans/	/hinas/ /henas/	/des/	/deiras/ /deirans/

Tabell 11 Personlege pronomener.

3.5 Variabelval

Ein språkleg *variabel* er eit språktrekk som har fleire *variantar*. Det vil seia at variabelen kan realiserast på ulike måtar. "Det vi prøver å undersøke i sociolingvistikken, er om bruken av dei språklige variantane viser noe samsvar (samvariasjon) med utomspråklige (sosiale) drag" (Sandøy 1996: 99). Når ein vel ut språklege variablar til ei sociolingvistisk gransking, er det fleire faktorar ein må ta omsyn til. Martin Skjeggeland (2009) viser til William Labov sine kriterium for val av språklege variablar i sociolingvistiske granskingar:

For det første bør variabelen vera frekvent og førekoma ofte i naturleg samtale. For det andre bør variabelen inngå som ein del av systemet/strukturen i språket. For det tredje bør dette språktrekket variera i forhold til ulike aldersgrupper og/eller andre sosiale variablar (Skjeggeland 2009: 113).

I denne oppgåva har eg gjort sociolingvistiske intervju for å kartlegga naturleg tale, og dersom eit språktrekk ikkje er nokolunde frekvent, vil det dukka sjeldan eller aldri opp i løpet av eit intervju. Frekvensen av ein variabel er det same som kor mange belegg ein får, og den har noko å seia for kor påliteleg grunnlag ein får for å analysa utviklinga til variabelen.

Ettersom me har ei interesse for språkleg variasjon og endring, bør språktrekket variera ut frå ulike aldersgrupper og gjerne andre sosiale variablar. Dette styrer òg mange av variabelvala i Dialektendringsprosessar. Me er interesserte i variasjon og endring, og vel difor variablar som me trur fortel om det.

Labov seier òg at variabelen bør vera ein del av språksystemet. Han var ikkje oppteken av leksikalske endringar, men fokuserer spesielt på fonologiske og morfologiske variablar. I Dialektendringsprosessar har ein vore mindre strenge. Her òg føretrekker ein systemvariablar, men ein opnar for leksikalske variablar dersom dei kan seia noko interessant om språksamfunnet ein forskar på, eller dersom det har skjedd uventa endringar. Det kan tenkast at å velja ulike typar variablar frå ulike beskrivingsnivå kan vera med og skapa eit meir heilskapleg inntrykk av språkendingane enn om ein berre ser på til dømes fonologiske variablar.

Eg gjer same vurdering som dei andre studentane i Dialektendringsprosessar og vel både leksikalske, morfologiske og ein morfofonologisk variabel. Variablane varierer i frekvens, men eg har minst hundre treff på alle variablane. For å kunna svara på problemstillinga mi om korleis moderniseringsprosessar med ny kommunestruktur og nye kommunikasjonsvegar kan påverka språk, må eg velja variablar som kan seia noko om korleis slike endringar skjer. Eg har difor valt nokre *spesifikke variablar* og nokre *generelle variablar*.

Dei spesifikke variablane er knytt spesifikt til Åkrafjorden og gamle Skånevik kommune. Ifølge Vidsteen (1882) gjekk det ei dialektgrense mellom nord og sør i Sunnhordland der den gamle grensa mellom Skånevik kommune og gamle Kvinnherad kommune låg. Når kommunegrensa no er endra, og ein har fått nye administrative einingar, er eg interessert i å finna ut om òg den språklege grensa er endra. Difor har eg valt spesifikke språktrekk der det er rapportert ein skilnad mellom språket i den nordlege delen av Sunnhordland, spesielt Kvinnherad, og språket i den sørlege delen av Sunnhordland, spesielt i Etne. I tabellen nedanfor kan ein sjå dei ulike variablane eg har valt ut. Den første og den tredje variabelen (V1 og V3) er spesifikke variablar som er interessante fordi Åkrafjorden ligg ved den gamle grensa mellom ulike variantar av desse variablane. Dei seks resterande variablane er *generelle variablar*. Dette er variablar der dei tradisjonelle variantane er i ferd med å forsvinna på store delar av Vestlandet. Eg undersøker desse for å kunna seia noko om kvar Åkrafjorden ligg i utviklinga i forhold til den større regionen, og for å sjå korleis den geografiske spreinga av desse endringane skjer.

Det siste kriteriet for variabelvala eg har gjort i denne oppgåva, er å sjå til dei andre oppgåvene i Dialektendringsprosessar. Eit av dei viktige delmåla i prosjektet er å kunna jamføra spreinga og utbreiinga av ulike språklege variablar over heile Vestlandet. Dermed er det eit poeng å velja nokre av dei same variablane som dei andre masterstudentane i Dialektendringsprosessar har valt, så lenge dei er relevante for mitt arbeid.

Variabel	Type	Variantar	Tradisjonell eller ny variant?	Sørleg eller nordleg variant?
V1: Determinativet "det"	Leksikalsk	/de:/	Tradisjonell	Sør
		/da:/	Ny	Nord
V2: Det personlege pronomenet "ho"	Leksikalsk	/hø:/	Tradisjonell	-
		/hu:/	Ny	-
V3: Bøyingsending substantiv ub. fl. femininum og maskulinum.	Morfologisk	med -r	Tradisjonell	Sør
		utan -r	Ny	Nord
V4: Nøytrumsendinga til adjektiv som endar på <i>-leg</i> og <i>-ig</i> .	Morfologisk	med -t	Tradisjonell	-
		utan -t	Ny	-
V5: Adjektivsuffikset <i>-leg</i> .	Morfologisk	med /e/	Tradisjonell	-
		med /i/	Ny	-
V6: Differensiasjon av /rn/.	Leksikalsk	/dn/	Tradisjonell	-
		/n/	Mellomform	-
		/rn/	Ny	-
V7: Segmentasjon av lang //.	Leksikalsk	/dl/	Tradisjonell	-
		//	Ny	-
V8: Palatalisering av velarar.	Morfo-fonologisk	Med palatalisering	Tradisjonell	-
		Utan palatalisering	Ny	-

Tabell 12 Variabelliste.

Med omgrepet *tradisjonell variant* meiner eg dei variantane som var vanlege i språksamfunnet Åkrafjorden innanfor det tidsperspektivet som me har gode nok kjelder til å kunna seia noko sikkert om. Her har eg difor avgrensa meg til at dei formene som er nytta på 1800-talet, vert rekna som tradisjonelle. Med kjelder som Aasen (1844), Vidsteen (1882), og eit par dialektologiske hovudfagsoppgåver frå området kan eg seia nokolunde sikkert kva som var dei vanlege variantane. I tillegg er dei eldste informantane frå dei eldste opptaka mine fødd seint på 1800-talet, og desse kan gje meg god innsikt i kva språktrekk som var vanlege i Åkrafjorden. Med omgrepet *ny variant* meiner eg ein variant som ikkje var vanleg i språket til folket i Åkrafjorden, men som no spreier seg og vert vanlegare i området, eller kanskje til og med erstattar den tradisjonelle varianten av ein variabel.

3.5.1 V1: Determinativet "det" uttala /de:/ eller /da:/

Den mest frekvente variabelen min er den leksikalske variabelen V1: 'Determinativet "det"'. Med eitt enkelt søk på *det* i materialet mitt, fekk eg ikkje mindre enn 8260 treff. Ifølge Vidsteen (1882) sa ein tidlegare /da:/ i den nordlege delen av Sunnhordland og /de:/ i den sørlege delen av Sunnhordland med unntak av Skånevik. "Formen dat (uttalt da) bruges overalt i den nordl. Afd.; det (de) i den sydl. Afd., undtagen Skonevik; paa Valestrand (Sveen) siges tildeles dat, men det holder paa at forsvinde" (Vidsteen 1882: 68). Likevel viser

mine søk i materialet at dei eldste informantane mine seier /de:/ på begge sider av fjorden. Det kan dermed sjå ut til at Vidsteen her snakkar om tettstaden Skånevik og ikkje heile prestegjeldet, og at Åkrafjorden frå gammalt av sa /de:/. Eg tek utgangspunkt i at /de:/ er den tradisjonelle varianten i bygdene langs Åkrafjorden, men her kan det ha vore noko variasjon mellom bygdene. I Kvinnherad seier dei i dag hovudsakleg /da:/, og i Etne seier dei /de:/. Ved å undersøka denne variabelen kan ein difor sjå om folk på nordsida av fjorden begynner å snakka meir likt dei i Kvinnherad, og om dei på sørsida snakkar meir som dei i Etne. Dermed er dette ein *spesifikk variabel* der grensa mellom dei to variantane frå gammalt av gjekk mellom gamle Kvinnherad kommune og gamle Skånevik kommune.

3.5.2 V2: Det personlege pronomenet "ho" uttala /hʊ:/ eller /hʌ:/

Vidsteen skriv at den vanlege uttalen av det personlege pronomenet "ho" var /hʊ:/ i Sunnhordland. "Formen Ho findes blot i Os og Strandebarms Sogne, forresten overalt hu" (Vidsteen 1882: 68). Sjørover i Etne og Ryfylke seier ein framleis /hʊ:/, men stadig fleire i Sunnhordland nyttar varianten /hʌ:/. Dette er ein *generell variabel* fordi varianten /hʊ:/ var den vanlege i heile Sunnhordland før, og ser ut til å vera på veg vekk frå målet i heile Sunnhordland i dag. Det kan sjå ut til at han held seg betre i sørlege delar av Sunnhordland ettersom det ligg nær Ryfylke og Haugalandet som framleis nyttar den tradisjonelle varianten.

3.5.3 V3: Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum

I den nordlege avdelinga av Sunnhordland har ein ikkje -r i bøyingsendinga av substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum, medan ein har det i den sørlege avdelinga (Vidsteen 1882: 44 og 51). Vidsteen peikar på at grensa mellom nord og sør går mellom gamle Skånevik kommune og Kvinnherad kommune. Ragnvald Guddal (1975) skriv i heftet *Målet i Kvinnherad* at r-bortfall er regelen for substantiv i Kvinnherad. Samtidig viser enkle søk i materialet mitt at ending *med -r* var brukt i nesten 100 % av tilfella i det eldre materialet mitt frå Åkrafjorden. Med andre ord ligg bygdene langs Åkrafjorden rett sørom grensa for dette språktrekket, i tråd med grensa Vidsteen (1882) set opp mellom nord og sør i Sunnhordland.

Ved å sjå etter bortfall av -r kan ein undersøka om dialekten på nordsida av Åkrafjorden nærmar seg Kvinnherad språkleg. Difor er denne variabelen ein *spesifikk variabel* knytt til lokale språkskilnadar mellom gamle Kvinnherad kommune og Skånevik. I utgangspunktet delte eg denne variabelen i to for å sjå om det var skilnadar mellom femininum og maskulinum. Ettersom resultata mine viste at det berre fanst minimale skilnadar som ikkje følgde noko spesielt mønster, har eg igjen valt å behandla variabelen samla.

3.5.4 V4: Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*

Frå gammalt av enda adjektiv på *-leg* og *-ig* på *-t* i nøytrumsbøyinga. "[...] Endelsen –"leg" vil hedde lege og legte, – ein faarlege Vind, eit faarlegt Vêr" (Vidsteen 1882: 65). Eg vil undersøka om denne t-endinga held seg i åkrafjorddialekten, eller om ho forsvinn. I intervjuet med informantane mine la eg merke til at fleire på sørsida av fjorden nytta varianten med *-t*, og eg vart interessert i å finna ut om dette er eit systematisk skilje mellom nord- og sørsida. Dette er ein generell variabel, ettersom uttalen frå gammalt av var lik i heile Sunnhordland, men det kan vera at utviklinga er noko ulik på sørsida og nordsida av Åkrafjorden.

Variabelen har to variantar: Den tradisjonelle varianten med *-t* og den nye varianten utan *-t*. Eg har slege saman ord som endar på *-leg* og *-ig* fordi det vart for få treff på kvar til å behandla dei kvar for seg. Før eg slo dei saman, sjekka eg om det var store skilnader i realiseringa av variabelen mellom adjektiv som endar på *-leg*, og dei som endar på *-ig*. Det var ingen systematiske skilnader, og bøyinga av desse har truleg smelta saman til ei sams bøying med omsyn til ending med eller utan *-t*.

3.5.5 V5: Adjektivsuffikset *-leg*

Den generelle variabelen V5: Adjektivsuffikset *-leg* er ein mindre frekvent variabel. Som sagt meinte Vidsteen (1882) at adjektivsuffikset *-leg* vart uttala [lɛkt] i nøytrumsbøyinga i Sunnhordland. Vidare skriv Vidsteen (1882: 66) at "Ved disse Ord på "leg" mærkes ellers, at Lyden "g" almindelig bortfalder i Positiv, men udtales i Ligningsformerne, f. Ex. horvele(g), horvelegare." Når /g/ fell vekk frå endinga, vil suffikset få uttalen [lɛ]. Mine observasjonar i arbeidet med V4: Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*, gjorde at eg vart interessert i suffikset *-leg*. Ofte vert vokalen /e/ erstatta av /i/ i suffikset. Medan *-leg* med /e/ berre får uttalen [lɛ]. (og ikkje [lɛkt]), kan suffikset med /i/ få uttalen /li/, /lig/ eller /likt/. Eg har slege saman desse tre moglege uttalemåtane til den nye varianten med /i/. Den tradisjonelle varianten er adjektivsuffikset uttala med /e/.

3.5.6 V6: Differensiasjon av /rn/

Med differensiasjon meiner ein at konsonantane i eit samband av ulike konsonantar vart gjort meir ulike. Dei norrøne konsonantsambanda /rl/, /rn/ og /fn/ blir uttala /dl/, /dn/ (eller /tn/) og /bn/ (Sandøy 1996: 173). Til dømes vert ordet *kvern* uttala /kvedn/. Dette er eit vestnordisk fenomen og er mellom anna utbreidd i Sunnhordland. I Vidsteen si gransking av det sunnhordlandske målet kjem det fram at differensiering av /rn/ til /dn/ er ein regel. "Rn udtales overalt som dn, f. Ex. Bjødn, Kodn, Fódn, Sjødn (= Stjorn), Sjedna (Stjerna), kidna, gjedna" (Vidsteen 1882: 38). "Ligesaa bliver rl undertiden til dl, f. Ex. I Navnene Erling, Thorleiv, Thorlak (Edling, Todleiv, Todlak) (Vidsteen 1882: 38). Vidsteen seier òg at /vn/ vert

uttala /bm/ i størsteparten av Sunnhordland (1882: 40), men at i Skånevik vart /vn/ stort sett uttala /vn/ (1882: 100).

Ettersom fenomenet differensiasjon finst på heile Sørvestlandet, er dette òg ein generell variabel. I mi undersøking konsentrerer eg meg om differensiering av konsonantsambandet /rn/ til /dn/ fordi det er det mest frekvente konsonantsambandet som vert differensiert. Uttalen /dn/ er den tradisjonelle forma i Åkrafjorden. Den nye forma av variabelen er varianten /rn/, som altså er lik forma før differensiasjonen. I tillegg finst den assimilererte mellomforma /n/.

3.5.7 V7: Segmentasjon av lang //

Segmentasjon er at eit langt fonetisk segment vert delt opp til eit konsonantsamband som består av to segment (Sandøy 1996: 174). Dette gjeld lang //og /n/, som vert uttala /dl/ og /dn/. Døme på segmentasjon finn ein i ordet *kalla* uttala /kadla/ og *steinn* uttala /steidn/. Segmentasjon og differensiasjon er stort sett utbreidd i det same området, og også denne variabelen er generell.

Ifølge Vidsteen var segmentasjon av lang // til /dl/ regelen i Sunnhordland då han gjorde sine undersøkingar. "L gaar over til d i ll, der overalt udtales som dl, –Fjedl, adl, Gudl [...]" (1882: 34). Lang /m/ segmentert til /bm/ var derimot ikkje vanleg i den sørlege avdelinga av Sunnhordland. "Denne udtale af mm som bm findes blot i den nordl. Afd. (og formentlig i hele Nhl.), men hverken i den sydl. Afd. eller i Hard. findes Spor af den (Vidsteen 1882: 35). Diverre er ikkje ord med segmentasjon av lang /n/ til /dn/ frekvente nok til å undersøka, og i materialet mitt fann eg berre nokre få relevante treff som kunne syna segmentasjon av lang /n/. Difor ser eg berre på segmentasjon av lang // til /dl/ i denne variabelen. /dl/ er den tradisjonelle varianten og // er den nye varianten som spreier seg på Vestlandet.

3.5.8 V8 Palatalisering av velarar

Med palatalisering av velarar meiner ein at ein endrar artikulasjonen av ein velar konsonant til ein palatal. I Sunnhordland vart dei velare konsonantane /k/ og /g/ uttala $\widehat{ic\acute{c}}$ og \widehat{tj} eller /j/. Realiseringa av palatalisering av velarar er ulik i dei ulike dialektområda. Det finst reglar for kva bøyingsformer palataliseringa oppstår i (sjå detaljar om denne morfofonologiske regelen i kapittel 3.4.4). Denne generelle variabelen har to variantar: den tradisjonelle varianten med palatalisering og den nye varianten utan palatalisering.

3.5.9 Aktuelle språklege variablar for vidare forskning

Dersom denne oppgåva var av større omfang og eg hadde hatt betre tid til å arbeida med materialet mitt, hadde det vore fleire språklege variablar som det kunne vore interessant å undersøka i bygdene i Åkrafjorden. Variablane nedanfor er valt vekk frå denne granskinga på

grunn av tidsavgrensing, plassavgrensing og til dels på grunn av manglande belegg i materialet mitt.

Vidsteen (1882) skriv bestemt at i heile Sunnhordland uttalar ein /g/ "haardt og tydeligt" etter /n/. Til dømes sa ein *song* [sɔŋg] og *lyng* [lɔŋg] med tydeleg uttale av /g/. I dag vil truleg uttalen med /g/ vera på veg ut av dialekten til mange ungdomar. Det same gjeld /d/ etter /n/ og /m/. Medan ein før uttala *sand* [sɔnd], vil mange ha assimilert vekk /d/ og seia [sɔn].

Ein annan interessant variabel er svarabhaktivokalen i presens av sterke verb og i adjektivbøyinga. Spesielt ville ei undersøking av svarabhaktivokalen i adjektiv gje enno betre innsikt i adjektivbøyinga som supplement til variablane V4: Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig* og V5: Adjektivsuffikset *-leg*.

Den leksikalske variabelen "heim" uttala [heim] eller [hi:m] kunne gjeve eit innblikk i om informantane på sørsida av fjorden snakkar meir likt som i Etne. I Etne og Ryfylke seier ein [hi:m]. Nord i Sunnhordland seier ein [hɛim], og ifølge Tessdal (1974: 42) sa ein [hɛim] i Skånevik kommune òg. I materialet mitt har eg ingen informantar som seier [hi:m], men i samtalar der me avtala intervju, telefonsamtalar med aktuelle informantar og liknande, la eg merke til at fleire på sørsida av Åkrafjorden har begynt å seia [hi:m] slik som i Etne.

På nordsida av fjorden er det den same tendensen med bruk av det personlege pronomenet *me* eller *vi*. I Kvinnherad seier ein *vi*, medan ein i Åkrafjorden, Skånevik og Etne seier *me*. Eg har ingen i materialet mitt som seier *vi*, men eg kjenner til fleire personar på nordsida av Åkrafjorden som vekslar mellom *vi* og *me*.

Som nemnt i kapittel 3.4.5 har det vore vanleg med ein segmentasjon/differensiasjon av endingsmorfemet i bøyingsendinga til substantiv i bestemt form fleirtal i den sørlege delen av Sunnhordland. Dette var den vanlege forma i dialekten i Åkrafjorden, men i dag har dei nordlege bøyingsendingane *-ene* og *-ane* utan /d/ spreidd seg sørover til Åkrafjorden. Det kunne vore interessant å undersøka når denne endringa skjer, og om den nye nordlege varianten spreier seg først til nordsida eller sørsida av fjorden.

Til slutt vil eg nemna samanfallet mellom det me kallar *sj-lyden* og *kj-lyden*. Dette er ei kjend språkendring som har fått mykje merksemd i media og nyare forskning. Fleire av masteroppgåvene i Dialektendringsprosessar har undersøkt denne variabelen og funne at samanfallet spreier seg over store delar av Vestlandet. I mitt materiale har eg berre nokre svært få treff på samanfallet hjå enkelte av ungdomsinformantane, og difor har eg ikkje sett det som aktuelt å granska denne variabelen i denne masteroppgåva. Det kan likevel tenkast at samanfallet vil spreia seg til Åkrafjorden ettersom her finst nokre få belegg allereie.

Kapittel 4. Teori

Sosiolingvistiske studiar av variasjonsmønster og pågåande endringsprosessar kan gjerast *synkront* ved å studera forskjellane mellom ulike aldersgrupper i samtida og sjå på variasjonen mellom gruppene, eller *diakront* ved at ein gjer opptak på to ulike tidspunkt og samanliknar resultata frå dei ulike tidspunkta (Røyneland 2005: 72). Synkron språkforskning tyder at ein studerer det *samtidige språket* uavhengig av den historiske bakgrunnen (Sandøy 1996: 24), og funna i den synkrone talemålsforskinga viser oss synkron *variasjon* (Akselberg 2008: 128). Den diakrone språkforskinga interesserer seg for språkhistoria og språkutviklinga, og ein kan undersøka den diakrone utviklinga ved å gjera undersøkingar i tilsynelatande tid eller verkeleg tid (sjå meir om desse omgrepa i kapittel 5.2). Resultata frå slike undersøkingar kan ein kalla for *språkleg endring* (Akselberg 2008: 128).

Når ein arbeider sosiolingvistisk, er både det synkrone og det diakrone perspektivet relevante. Ettersom eg gjer ei gransking i tilsynelatande tid, får eg eit godt synkront bilete av korleis språket i Åkrafjorden ser ut i dag, i tillegg til eit diakront bilete som ein kan tolka ut frå aldersvariasjonen. Ei av utfordringane ved undersøkingar i tilsynelatande tid er at ein "[...] må i langt større grad tolka seg fram til den diakrone språkendringa" (Villanger 2010: 43). Eg kjem tilbake til dei metodiske vala og utfordringar med granskingar i tilsynelatande tid i kapittel 5.2.

4.1 Frå dialektologi til Dialektendringsprosessar

Fagdisiplinen sosiolingvistikkk har eit tverrfagleg grunnlag. Disiplinen studerer "korleis språket fungerer i samfunnssamanheng, eller korleis samfunnet og språket verkar saman og i høve til einannan" (Venås 1991: 13). I sosiolingvistikken studerer ein med andre ord korleis språket og det sosiale heng saman, korleis samfunn og språk utviklar seg og påverkar kvarandre. Det gjev "studiet innslag både av språkvitskap – lingvistikkk, og av samfunnsvitskap – sosiologi" (Venås 1991: 13). Termen sosiolingvistikkk er relativt ny og slo ikkje gjennom før på ein kongress i USA i 1964 (Venås 1991: 14). Snart etter gav William Labov ut boka *The Social Stratification of English in New York City* (1966), som på mange måtar vart grunnlaget for den empiriske, kvantitative sosiolingvistikken.

Labov viste at variasjoner i språkbruken (i uttalen, formsystemet m.m.) ikke var tilfeldige, men systematiske, styrt av et samspill av en rekke sosiale faktorer som kjønn, alder, utdanning, sosial status, økonomi, sosiale ambisjoner og fortrolighet med den situasjon og det miljø språket ble brukt i (Simonsen 2013, Store norske leksikon).

Sosiolingvistikk bygger på ein idé om at variasjon er ein naturleg del av språk, og har språk i normal bruk som sitt interessefelt. Det bryt med strukturalismen som lenge rådde i den allmenne språkvitskapen. Den strukturelle språkvitskapen "sette seg som oppgåve å finna fram til systemet i språkbyggnaden ved å sjå einskildelementa i språket som delar av ein funksjonell heilskap" (Venås 1991: 156). Strukturalismen skilde tydeleg mellom språket som system og språket i bruk. Språket i bruk var ikkje interessant i seg sjølv, men ved å studera bruken skulle ein kunna avdekka språket som system (Venås 1991: 156). Strukturalismen var dermed ikkje spesielt interessert i språkleg variasjon. Det var heller ikkje Noam Chomsky og den transformasjonelle, generative grammatikken som kom som ei vidareføring av strukturalismen. Ifølge Chomsky var målet til språkvitskapen "å gjera greie for den språklege kompetansen til ein ideell talar-høyrar i eit fullstendig einslaga språksamfunn" (Venås 1991: 157). Med Labov og sosiolingvistikken kom interessa for samtidsspråket i bruk, slik folk av ulike kjønn, alder, samfunnslag og yrkesgrupper snakkar. Labov ville skildra den faktiske språkbruken med fokus på språkleg variasjon og braut dermed tydeleg med sine forgjengarar.

I Noreg stod den tradisjonelle dialektologien sterkt. Sosiolingvistikken inntok norske forskingsmiljø på 1970-talet. I ein festtale skildrar Eric Papazian overgangen slik:

Og straks etter brøt sosiolingvistikken løs i 1970-åra. Dét var nok en adskillig større revolusjon, for her ble selve målet et anna: Fra å studere *systemet* gikk vi nå over til å studere *variasjon*, gjerne med vekt på *yngre* istedenfor eldre mål, og etter hvert *utviklinga* i talemålet – overgangen *fra* eldre *til* yngre mål (Papazian 2003: 572).

I praksis betydde overgangen frå dialektologi til sosiolingvistikk ei heilt anna tilnærming til språkforsking. Dialektologien var historisk orientert og hadde som mål å skildra den ekte, gamle dialekten. "For å få dette til prøvde ein å finna fram til dei heimelsfolka som snakka dialekten på staden reint og ekte" (Skjekkeland 2009: 17). Ein var ikkje interessert i variasjon eller å snakka med eit representativt utval av språkbrukarane, men å finna det reine målet, gjerne med røter til gamalnorsk.

Dialectology had already thrown into relief stereotypes and ideological presumptions which carried over into sociolinguistics. The older tendency had been to locate some "real old dialect" in rural areas in contradistinction to the "corrupt" speech of the towns" (Le Page 1997: 17).

I sosiolingvistikken er ein ikkje lenger så interessert i korleis det ekte, gamle målet er, men oppteken av det samtidige språket, av naturleg tale, språkleg variasjon og å gjera

granskingar som er representative for heile grupper eller språksamfunn, ikkje berre nokre få utvalde informantar.

Likevel bryt ikkje sosiolingvistikken heilt med dialektologien, men bygger vidare på kunnskapen og tradisjonen frå dei gamle talemålsundersøkingane. Då ein tok til med historisk-sosiolingvistiske granskingar kring 2000, brukte ein dialektologiske granskingar som utgangspunkt og gjorde nye granskingar for å kunna seia noko om den historiske utviklinga. Sjølv om dialektologiske undersøkingar ikkje nødvendigvis gjer greie for variasjonen i eit språksamfunn, kan dei seia mykje om korleis målet har sett ut før, og om kva som var det språklege idealet.

Etter framveksten av sosiolingvistikken har ein gjort mange større og mindre granskingar av talemål i bygder og byar i Noreg, ofte som hovudfagsoppgåver ved dei ulike universiteta. På 1970-talet var ein oppteken av å gjera store undersøkingar, som til dømes Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS). Opptaka i TAUS er gjort mellom 1971 og 1973 og bestod av uformelle intervju med ungdomar og vaksne frå ulike bydelar i Oslo (Hanssen, TAUS). I prosjektet nytta ein kriterium som alder, stad og kjønn for å velja ut informantar (Hanssen, TAUS). Eit tilsvarende prosjekt vart gjort i Bergen frå 1977 til 1983: Talemål hos ungdom i Bergen (TUB). Gjennom prosjektet Dialektendringsprosessar ved Universitetet i Bergen har ein nytta opptaka frå den sosiolingvistiske bølga frå 70-talet, gjort nye opptak og jamført desse med dei gamle opptaka frå same stad. Mellom anna har ein nytta materialet frå TUB som utgangspunkt for nye granskingar av dialekten i Bergen i fleire masteroppgåver (Nornes 2011, Doublet 2012). Hovudmålet for Dialektendringsprosessar er som sagt "å utvikle innsikt i moderne dialektendringsprosessar og forholdet mellom samfunnsendring og språkendring" (Sandøy ofl. 2007: 1). Dialektendringsprosessar bygger vidare på forskningstradisjonen frå dialektologien ved at dette arbeidet og materialet i stor grad er tilgjengeleg for framtidig forskning på same måte som materialet frå tidlegare talemålsgranskingar og dialektologiske undersøkingar har vore tilgjengeleg for dagens forskarar.

Samtidig som dei ulike fagdisiplinane har vakse fram og utvikla seg i ulike retningar, har synet på språk endra seg. Diskusjonen om *kva språk er*, har i stor grad vore styrande for dei ulike rørslene innanfor språkforskinga. Mange har freista å definera språk anten som kulturfenomen eller naturfenomen, og dermed å plassera språkvitskapen anten i ein kulturtradisjon med fokus på det menneskeskapte eller blant naturvitskapane. Rudi Keller argumenterer i boka *On Language Change – The invisible hand in language* (1994) for at språk er eit fenomen av den tredje typen, altså ei slags blanding av kultur- og naturfenomen, og vidare at språkendringar vert styrt av "ei usynleg hand".

4.2 Språkleg variasjon

Utgangspunktet for språkleg variasjon og endring, variasjonslingvistikk, er at språket er variabelt. Me skil mellom *interindividuell variasjon*, at språket varierer mellom individ, og *intraindividuell variasjon*, at språket varierer hjå eitt og same individ. Kvart individ kan variera språket i ulike kontekstar, situasjonar og med ulike samtalepartnarar. Som språkbrukar har ein ei moglegheit til å påverka korleis ein snakkar, både bevisst og underbevisst. "Varje individ väljer från de uttryckssätt som finns tillgängliga för honom eller henne. Vilka varianter som väljs beror på de normer och förväntningar som finns i den kultur man befinner sig i" (Sundgren 2013: 78). Variasjonen kan med andre ord vera sosialt bestemt. Språket har ein sterk identitetsskapande funksjon, og når ein snakkar, kan ein både avsløra mykje om kven ein er, og visa kven ein *vil* vera (Sundgren 2013: 78).

Variasjon kan føra til permanente språkendringar. Ved å studera variasjon kan ein oppdaga språkendringar som er i ferd med å skje. Ein kan òg registrera regelbunden variasjon knytt til sosiale variablar, som William Labov gjorde på kjøpesentera i New York (1966).

"Not all variability and heterogeneity in language structure involves change; but all change involves variability and heterogeneity" (Weinreich mfl. 1968: 188). Variasjon og heterogenitet er ein føresetnad for at språkendringar skal kunna skje, men ein kan ikkje automatisk konkludera med at ei varig endring er i ferd med å skje når ein avdekker variasjon, for eit variasjonsmønster kan bli tradert til nye generasjonar og soleis halda seg stabilt. Det er fleire moment som spelar inn når ein språkbrukar varierer, og det er mykje som skal klaffa for at det skal skje ei språkendring som vert spreidd frå individ til gruppe, samfunn, storsamfunn og så vidare (sjå meir om spreing av nye språktrekk i kapittel 4.3).

4.2.1 Identitet, normer og haldningar

På individnivået er det ein samanheng mellom menneske sin identitet og språket deira.

Språket har en avgjørende funksjon når vi sosialiseres inn i ulike sosiale fellesskap. Det enkelte individ forholder seg til andre mennesker ved hjelp av språklige handlinger; vi gir og mottar informasjon, og vi påvirker og blir påvirket av andre. På denne måten samhandler vi gjennom språket og signaliserer bestemte meninger både gjennom hva vi sier, og gjennom måten vi sier det på (Mæhlum 2008: 110-111).

Identitetsforminga på individnivået pregar utviklinga på samfunnsnivået. Berger og Luckmann (1966) har skildra tre prosessar i samfunnet som skapar ei felles røynd. Den første er *internalisering*: Individua fangar ubevisst opp strukturar og forventningar i samfunnet.

Den andre er *eksternalisering*, som vil seia at individa skapar eller gjenskarar ei ny røynd ved å handla etter det internaliserte mønsteret. Den siste prosessen er *obektivering*, som endrar "de sosialt skapte strukturene til størrelser som tas for gitt, og dermed kan sies å bli objektive" (Tjora 2016, Store norske leksikon). Teorien kjem frå sosialkonstruktivismen, der ein går ut frå at mennesket si røyndomsforståing vert kontinuerleg forma av situasjonen ein er i, og kva ein opplever (Tjora 2016, Store norske leksikon). Menneske vert fødd inn i eit samfunn og ei røynd, og vert forma deretter. Samstundes er det menneska sjølv som skapar denne røynda. Ein kan gå ut frå at menneske oppfattar, fornyar og forsterkar sosiale og språklege normer etter det same mønsteret.

Når vi snakker om talespråket, er det [...] først og fremst de såkalte *internaliserte normene* som regulerer og styrer språkbruken. At en norm er internalisert, vil si at den er blitt tatt opp og integrert i språkbrukerens egen begrepsoppfatning. Normer er derfor ofte ubevisste eller underbevisste (Mæhlum 2008: 90).

Me lærer oss dei *språklege normene* gjennom sosialiseringssprossar ifrå me er små. På same måte som me lærer normer for åtferd, lærer me normer for korleis ein skal bruka språket. Normene fungerer som regel slik at me handlar konformt, altså at ein handlar slik som andre i vårt sosiale miljø. "En norm representerer dermed en form for konsensus, en slags overensstemmelse mellom oss som enkeltindivider og våre sosiale omgivelser" (Mæhlum 2008: 90). Dersom ein bryt normene, vert ein gjerne møtt med sanksjonar frå andre som opererer innanfor det same normsystemet. "Rett nok er ikkje sanksjonane opne og direkte, men gjennom kjennskapen vår til miljøet veit vi at det blir negativt oppfatta om noen "bryt ut" eller markerer at dei ikkje tilhøyrrer gruppa lenger" (Sandøy 1996: 103).

Språkvala våre vert gjerne påverka av *språklege haldningar*. Haldning er eit omgrep frå sosialpsykologien "og blir brukt som betegnelse på en beredskap til å reagere positivt eller negativt overfor gitte sosiale objekter – det være seg bestemte personer, grupper eller mer abstrakte ideer eller verdier" (Mæhlum 2008: 95). Ein tillegg gjerne eit språktrekk eller ein dialekt ein viss sosial verdi, eller assosierer det/han med noko positivt eller negativt. Dei språklege haldningane våre kan delast i *bevisste* og *underbevisste* haldningar. Dei bevisste haldningane er dei me kjenner til og kan uttale, for eksempel svara som informantane mine gav då eg stilte dei spørsmål om dialekten deira i dei sosiolingvistiske intervju.

Underbevisste haldningar kan vera vanskelegare å avdekka og krev til dømes såkalla *masketestar*. Eg har ikkje nytta masketestar i denne granskinga, så når eg seinare refererer til språklege haldningar (og haldningar til lokalsamfunnet), er det dei bevisste og uttala haldningane til informantane eg refererer til.

4.2.2 Sosial nettverksteori

Menneske inngår i ulike sosiale fellesskap som me kan kalla sosiale nettverk. "Sosialt nettverk refererer helt enkelt til det nettet vi omgir oss med av uformelle sosiale kontakter, der familie, venner, skolekamerater og kolleger utgjør de viktigste grupperingene" (Mæhlum 2008: 116). Ein kan gjerne skilja mellom tette eller multiplekse nettverk, der individa i nettverket er knytt til kvarandre på fleire måtar samtidig, til dømes at ein både er slektning og nabo eller kollega med ein og same person. I eit ope eller lite tett nettverk har ein gjerne berre ein person som knyt deg saman med eit anna individ i nettverket (Mæhlum 2008: 177). Eit tett og multiplekst nettverk vil kunna ha ein viktig funksjon som "normbekreftende mekanisme, og dermed også som et sentralt identifikasjonsfellesskap" (Mæhlum 2008: 117). Eit ope nettverk vil ikkje nødvendigvis ha den same funksjonen. Kort sagt vil dette bety at der ein har tette nettverk, vil nettverket kunna ha ein språkkonserverande funksjon. Med andre ord vil ikkje personar innanfor eit tett nettverk ta opp nye språkdrag utanfrå, ettersom ein då bryt med dei etablerte normene i nettverket (jamfør kapittel 4.2.1). Dersom ein har meir opne nettverk, eller ein er nært knytt til fleire nettverk, er sjansen for spreinga av nye språkdrag større. "Svært forenkla seier teorien om sosiale nettverk at dess meir folk har med kvarandre å gjere, dess meir likt snakkar dei" (Røyneland 2005: 123). Det har vore fleire granskningar av samanhengen mellom språk og sosiale nettverk, blant anna granskinga til Milroy (1980) i Belfast, der ho viser at tette nettverk spelar ei viktig rolle for å bevare tradisjonelle språkdrag.

4.2.3 Akkommodasjon

Akkommodasjonsteorien, eller tilpassingsteorien, er ein sentral teori for å forstå kvifor språkleg variasjon oppstår på individnivå, og korleis variasjon kan føra til ei varig endring hjå individet. Akkommodasjonsteorien er utvikla innanfor sosialpsykologien av Howard Giles, men har vorte ein relevant forklaringsmodell i sosiolingvistikken. Akkommodasjonsteorien bygger på sosialpsykologien si forsking på "similarity-attraction", altså forsking som viser at likskap tiltrekker menneske. "This work suggests that an individual can induce another to evaluate him more favourably by reducing dissimilarities between them" (Giles & Powesland 1997: 233). I denne samanhengen vil akkommodasjon seia at ein tilpassar språket sitt til den ein snakkar med. Det kan vera snakk om *verbale* og *ikkje-verbale* tilpassingar, og tilpassinga kan vera *medviten* eller *umedviten*. Ein kan tilpassa språket sitt til å bli meir lik den ein snakkar med (dvs. *konvergens*), eller til å bli meir ulik (dvs. *divergens*). Motivasjonen for å konvergera kan vera å uttrykka sosial likskap, markera ein felles identitet og fjerna språkleg avstand mellom seg når ein snakkar, for å vera sikker på å unngå misforståingar eller for å uttrykka og skapa samhug og samkjensle.

Gjennom språket har ein altså moglegheit til å uttrykka og markera sin identitet, ikkje berre gjennom det me seier, men òg gjennom korleis me vel å seia noko (jamfør kapittel

4.2.1). Dette er bakgrunnen for det me kallar tilpassingsteorien eller *akkommodasjonsteorien*. Teorien går som sagt ut på at ein tilpassar seg (konvergerer mot) den ein snakkar med, for å verta meir lik samtalepartnaren, dersom ein ynskjer at samtalepartnaren skal identifisera ein som lik seg. Teorien bygger på språkbrukaren sitt ynske om å formidla sin identitet og likskap med visse personar, haldningar eller personlegdomstrekk gjennom språket.

Graden av gjensidig sympati og anerkjennelse mellom to kommunikasjonspartnere er avhengig av at de har like eller beslektede holdninger, oppfatninger eller adferdsmønstre. Språklig konvergens representerer slik sett én av flere måter å oppnå større grad av likhet på (Mæhlum 2008: 113).

På same måte kan ein divergera for å markera sosial ulikskap, tilhøyrse til ei anna bygd eller for å gjera seg utilgjengeleg for motparten. Dialektologen Amund B. Larsen (1917) var tidleg ute med å observera ei form for språkleg divergens. Han lanserte omgrepet *naboopposisjon* då han undersøkte bygdemål. Omgrepet skildrar korleis språkbrukarar frå enkelte bygder kunne overdriva særtrekka i dialekten sin når dei møtte folk frå nabobygdene, for å markera tydeleg lokal identitet og avstand til nabobygda.

For at akkommodasjon skal kunna føra til språkendring, må det vera kontakt mellom folk. "In any case, we can assume that face-to-face interaction is necessary before diffusion takes place, precisely because it is only during face-to-face interaction that accommodation occurs" (Trudgill 1986: 40). Men når er det midlertidig akkommodasjon fører til språkendring? Auer og Hiskens (2005: 335) skil mellom tre former for akkommodasjon: *korttidsakkommodasjon*, *langtidsakkommodasjon* og *språkendring*. Dei tre formene for akkommodasjon kan vera steg i ein endringsprosess, frå individuell variasjon til permanent endring. Frå individnivået kan eit språktrekk spreia seg som forklart i kapittel 4.3 nedanfor. Enkelt sagt kan ein seia at eit språktrekk spreier seg først på individnivået, så på gruppenivået og til slutt på makronivået mellom ulike språksamfunn.

Trudgill (1986: 40) skriv at når ein språkbrukar nyttar eit språktrekk i sin daglegtale som han elles ville nytta i ein tilpassingssituasjon, har trekket gått frå å vera midlertidig akkommodasjon til å vera ein del av språket til språkbrukaren.

"[...] if accommodation, through the adoption of a feature from an alien linguistic variety, is frequent enough, then that feature may become a permanent part of a speaker's accent or dialect, even replacing original features (Trudgill 1986: 40).

Dersom slik akkommodasjon skal føra til permanente endringar, må akkommodasjonssituasjonar der ein nyttar det nye språktrekket, vera frekvente.

4.3 Språkendring

Språkendringar skjer på tre ulike nivå: mikro-, meso- og makro-nivået. Eller på individnivået, gruppenivået og storsamfunnsnivået. Problemstillinga mi gjer at hovudfokuset i denne oppgåva ligg på makronivået. Det er likevel relevant å nemna både mikro- og meso-nivået i tillegg, fordi desse kan forklara individuell variasjon, og vil kunna gje innsikt i endringane som skjer i eit språksamfunn og mellom ulike språksamfunn.

Endringsprosessar begynner på *individnivået* med individuell variasjon. Ein innovatør uttalar ei språkleg nylaging for første gong. Dersom innovatøren gjentek nylaginga oftare og oftare, vert nylaginga ein språkleg vane for innovatøren (Sandøy 2016: 45). Vidare kan nylaginga spreia seg på meso-nivået, i ei sosial gruppe innovatøren høyrer til. Ei endring kan då skje ved at andre i gruppa tilpassar seg språket til innovatøren og plukkar opp det nye språktrekket. "Det normale er at ei endring først går sakte frå individ til individ, så skyt ho fart og fleirtalet tar raskt over det nye draget. Men så sakkar farten av mot slutten att, for dei siste kan ha motiv for å halde lenge fast på den gamle språkvanen" (Sandøy 2016: 48). Eit slikt spreingsmønster kan illustrerast med ei S-kurve. Frå ei gruppe eller eit lokalsamfunn kan eit språkdrag spreia seg til andre språksamfunn. Me studerer då makro-nivået. Når språkdraget spreier seg til eit nytt språksamfunn, begynner endringsprosessen på nytt som ei S-kurve i kvart språksamfunn (Sandøy 2016: 50).

4.3.1 Interne faktorar

Auer, Hiskens og Kerswill (2005: 41) skil mellom språkinterne, språkeksterne og ekstra-lingvistiske faktorar som spelar inn i språkendringsprosessar. Med språkinterne faktorar meiner ein faktorar som ligg i språket sjølv, språkstruktur og liknande. Dei språkinterne faktorane avgjer kva endringar som *kan* skje i språket. Interne faktorar spelar tydeleg inn når endringane som skjer er ei form for språkleg forenkling. Språkleg forenkling er ein prosess som kan føra til

[...] a decrease in irregularity in morphology and an increase in invariable word forms, as well as the loss of categories such as gender, the loss of case marking, simplified morphophonemics (paradigmatic levelling), and decrease in the number of phonemes (Kerswill & Trudgill 2005: 198).

Ved at ein fjernar irregularitet, mistar kategoriar og får færre fonem, kan ein seia at språkssystemet vert enklare. Eit døme på språkleg forenkling er tokjønnsystemet i Bergen, som gjev bergensarane eit enklare bøyingsystem med færre morfologiske former enn dialekten hadde før. Men det er ikkje alltid alt som kan forenklast. Det ligg enkelte føringar i språket for kva som kan endrast, og kva som ikkje kan endrast.

Sandøy skriv at språket vårt er oppbygd såpass innfløkt at ingen har "kontroll med at det språket den nye generasjonen har lært, er fullt ut det same som språket åt dei eldre" (Sandøy 1996: 130). Språket er eit avansert system som ein lærer steg for steg, og ein kan ikkje vera sikker på om dei same reglane vert vidareført for kvar gong eit barn lærer seg å snakka. "I sjølve språkssystemet ligg det altså eit stadig tildriv til nyregulering, og eit levande språk har alltid ein kime i seg til forandring" (Sandøy 1996: 130). Døme på språkinterne endringar kan vera regelinnsnevring, at ein regel vert "meir avgrensa ved at kategoriar fell ut or verkeområdet til regelen" (Sandøy 1996: 130), og regelutviding, som vil seia at ein regel rommar meir enn det han gjorde før, og vert meir generell.

Dei interne faktorane i språket vil ikkje nødvendigvis i seg sjølv føra til at det skjer endringar i språket, men det er ein ikkje uviktig føresetnad for at endringane skal kunna skje.

4.3.2 Eksterne faktorar

Til dei ytre faktorane, eller dei språkeksterne faktorane, reknar ein mellom anna kontakt og språklege lån. Vidare vil endringar i kultur og samfunn stilla nye krav til ordtilfanget, der nye fenomen, trendar og materielle gjenstandar vil trenga namn og utfordra måten me bruker språket på. "Gamle ord døyr gjerne saman med dei tinga dei refererer til, blir avlegse" (Sandøy 1996: 135). I tillegg kjem dei ekstra-lingvistiske faktorane som sosialpolitiske og økonomiske faktorar, og sosialpsykologiske faktorar som identitet og haldningar (Auer, Hiskens & Kerswill 2005: 41).

I kanskje enno større grad enn tidlegare er den ytre faktoren *mobilitet* eller flytting med på å påverka språkendringar. Det er stadig vanlegare å flytta på seg gjennom livet, og mange flyttar til dømes til storbyane for å utdanna seg, før dei eventuelt flyttar heim til heimstaden sin eller slår seg ned andre stadar. Auka flytting medfører ikkje berre at folk frå ein plass flyttar ut og kjem heim att, men inneber òg at det kjem fleire tilflyttarar til nye plassar. Dermed blir dei som vert verande på heimstaden sin, utsett for hyppigare kontakt med tilflyttarar frå andre stadar (Skjekkeland 2009: 75-76).

Vidare kan *kontakt* eller pendling vera viktig for språkutviklinga. "Endringar i kommunikasjonar og næringsliv på ein stad skapa nye sosiale mønster, som i neste omgang kan visa att i språket" (Skjekkeland 2009: 76). Kven ein er i kontakt med, kan vera avgjerande for kven ein endar opp med å tilpassa språket sitt til, så kommunikasjonsvegar og kontaktmønster kan spela ei stor rolle. Eit eksempel på dette er øya Midøya i Romsdalen.

Fram til 1965 høyrde grunnkrinsane Søre Midøya og Nordre Midøya til kvar sine kommunar og fogderi (Fossheim 2010). I 1965 vart begge sidene øya slegne saman til nye Midsund kommune i Romsdalen, og mange tenester, skular og handel vart lagt til sentrum av Midsund. Konsekvensane av denne kommunesamanslåinga og det nye kontaktmønsteret vart at den sunnmørske dialekten til folk på Søre Midøya (som tidlegare høyrde til Sunnmøre fogderi) måtte vika for romsdalsmål. Fossheim konkluderer med at hovudårsaka til endringa er dei felles kontaktflatene ein fekk etter kommunesamanslåinga i 1965 (2010: 199).

Mange har spekulert på korleis massemedia påverkar språket vårt, ettersom media har endra seg drastisk og tek opp ei stor rolle i kvardagen til mange språkbrukarar. Som nemnt i kapittel 4.2.3 er eit av kjennemerka ved språkleg tilpassing at det skjer når menneske er i kontakt ansikt til ansikt. Trudgill skriv at dersom til dømes fjernsynet førte til den same språktilpassinga hjå sjåarane som å møta nokon ansikt til ansikt, ville heile Storbritannia fått den same språkutviklinga samstundes (Trudgill 1986: 40). Dette avviser han ved å visa til dei geografiske spreingsmønsterane til nye språktrekk. "London-based innovations reach Norwich before they reach Sheffield, and Sheffield before they reach Newcastle" (Trudgill 1986: 40). Massemedia kan likevel vera med på å spreia enkelte språklege innovasjonar. Spesielt markerte språktrekk, som til dømes nyord, frasar eller idiom, kan kopierast eller imiterast frå media. Då er det ikkje tilpassing, eller akkommodasjon, som skjer, men kopiering eller reproduisering av ord eller frasar (Trudgill 1986: 41).

4.3.3 Geografisk spreiring

I *Språkmøte* presenterer Sandøy (2008: 222) to ulike spreingsmodellar. Den første er den såkalla bølgeteorien, som går ut på at eit språktrekk spreier seg frå staden det har oppstått, til områda rundt på same måte som bølgene eller ringane som oppstår og breier seg utover etter at ein har kasta ein stein i sjøen (Sandøy 2008: 222). Ifølgje denne teorien vil språktrekket speia seg til dei nærliggande områda først, og sakte, men sikkert spreia seg til eit vidare geografisk område, med opphavsstaden i sentrum for utviklinga. I bølgemodellen er dermed geografisk avstand ein avgjerande faktor, og mønsteret for spreiring går frå sentrum til periferi. Ein annan teori for geografisk spreiring er *sprang* eller *hopp* mellom sentrum. Teorien går ut på at eit språktrekk kan spreia seg frå opphavsstaden til ein annan stad, til dømes mellom byar, utan at språktrekket spreier seg til nærområdet rundt med det første. "Både sprang- og bølgemodellen føreset at spreiring av språkdrag skjer gjennom kontakt. Bølgemodellen framhevar geografisk nærleik i kontakten, mens sprangmodellen understrekar at sentrumssamfunn har betre vilkår for å ta imot nye drag (Sandøy 2008: 223).

Bølgeteorien og sentrumshopping er ikkje teoriar som utelukkar kvarandre. Ofte vil dei gjerne verka saman, slik at eit språktrekk som oppstår i ein by, både kan begynna å

spreia seg til nærområda etter bølgemodellen, og samstundes kan trekket hoppa til ein ny by, der spreinga igjen kan halda fram etter bølgemodellen.

4.3.4 Regionalisering

Omgrepet regionalisering kan både vera ei beskriving av eit spreingsmønster der eit språktrekk spreier seg innanfor ein region, og det kan vera ei forklaring på kvifor endring skjer. Vidare vil eg nytta regionalisering som eit omgrep for å beskriva språkutvikling, ikkje som forklaringsfaktor. Ein region kan definerast som "eit område med eitt eller fleire felles karakteristika (naturgjevne eller menneskeskapte) som gjev området ein intern homogen karakter, og som skil det frå omkringliggjande område" (Akselberg 2005: 110). Vidare er ein talemålsregion "ein region med fleire karakteristiske talemålstrekk, t.d. innom fonologien, morfologien, prosodien, syntaksen og leksikonet [...]" (Akselberg 2005: 110).

Språkleg regionalisering fører til ei utjamning eller nivellering av dialektskilnadane innanfor ein region. Det vil seia at ein reduserer den strukturelle skilnaden mellom nærskyldte dialektar. Dette skjer gjerne på ein slik måte at lokale dialekttrekk med ei avgrensa utbreiing forsvinn, medan trekk med ei vidare geografisk utbreiing blir ståande eller spreier seg (Skjekkeland 2009: 86-87). Med andre ord vert grensene mellom nabodialektar viska gradvis ut, slik at ein får ein meir einsretta regionsdialekt. Når grensene mellom dialektar vert viska ut, har me med *dialektnivellering* å gjera (Skjekkeland 2009: 87). Ofte er det språktrekk frå den mest dominerande dialekten i regionen som vert tekne opp i regionstalemålet. Det er ofte den største byen eller tettstaden som fungerer som sentrum for ein region. Det regionale sentrumet for økonomi, administrasjon, utdanning og liknande har mest sannsynleg tyngst språkleg påverknadskraft på regionstalemålet (Akselberg 2005: 111).

Det er likevel ikkje alltid slik at det mest urbane samfunnet i ein region har det mest moderne språket. I boka *Språkmøte* (2008) viser Sandøy til eit døme frå Romsdal. Den vesle bygda Eikesdalen hadde berre 250 innbyggjarar i 1950, og innbyggartalet har seinare vorte meir enn halvert. Alle arbeidsplassane i bygda er knytt til jordbruket, noko som betyr at dei som ikkje tek over ein gard, må flytta ut av bygda. "Giftaremane finn ein ikkje i bygda, slik at mønsteret er at gardgutane hentar seg koner utanfrå" (Sandøy 2005: 231). Når ein har så få innbyggjarar i utgangspunktet, vil tilflyttarar i stor grad vera med og prega det lokale målet. I Eikesdalen fann ein at mange av dei lokale dialektformene forsvann, og dei fekk mange former som var felles for romsdalsregionen (Sandøy 2005: 231). Nabobygda Eresfjorden hadde eit høgare og meir stabilt innbyggartal, med fleire arbeidsplassar i bygda, og lågare prosentdel av innbyggjarane var tilflyttarar. Her fann ein langt fleire konservative språkformer enn i den vesle nabobygda (Sandøy 2005: 232). Ut frå den korte skildringa av Eikesdalen i Romsdal kan det verka som bygda har mykje til felles med bygdene langs Åkrafjorden.

4.4 Sosiale variablar

4.4.1 Alder

I kapittel 5.2 vil eg komma tilbake til omgrepet tilsynelatande tid, men kort sagt vil det seia at ein kan måla samtidig aldersvariasjon og rekna den som uttrykk for historisk endring (Sandøy 2008: 217). Den enkle måten å sjå utvikling på er at prosenttalet for ein ny språkleg variant aukar med minkande alder (Sandøy 2008: 217). Med andre ord vil ein sjå lågare prosent av dei tradisjonelle variantane hjå dei yngre informantane enn hjå dei midaldra og eldre informantane (jamfør hypotesen H1 i kapittel 4.5 nedanfor).

Sjølv om eit av prinsippa bak studiar der ein ser på språkutvikling i tilsynelatande tid, tek utgangspunkt i at språket til eit individ er forma allereie i tenåra, veit me at folk kan endra språket sitt med alderen. Dermed kan òg vaksne vera med på å påverka språkendringane som skjer. "[...] men sjølv om vaksne kan vere "delaktige" i språkendringsprosessar, viser ei rekkje sosiolingvistiske studiar at det likevel er *ungdom* som er mest innovative og ikkje minst mest aktive når det gjeld *spreiinga* av nye former" (Røyneland 2005: 79). I ungdomsalderen er gruppeidentitet svært viktig, og ungdomsspråket kan vera med på å forsterka denne identiteten. Ungdom nyttar flest nye former, og ved å studera ungdomsspråk kan ein observera endringar som er i ferd med å skje. Likevel må ein vera merksam på at ungdomar kan endra språket sitt når dei vert eldre, på same måte som vaksne og eldre språkbrukarar kan endra språket sitt, og dermed er det mogleg at ungdomar som har langt fleire nye språkformer som unge, får noko fleire tradisjonelle former når dei vert eldre. Innanfor Dialektendringsprosessar har ein i nokre tilfelle kunna påvisa livsfaseendringar. Villanger (2010) fann mellom anna at nokre panelinformantar hadde fått fleire eldreformer i seinare opptak når dei var eldre. "Det vil seie at ein står overfor det tilsynelatande paradokset at ungdom utgjør ei svært interessant informantgruppe sidan dei er viktige agentar i språkendringsprosessar, men samtidig er det også i denne gruppa at problemet med livsfaseendring er størst" (Røyneland 2005: 79).

Røyneland meiner likevel at faren for livsfaseendringar av betydning er meir overhengande der det er snakk om språkinternt motiverte innovasjonar enn om det er snakk om innovasjonar som skjer som følge av *dialektnivellering* – "det vil seie konvergens mot allereie eksisterande variantar anten i nabodialektar eller i ein eventuell nasjonal standardvarietet" (2005: 79). Med andre ord kan ein rekna med at ungdomen vil halda på dei nye formene når dei vert eldre dersom dei nye formene er henta frå nærliggande dialektar eller eit standardmål som spreier seg.

4.4.2 Kjønn

Det er først og fremst i byar at det har vore store skilnadar mellom språket til kvinner og menn (Sandøy 1996: 106). Der nytta kvinnene gjerne fleire prestisjeformer enn mennene. Denne skilnaden vert gjerne knytt til kjønnsrollene der kvinnene hadde ein mindre trygg sosial posisjon slik at dei måtte markera eller sikra den sosiale statusen sin gjennom språket (Sandøy 1996: 106). I bondesamfunnet har det vore vanlegare at kvinner og menn snakkar likt. Dersom det var skilnadar mellom kjønna, var det kvinner som brukte dei mest arkaiske formene, fordi menn i større grad enn kvinner arbeidde utanfor heimen på fiske og liknande (Sandøy 1996: 107). "Ettersom samfunnet i dag forandrar seg slik at fleire kvinner blir yrkesaktive, kan vi kanskje rekne med at denne variasjonen i språklege normer kjem til å endre seg, og at skilnaden på kjønna blir utjamna" (Sandøy 1996: 106).

I granskinga av målet i Ullensvang fann Lid (2015) at det ikkje var store språklege skilnadar mellom kvinner og menn. Der det var skilnadar hadde kvinnene fleire tradisjonelle former enn mennene, men skilnadane var så små at Lid rekna hypotesen om at det ikkje var kjønsskilnadar i ullensvangmålet, som styrkt (Lid 2015: 106). Bøe (2013) fann nokre skilnadar i språkbruken til kvinner og menn, men det var ikkje eit eintydig mønster som førte til nokon konklusjonar om kjønsskilnad.

4.4.3 Lokalgeografisk tilhøyrse

Informantane i det nye materialet er jamt fordelt mellom nordsida og sørsida av Åkrafjorden. I resultata mine vil eg gruppera informantane etter lokalgeografisk tilhøyrse. Heimstaden til informantane spelar ei stor rolle i denne granskinga, ettersom eg undersøker om kommunesamanslåinga i 1965 og dei endra samfunnsstrukturane har påverka språket i Åkrafjorden. Ved å dela informantane inn i grupper etter kvar dei bur og er oppvaksne, kan eg avdekka om bygdene på nordsida og sørsida av fjorden divergerer språkleg vekk frå kvarandre ved å konvergera mot kvar sitt kommunesentrum (jamfør akkommodasjonsteorien i kapittel 4.2.3).

4.4.4 Kontakt

I tråd med akkommodasjonsteorien (sjå kapittel 4.2.3) og teorien om korleis språkendringar spreier seg (sjå kapittel 4.3.3), vil kontakt mellom menneske vera avgjerande for kor fort, i kva retning og kva for språkendringar som skjer. Den sosiale variabelen *kontakt* er diverre vanskeleg å måla fordi det er umogleg å kartleggje og systematisk vurdere kontaktmønsteret til kvar enkelt informant. Ein informant som bur og jobbar i heimbygda si, kan likevel vera innom kommunesentrumet dagleg for å henta ungar i barnehage, besøka vener, gå på

butikken eller nytta kommunale tenester. I bakgrunnsinformasjonen⁸ om kvar informant har informantane sjølv gjort eit overslag over kor ofte dei reiser til sentrum og andre bygder eller byar. I tillegg har dei oppgjeve om dei har budd andre plassar og kor lenge, kvar dei jobbar, og om dei har hatt andre jobbar tidlegare. Basert på denne informasjonen grupperer eg informantane etter om dei har ei kontaktflate innanfor eller utanfor heimbygda si. Inndelinga tek berre omsyn til om ein har budd andre plassar over fleire år, eller om ein har hatt ein jobb som krev dag- eller vekependling ut av bygda over fleire år. Dette er fordi det er sannsynleg at noka kortvarig pendling eller flytting i korte periodar har hatt mindre innverknad på informantar enn systematisk og varig kontakt.

4.5 Hypotesar

Basert på teorien eg har presentert i avsnitta ovanfor ynskjer eg å presentera nokre hypotesar om kva resultat eg kan venta å finna når eg undersøker målet i Åkrafjorden. Desse vil gjera det lettare å svara på problemstillinga mi i drøftinga.

H1: Alder og utvikling i tilsynelatande tid

Når me ser på dei generelle variablane, vil bruken av tradisjonelle variantar i Åkrafjorden få mindre frekvens i yngre årsklassar.

Ettersom ungdom som regel har flest språklege nyvinningar, ventar eg å finna at ungdomane har få tradisjonelle variantar av variablane. Denne hypotesen er noko sjølvstøtt ettersom dei språklege variablane er valt ut med ei forventning om at dei er i endring, og fordi ungdom som regel har flest språklege nyvinningar. Difor er det naturleg å forventa at dei tradisjonelle variantane minkar med yngre årsklassar når ein undersøker den synkrone utviklinga i tilsynelatande tid. Denne hypotesen er likevel viktig fordi han dannar grunnlaget for framstillinga i årsklassar, som presentasjonen av alle resultata og drøftinga er basert på.

H2: Endringstidspunkt

Endringsprosenten mellom tradisjonelle og nye variantar er størst i den yngste årsklassen. Altså vil det vera eit sprang i resultata mellom årsklasse III og IV.

Det har skjedd store samfunnsendringar i Åkrafjorden som følge av kommunesamanslåinga i 1965. Vidare har samfunnet òg gått gjennom ein stor moderniseringsprosess uavhengig av kommunesamanslåinga (til dømes utvikling av nye medium, internett m.m.). Informantane i

⁸ Alle informantane mine fylte ut eit spørjeskjema ([vedlegg 4](#)) med bakgrunnsinformasjon etter intervjuet. I det eldre materialet er bakgrunnsinformasjonen henta frå bygdebokserien *Skåneviksoga* (Haugland 1984 og 1988) og etterkommarar eller kjenningar av informantane.

årsklasse III vaks opp medan samfunnsendringane føregjekk, og både levesettet og språket deira er truleg prega av at dei har vakse opp i eit samfunn i endring. Det er sannsynleg at dei største språkendringane har skjedd i den yngste generasjonen (årsklasse IV), som er fødd og oppvaksen på 2000-talet, etter at dei største endringane i samfunnet (vegtilknytning, kommunestruktur og skulesystem) på mange måtar er konsolidert. Vidare er det foreldregenerasjonen deira som utgjer årsklasse III, ein årsklasse som i resultata mine syner ein del variasjon mellom tradisjonelle og nye språktrekk, og variasjonen hjå foreldra vil kanskje føra til at informantane i årsklasse IV har valt mange nye språkformer i staden for å overta eit variasjonssystem tradert frå foreldra.

H3: Lokalgeografisk utvikling

Utviklinga til dei spesifikke variablane vil syna at målet på nordsida av fjorden har blitt meir likt målet i Kvinnherad, medan målet på sørsida utviklar seg til å bli meir likt dialekten i Etne.

Med bakgrunn i samfunnsutviklinga i Åkrafjorden etter kommunesamanslåinga i 1965 (sjå kapittel 2) har kontaktmønsteret og kommunikasjonsvegane i Åkrafjorden endra seg frå å vera vendt mot fjorden og det gamle kommunesentrumet Skånevik til å bli vendt vekk frå fjorden og mot Kvinnherad i nord og Etne i sør. Dei endra kommunikasjonsvegane har truleg hatt språklege konsekvensar i fjordbygdene i gamle Skånevik kommune. Ved at sørsida konvergerer mot Etne og nordsida konvergerer mot Kvinnherad, vert resultatet at fjordsidene divergerer språkleg frå kvarandre.

H4: Kjønn

Det er ikkje systematiske språklege skilnadar mellom kvinner og menn. I den grad det er skilnadar, vil dei eldre kvinnene i årsklasse II snakka noko meir tradisjonelt enn mennene i same årsklasse.

Hypotesen bygger på funna i dei andre masteroppgåvene i Dialektendringsprosessar, der ein ikkje har funne noko eintydig mønster for kjønnsskilnadar. Dersom kvinnene i årsklasse II snakkar meir tradisjonelt enn mennene, kan det vera på grunn av at dei tidlegare arbeidde i heimen som husmødrer. Som sagt i kapittel 2.3.3 har ein dei siste tiåra fått eit endra arbeidsliv for både kvinner og menn. I dag er kvinner og menn i bygdene langs Åkrafjorden stort sett aktive i yrke utanfor heimen og gjerne òg utanfor heimbygda si. Skiljet mellom kvinner som jobba i heimen, og menn som jobba utanfor heimen, finst ikkje på same måte i dag. Eg trur difor ikkje at kvinnene i årsklasse III og IV har fleire tradisjonelle former enn mennene. I den grad det finst systematiske kjønnsskilnadar, vil det vera dei eldre kvinnene i årsklasse I og II som har noko fleire tradisjonelle former enn menn.

H5: Kontakt

Dei som har drive systematisk arbeidspendling for eksempel til kommunesentruma Etne og Rosendal eller Husnes, eller har budd fleire år vekke før dei flytta heim til Åkrafjorden, har i større grad nye språktrekk. Dei som har ei kontaktflate nordover, har fleire nordlege språktrekk enn dei som har inga kontaktflate utanfor bygda.

Som sagt i kapittel 4.4.4 vil eg dela inn informantane mine etter kontaktflate fordi kontakt mellom menneske kan føra til språkleg tilpassing og spreining av nye språktrekk.

Kontaktmønstera på nordsida og sørsida av Åkrafjorden har endra seg svært mykje i løpet av 1900-talet, og spesielt sidan vegutbygginga langs fjorden på sørsida under andre verdskrigen og på nordsida av fjorden inn til Åkra i 1970. Ein har sett ei utvikling frå å nytta fjorden som ferdaveg til å køyra bil (jamfør kapittel 2.2.1). Så lenge ein nytta fjordvegen, hadde ein mykje kontakt over fjorden og med dei andre fjordbygdene innover og utover Åkrafjorden. Etter at bilvegen kom, har kontaktmønsteret endra seg slik at dei fleste køyrer til kommunesentruma i Etne og Kvinnherad for å jobba, nytta kommunale tenester og delta på fritidsaktivitetar. Dette har truleg hatt konsekvensar for språket i bygdene langs Åkrafjorden.

H6: Påverknadskjelder

Variablar som viser endring mange andre plassar på Vestlandet, viser endring i åkrafjorddialekten.

Ved å studera språkendringane og moglege påverknadskjelder vil ein kunna påvisa kva for dialektar som mest sannsynleg påverkar språkutviklinga i Åkrafjorden. Vidare vil ei slik undersøking visa at ein får fleire like former som spreier seg over større deler av Vestlandet. Dersom det stemmer, kan ein kanskje snakka om ein regionaliseringsprosess som fører til ei utjamning av dialektskilnadane innanfor eit avgrensa område. Som sagt i kapittel 4.3.4 er det ofte regionssentrumet som har størst påverknadskraft på regionsdialekten i ein regionaliseringsprosess. I Sunnhordland er det bykommunen Stord som er det største sentrumet (jamfør kapittel 2.2), men fleire av informantane mine rapporterer at dei oftare reiser til byane Haugesund og Bergen.

Kapittel 5. Metode

Metoden eg nyttar, vil vera avgjerande for om eg når måla for oppgåva mi: å kartlegga språkleg variasjon og endring i Åkrafjorden og forklara kvifor endringane skjer. I tillegg må metoden stemma overeins med den overordna metoden i Dialektendringsprosessar, ettersom eit av dei store måla med prosjektet er å danna eit solid jamføringsgrunnlag på tvers av dei ulike granskingane på Vestlandet. I Dialektendringsprosessar har ein difor utarbeidd "Metodisk opplegg for feltarbeid på Vestlandet" (Anderson 2013), som har fungert som ein mal for mitt prosjekt. I tillegg er det ein godt utprøvd metode for analyse av resultata som har vorte forbetra etterkvart som dei andre masterstudentane i Dialektendringsprosessar har gjennomført sine arbeid.

5.1 Kvantitativ og kvalitativ metode

Den kvantitative metoden har lenge vore dominerande i sociolingvistiske undersøkingar. William Labov er for mange ein føregangsmann i sociolingvistisk forskning. Dei første store undersøkingane til Labov var kvantitative, der han samla inn eit stort datamateriale for å laga generaliserbare variasjonsmønster. Seinare har ein òg nytta kvalitative metodar for å få djupare innsikt i visse sociolingvistiske problemstillingar. Når ein vel metode for eit sociolingvistisk prosjekt, er det viktig å ta utgangspunkt i problemstillinga si. "Data av høvesvis kvalitativ og kvantitativ type har ulike eigenskapar, eigenskapar som får konsekvensar for informantutval, innsamling og analyse" (Hernes 2006: 75). Metoden avgjer kva slags datamateriale ein får, og dermed spørsmål ein kan svara på.

Den kvantitative metoden vert oftast nytta der målet er å få ei oversikt over språksituasjonen i eit gjeve område (Akselberg & Mæhlum 2008). Det same gjeld når ein vil beskriva situasjonen i eit kollektiv, som er tilfellet i denne oppgåva. Eg ynskjer som sagt å kartlegga kva for språklege variasjonar og endringar som finst i nokre lokalsamfunn langs Åkrafjorden. Ved å nytta kvantitativ metode vil eg kunna talfesta variasjonen innanfor nokre utvalde språklege variablar på detaljnivå og komma unna subjektive observasjonar. "Det fremste særmerket ved en kvantitativ sociolingvistisk studie er likevel at en kvantifiserer, det vil si teller og måler, de språklige og sosiale forholdene en ønsker å se i forhold til hverandre" (Akselberg & Mæhlum 2008: 77). Vidare kan eg gjera ein korrelasjonsanalyse mellom dei språklege og sosiale variablane mine: alder, stad og kjønn.

I ein kartleggingsfase er det nyttig med tal og oversikter som kan visa kor stor utbreiinga av aktuelle språkformer er, kven som bruker dei ulike variantane av språktrekka ein er interessert i, og korleis desse mønstera endrar seg over tid. Desse tala og oversiktene må ein så i neste omgang prøva å gje meining gjennom ein tolkingsprosess (Hernes 2006: 74).

For at tolkingsprosessen i ei kvantitativ undersøking skal lukkast, må ein stilla enkelte krav til undersøkinga. "Resultatene fra en slik undersøkelse bør være mest mulig representative statistisk sett for hele det samfunnet der undersøkelsen finner sted" (Akselberg & Mæhlum 2008: 77). Med andre ord må resultata mine vera *generaliserbare*. Det vil seia at dei skal ha "[...] gyldighet ut over de konkrete individene som deltok i selve undersøkelsen" (Akselberg & Mæhlum 2008: 77). For at resultata skal vera generaliserbare, må eg ha eit relativt stort informantutval, og velja ut informantar ut frå objektive sosiale eigenskapar, som til dømes alder og kjønn (Akselberg & Mæhlum 2008).

Som nemnt vil eg gjera ein *kvantitativ korrelasjonsanalyse* mellom dei språklege og sosiale variablane mine (alder, stad, kjønn og kontakt). "Når ein bruker korrelasjonsmetoden, som William Labov og andre har arbeidt med, prøver ein å finne faste samsvar – korrelasjonar – mellom varierende sosial bakgrunn og visse språklege storleikar" (Venås 1991: 150). For å gjera ein kvantitativ korrelasjonsanalyse mellom dei språklege og sosiale variablane må eg ha frekvente språkvariablar, slik at eg får statistisk *reliable* eller pålitelege resultat. Reliabilitet er "[...] en betegnelse for nøyaktigheten i måten data er samlet inn på. Hvis det har sneket seg inn tilfeldige eller systematiske feil i innsamlingsprosessen, vil dataene gi oss et feilaktig bilde av det vi ønsket å undersøke" (Akselberg & Mæhlum 2008: 75). Ved å følge ein godt utprøvd metode frå Dialektendringsprosessar, og følga dei same krava til informantutval og intervju, styrker eg reliabiliteten til arbeidet mitt. Vidare kan ein signifikanstest seia kva for resultat som er meir eller mindre pålitelige. Difor er det køyrt ein signifikanstest på resultata i resultatkapittelet.

I tillegg til reliabilitet må ein stilla krav til *validiteten* i oppgåva. For å oppfylle kravet om validitet må ein passa på at opplysningane ein samlar inn, er relevante for spørsmåla og hypotesane (Akselberg & Mæhlum 2008: 75). For eksempel må ein passa på at måten ein deler informantane inn i sosiale grupper på, har relevans for det ein ynskjer å undersøka (Akselberg & Mæhlum 2008: 75). Dette har spesielt vore vanskeleg i inndeling i den sosiale variabelen kontakt.

I oppgåva mi ynskjer eg både å *forklara* og *forstå* kvifor variasjonen og endringane er som dei er. For å *forklara* endringane må eg jamføra funna mine med samfunnsendringar, i tillegg til å sjå utviklinga i mitt forskingsområde i samheng med dei andre prosjekta i Dialektendringsprosessar. Det vil gje meg innsikt i variasjons- og språkendringsmønster på makronivået.

Å *forstå* kvifor variasjon og endring skjer, krev ei anna tilnærming. Om ein ynskjer å forstå samanhengen mellom språk og språkbrukarane på individuelt nivå, lyt ein nytta ei kvalitativ tilnærming. "I en slik tilnærming blir det viktig å innhente kunnskap om hvordan enkeltindivider opplever og tolker verden og den språklige virkeligheten rundt seg" (Akselberg & Mæhlum 2008: 77-78). Informantane sine tankar og førestillingar av sitt eige

språk og språksamfunn, og identitet og haldningar knytt til heimstaden kan vera med og gje eit betre totalbilete når ein skal tolka dei statistisk generaliserbare mønstera ein har avdekt i den kvantitative kartlegginga. Kvalitative studiar er som regel individentsentrerte med få informantar, slik at ein ikkje vil få generaliserbare resultat (Akselberg & Mæhlum 2008). Likevel kan kvalitative data gje nyttig innsikt når ein skal tolka resultata i ei kvantitativ undersøking. "Den kunnskapen som kommer fram, er like fullt relevant og viktig fordi den synliggjør hvilke mekanismer som kan være bestemmende for enkeltindividets språklige atferd" (Akselberg & Mæhlum 2008: 78). Ei kvalitativ tilnærming vil difor verka utfyllande, sjølv om oppgåva hovudsakleg er oppbygd etter kvantitative prinsipp, særleg når ein vil forstå språkbruken til individuelle språkbrukarar. Til dømes kan ei slik tilnærming vera nyttig dersom ein informant avvik frå eit elles klårt variasjonsmønster.

5.2 Tilsynelatande tid og verkeleg tid

Eit av måla i Dialektendringsprosessar er å gjera undersøkingar i verkeleg tid (Sandøy ofl. 2007). Det vil som regel seia at ein har eit gamalt materiale frå eit språksamfunn som utgangspunkt, og så går ein attende til det same språksamfunnet og samlar inn eit nytt materiale ein generasjon eller to seinare. Det nye materialet kan samanliknast med det gamle og gje eit bilete av språkutviklinga på staden frå eitt tidspunkt til eit anna.

Hovudtyngda av materialet mitt er opptak gjort i 2014–2016 av informantar i ulike aldersgrupper. Difor vert utviklinga i *tilsynelatande tid* det viktigaste perspektivet i oppgåva mi. Å gjera undersøkingar i tilsynelatande tid vil seia at ein samanliknar språket til ulike aldersgrupper i eit gjeve språksamfunn på eit gjeve tidspunkt. "The first and most straightforward approach to studying linguistic change in progress is to trace change in apparent time: that is, the distribution of linguistic variables across age levels" (Labov 1994: 45-46). Med andre ord: "å sjå på aldersvariasjon som identisk med endring i tid" (Sandøy ofl. 2007: 4). Når ein undersøker språkendringar i tilsynelatande tid, må ein ta høgde for at ikkje all variasjon speglar faktiske språkendringar, men kan vera individuelle livsfaseendringar (age-grading).

If we discover a monotonic relationship between age and the linguistic variable, or a significant correlation between the two, then the issue is to decide whether we are dealing with a true change in progress or with age-grading (Hockett 1950), a regular change of linguistic behavior with age that repeats in each generation (Labov 1994: 46).

Det er viktig å skilja mellom *livsløpsendringar* og *livsfaseendringar*. Livsfaseendringar er knytt til kva *fase* av livet ein er i, og mønsteret for livsfasane vert repetert frå generasjon til generasjon. Når ein gjer undersøkingar i tilsynelatande tid, må ein difor vera kritisk til resultata ein får. "It is obvious that distributions across age levels might not represent change in the community at all, but in stead might represent a characteristic pattern of "age-grading" that is repeated in every generation" (Labov 1994: 73). I kapittel 6.3 presenterer eg ei framstilling av resultata mine i verkeleg tid, der ein kan avdekka eventuelle livsfasemønster. Ikkje alle endringar med alderen treng vera livsfaseendringar som vert gjentekne i alle generasjonar. Det kan òg tenkast at informantane kan endra språket sitt gjennom heile livet ved å ta i bruk nye språktrekk som spreier seg frå nabolalektar eller liknande. Då kan ein snakka om livsløpsendringar.

Hockett skriv at det er hjå barn at den vanlege språkforandringa skjer, og at dei grunnleggande språkvanane våre allereie er etablerte når me er i tenåra (Hockett 1950: 449). Når ein gjer undersøkingar i tilsynelatande tid, tek ein utgangspunkt i denne ideen, og reknar med at folk i ulike aldrar representerer det språket dei tileigna seg, og som difor var det vanlege i språksamfunnet, i dei åra dei vaks opp.

By the age of puberty, the individual has normally acquired (1) his complete phonemic inventory; (2) his allophonic inventory and the distribution of allophones both in phonemes and in positions; (3) most of the shorter sequences of phonemes (e.g. the consonant clusters) wich he will ever use with ease; (4) all, or almost all, the grammatical patterns ('constructions') destined to occur in his later speech (Hockett 1950: 449).

Når ein vaksen informant likevel kan endra språket sitt i løpet av livet, kan han anten endra det i tråd med etablerte livsfasemønster eller følgja med i den generelle språkendringa ved å ta i bruk nye språkformer som spreier seg i språksamfunnet. Ifølgje Hockett er det då grenser for kva delar av språkssystemet sitt ein kan endra.

If this is true, it implies that later modifications of pattern, in the normal and most frequent case, will be confined to (a) substitution, in a given lexical item, of one already occurrent phoneme or phoneme sequence for another, and (b) addition of new lexical items, each involving old phonemes and phoneme sequences and each falling into patterns of grammatical usage already present" (Hockett 1950: 449-450).

Dersom Hockett sine slutningar stemmer, vil det altså vera grenser for korleis språket kan endra seg i løpet av eit livsløp. Ein må nytta allereie etablerte fonem eller fonemsekvensar,

og nye trekk må inn i eit grammatisk system som allereie er på plass hjå språkbrukaren. Når ein ser livsløpsendringar, altså at språket til ein informant endrar seg i løpet av livet, kan ein informant difor ha større eller mindre frekvens av ein variant av ein variabel seinare i livet enn når han var ung, så lenge begge variantane fanst i språkssystemet til informanten i tenåra.

Det er praktiske årsaker til at hovudperspektivet mitt er å studera språkutvikling i tilsynelatande tid. Det finst ikkje tidlegare sociolingvistiske granskingar i Åkrafjorden slik det gjer til dømes i Bergen (TUB). Difor finst det heller ikkje noko fullgodt lydmateriale frå området, slik at ei solid jamføring frå to ulike tidspunkt vert mindre aktuell. Ved å spora opp gamle lydopptak hjå privatpersonar, kommunearkivet og NRK-arkivet har eg likevel samla eit materiale som kan brukast som jamføringsgrunnlag. Dermed kan eg i ein viss grad gjera nokre undersøkingar i verkeleg tid i tillegg til hovudgranskinga i tilsynelatande tid. Diverre er ikkje det gamle materialet laga etter same standard som det nye, så matrisa er noko mangelfull. Spesielt tydeleg er det at eg berre har med ei dame, ein ungdom og berre ein kar frå sørsida av fjorden. Hovudvekta i det gamle materialet ligg innanfor éi selle i informantmatrisa: menn frå nordsida av Åkrafjorden i livsfase E (meir om livsfasar i kapittel 5.3.1). Sjølv om det gamle materialet ikkje speglar heile samfunnet, men ei noko homogen gruppe med eldre menn, er det stort spenn i fødselsår og opptakstidspunkt. Dette gjev materialet ein interessant dimensjon. Det gjer samanlikningsgrunnlaget med det nye materialet noko svakare. Ein kan likevel gjera interessante observasjonar ved å jamføra funn frå det gamle materialet med det nye.

	Det gamle materialet 1964–1990		Det nye materialet 2014–2016	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Livsfase Y 13-20 år		1954 (20 år på opptakstidspunkt)	2000, 2000, 2000, 2002	2000, 2000, 2000, 2000, 2000, 2000
Livsfase M 35-59 år		(1917, to opptakstidspunkt)	1959, 1962, 1971, 1973, 1975	1967, 1971, 1974, 1975
Livsfase E 65-90 år	1919	1883, 1891, 1895, 1898, 1910, (1917)	1928, 1943, 1950	1934, 1935, 1937, 1945, 1946

Tabell 13 Fødselsår på informantane i dei ulike livsfasane

I tabellen ovanfor kan ein sjå fødselsåret til informantane i dei ulike livsfasane i det gamle og det nye materialet frå Åkrafjorden. Samla sett har eg 35 informantar fødd mellom 1883 og 2002, eit spenn på 119 år. Dersom ein samanliknar informantane i livsfase E (eldrefasen) i det gamle og det nye materialet, ser ein at dei er fødd frå 1883 til 1919 i det eldre materialet og frå 1928 til 1950 i det nye materialet. I kapittel 6.3.3 vil eg nettopp samanlikna resultata for informantane i livsfase E i det gamle materialet med informantane i livsfase E i det nye materialet. Informantane høyrer til same livsfase, og skal dermed i teorien ha gått igjennom

dei same livsfaseendringane i livet. Ved å samanlikna same aldersgruppe på ulike tidspunkt tek ein vekk aldersfaktoren, og ein kan observera kva endringar som har skjedd i verkeleg tid mellom opptakstidspunkta.

5.3 Informantar

5.3.1 Livsfasar og årsklasseinndeling

For å gjera ei undersøking i tilsynelatande tid må eg gjera opptak med folk i ulike aldersgrupper.

Informantane vil dermed representera ulike "kronologiske" generasjonar, som her er delt inn i ulike årsklassar, dvs. reell tid (Anderson 2013: 2).

	Fødselsår	Alder i 2016
Årsklasse 0	1860-1889	-
Årsklasse I	1890-1919	-
Årsklasse II	1920-1949	67-96 år
Årsklasse III	1950-1979	37-66 år
Årsklasse IV	1980-2009	7-36 år

Tabell 14 Årsklasseinndelinga.

Årsklasseinndelinga er felles for alle prosjekta i

Dialektendringsprosessar for at ein skal kunna jamføra dei ulike årsklassane på tvers av dei ulike prosjekta. Årsklassane er delt inn som illustrert i tabellen til høgre ovanfor. I

resultatkapittelet vil hovudframstillinga av resultata vera etter årsklasse, der årsklasse 0-IV altså representerer utvikling i tid. I det nye materialet mitt har eg informantar i årsklasse II, III og IV. I tillegg vil eg føya til informantane frå det gamle materialet frå 1960 til 1990, slik at eg òg får informantar i årsklasse 0 og årsklasse I.

I tillegg deler Dialektendringsprosessar informantane i tre ulike livsfasar basert på alderen til kvar enkelt informant på opptakstidspunktet: ungdomsfasen, mellomfasen og eldrefasen. Ungdomsfasen (livsfase Y) reknar me av praktiske grunnar som ungdomsskulealder, når ungdomane framleis bur heime på staden dei er ifrå, og går på obligatorisk skule saman med dei andre ungdomane frå same stad. I mellomfasen (livsfase M) reknar me menneske som er midt i yrkesaktiv alder, medan eldrefasen (livsfase E) består av folk som er heilt i slutten av sitt yrkesaktive liv eller er pensjonerte (Anderson 2013).

Vidare er det slik at dersom ein ikkje får fylt opp dei ulike aldersgruppene, kan ein strekka dei litt. Dei avvika som er tillatne i Dialektendringsprosessar (Anderson 2013), er lagt inn i parentes bak livsfase M og livsfase E nedanfor. I tillegg har eg måtta strekka livsfase Y litt nedover, til tretten år, ettersom eg hadde problem med å få nok ungdomar frå sørsida av fjorden. I det eldre materialet har eg ein informant som er 20 år på opptakstidspunktet. Han er òg plassert i livsfase Y (jamfør tabell 13 i førre delkapittel).

Aldersgruppene til dei ulike livsfasane vert som følgande:

Livsfase Y (yngrefasen): 14-16 år (13-20)

Livsfase M (mellomfasen): 35-50 år (30-59 år)

Livsfase E (eldrefasen): 65-80 år (60-90 år)

I dei fleste andre prosjekta i Dialektendringsprosessar er det ei overlapping mellom dei tre livsfasane og årsklasse II, III og IV. Ettersom mitt feltarbeid er gjort fleire år etter at dei fyrste oppgåvene i Dialektendringsprosessar vart gjort, har eg ikkje ei fullstendig overlapping mellom kategoriane.

Det beste samanlikningsgrunnlaget får ein dersom informantane er "midt i" sin livsfase og årsklasse. Diverre er det ofte vanskeleg å få tak i "perfekte" informantar som passar inn i ein slik standard, og difor vil det kunna vera eit nokså stort aldersspenn på informantane i kvar livsfase. Store aldersspenn innanfor årsklassane (og livsfasane) vil kunna slå ut i resultatane. Til dømes kan informantane i årsklasse III på den eine sida av fjorden vera rundt 40 år, medan informantane på den andre sida av fjorden kan vera nesten 60 år og likevel høyra til den same årsklassen fordi dei er fødd innanfor rammene som er sett for årsklasseinndelingane. I resultatane kan dette til dømes føra til at det ser ut som det er skilnader mellom nordsida og sørsida, men i realiteten kan det derimot vera snakk om skilnader som kjem av ulik aldersfordeling innanfor den same aldersklassen på dei to fjordsidene. Eg kjem tilbake til slike problemstillingar der det er relevant, men lesaren kan allereie no vera merksam på at dette gjeld spesielt kvinnene i årsklasse III på sørsida av Åkrafjorden, som samla sett er betrakteleg eldre enn mennene på sørsida (og menn og kvinner på nordsida) i same årsklasse.

For alle informantane er det samla inn ein del bakgrunnsopplysningar, både for å kunne plassere dei presist i årsklassar og livsfasar, men òg for å få innsikt i andre opplysningar om informanten, som til dømes flyttebakgrunn, arbeidshistorikk og foreldrebakgrunn. Sjå spørreskjemaet i [vedlegg 4](#) for detaljar om kva bakgrunnsopplysningar som vart henta inn om informantane. Opplysningane som er relevante for resultatane i denne oppgåva (altså dei sosiale variablane) ligg inne i informantmatrisa i [vedlegg 6](#).

5.3.2 Det eldre materialet

Dei eldre opptaka mine er leita fram ved hjelp av tips frå lokale kjenningar i bygdene. Opptaka er henta frå private arkiv, i tillegg til eitt radioopptak frå NRK-arkivet, eitt opptak frå arkivet til Kvinnherad kommune og eitt kort opptak frå Norsk målførearkiv. Blant opptaka er det både intervju, samtalar og opptak av foredrag – stort sett gjennomført av og med folk med stor lokalhistorisk interesse. Tema i opptaka er gardstradisjonar, lokale segner og slekter. Stort sett svarar informantane i opptaka på spørsmål, eller dei fortel fritt. Eg reknar difor talen deira for å vera ganske nær den normale daglegtalen, slik idealet er i denne granskinga. Ein del gamle opptak har eg måtta avvise fordi det var tydeleg at informantane las opp frå eit manus i staden for å snakka fritt, eller fordi informantane ikkje oppfylte krava i prosjektet (sjå kapittel 5.3.3a). Det kan likevel henda at talen til informantane er noko prega

av situasjonen, ettersom intervjukonteksten og kanskje spesielt stilen til intervjuaren skil seg veldig frå idealet i sosiolingvistiske intervju (sjå kapittel 5.4).

Dei gamle opptaka varierer både i opptaksår, -kvalitet og -lengd. Alle unnateke ein av informantane er menn, og dei høyrer stort sett til den eldre livsfasen. Alle informantane i dei eldre opptaka oppfyller krava om å vera oppvaksne på staden og bu der på opptakstidspunktet. Informantane vart truleg valt ut til intervju fordi dei hadde stor lokalhistorisk kunnskap og mykje interessant å fortelja. Det er med andre ord ikkje stilt krav til tilfeldig informantutval på same måte som eg har gjort i mine sosiolingvistiske intervju. Likevel er det eit materiale som skapar eit godt samanlikningsgrunnlag spesielt i den eldre livsfasen. I denne kategorien vil eg få resultat som viser språkending i verkeleg tid. Dei gamle opptaka vil òg vera med og danna eit bilete av det gamle målet i fjorden, slik at eg kan samanlikna det med korleis språket ser ut i dag.

Informant	01757	01758	01759	01765	01762	01761	01763	01764
Fødd	1917	1883	1895	1891	1898	1954	1919	1910
Opptaksår	1974 1990	1960	1983	1974	1974	1974	1984	1990
Alder på opptakstidspunkt	57 og 73 (to opptak)	77 år	88 år	83 år	76 år	20 år	65 år	80 år
Kjønn	Mann	Mann	Mann	Mann	Mann	Mann	Kvinne	Mann
Livsfase	M/E	E	E	E	E	Y	E	E
Årsklasse	I	0	I	I	I	III	I	I
Stad	Nord	Nord	Nord	Nord	Nord	Nord	Nord	Sør

Tabell 15 Oversikt over informantane i det eldre materialet.

Ein bør leggja spesielt merke til informant 01764, som er den einaste informanten i det gamle materialet frå sørsida av Åkrafjorden. Han er fødd og oppvaksen på Kyrping og budde der på opptakstidspunktet, men budde store delar av livet sitt i Odda og arbeidde i industrien der. Dei mange åra vekke kan ha påverka språket hans, og når han er den einaste informanten frå sørsida i årsklasse I og livsfase E, gjer det at språket hans vil prega resultata sterkt. Dette er ein kalkulert risiko eg vel å ta, ettersom han innfrir krava til informantane i Dialektendringsprosessar (kapittel 5.3.3a) og alternativet er å ikkje ha nokon informantar frå sørsida i det eldre materialet.

5.3.3 Det nye materialet – informantutval

Informantane mine skal vera statistisk representative for populasjonen i språksamfunnet Åkrafjorden for at resultata av granskinga skal kunna generaliserast og gje eit totalbilete av korleis språket i fjorden utviklar seg. Informantane er valt ut etter same kriterium som i dei andre prosjekta i Dialektendringsprosessar. Standardformatet til Dialektendringsprosessar er

at ein skal ha 24 informantar med 30 minutt med tale frå kvar (Sandøy ofl. 2007: 8). Informantane er fordelte nokolunde likt på kjønn, stad og aldersgrupper, slik at ein får like lang taletid innanfor kvar selle i informantmatrisa (sjå tabellen nedanfor). Intervjua skal helst vera med to informantar om gongen og må skje til dømes heime hjå ein av informantane eller på skulen, slik at informantane kjenner seg heime (sjå kapittel 5.4).

Tal på informantar gruppert etter årsklasse					Tal på informantar gruppert etter livsfase				
	Sørsida		Nordsida			Sørsida		Nordsida	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn		Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Årsklasse II 1920-1949	0	3	2	2	Livsfase E 60-90 år	1	3	2	2
Årsklasse III 1950-1979	4	2	2	2	Livsfase M 35-59 år	3	2	2	2
Årsklasse IV 1980-2009	2	2	2	4	Livsfase Y 13-16 år	2	2	2	4
Sum informantar	6	7	6	8		6	7	6	8

Tabell 16 Oversikt over informantar i det nye materialet. Fordelt på livsfase, kjønn og stad.

Tabellen ovanfor viser informantane i det nye materialet fordelt etter årsklassar og livsfasar. Som sagt overlappar desse grupperingane vanlegvis i Dialektendringsprosessar, men i mitt materiale er det ei lita forskyving. Ei kvinne frå sørsida er fødd i 1950 og var 65 år på opptakstidspunktet. Ho høyrer dermed til i livsfase E men i årsklasse II (sjå tala i tabellen som er merkt med gult). Dette får konsekvensar for framstillinga av resultata. Ettersom hovudvekta i resultatkapittelet ligg på utvikling i tilsynelatande tid og resultata vert presentert med utgangspunkt i årsklasseinndelinga, vil ei selle stå tom i framstillinga av resultat etter kjønn og stad ettersom eg har ingen kvinner i årsklasse II frå sørsida.

5.3.3a Utvalskriterium

I "Metodisk opplegg for feltarbeid på Vestlandet" (Anderson 2013) er dei tre kriteria for informantutval lista opp. Det første er at informantane må ha vakse opp og budd på staden frå dei var seks år gamle for å sikra at informantane "høyrer naturleg heime i språksamfunnet" (Anderson 2013: 2). Eg har løyst dette slik at eg har teke dei som er tilflyttarar ut av uttrekkslistene over potensielle informantar, slik at berre folk som er oppvaksne på dei aktuelle plassane kunne bli trekt ut til å vera informantar. Folk som har flytta internt mellom til dømes Baugstranda og Åkra på nordsida av fjorden, har eg teke med i trekninga, då det er relativt små avstandar og skilnadar mellom desse bygdene og grendene.

Det andre kriteriet er at informantane ut frå ei eigenvurdering meiner at dei snakkar ei eller anna form for vestnorsk (Anderson 2013) for å sikra at ein ikkje får med informantar som snakkar ein annan dialekt til dømes på grunn av sterk identitetstilknytning til ein annan stad. I Dialektendringsprosessar har ein ikkje nytta foreldrebakgrunn til å velja ut informantar,

så eg har med informantar som har tilflyttarforeldre og foreldre som er oppvaksne i bygdene. Om ein er oppvaksen med den lokale dialekten rundt seg, vil ein som regel vera ein naturleg del av språksamfunnet ein bur i, sjølv om ein har tilflyttarforeldre. Å la informanten sjølv vurdera om ein høyrer til språksamfunnet, er difor eit godt nok utvalskriterium for å luka ut dei som ikkje snakkar den lokale dialekten. Eit anna poeng er at me som driv prosjekta, slepp å gjera subjektive vurderingar der ein risikerer å luke ut dei som ikkje snakkar dialekten "godt nok", noko som igjen ville ha påverka reliabiliteten til granskinga. Det nemnde kriteriet vart aktuelt i eitt tilfelle – men då for å inkludera og ikkje ekskludera – nemleg der informanten sjølv vurderte det slik at ho framleis hadde den lokale dialekten, sjølv om ho hadde budd vekke frå heimbygda ein del år før ho flytta heim igjen.

Det tredje og siste kriteriet er at informantane som vert trekt ut, må bu på den aktuelle staden i dag. "Grunngjevinga for det tredje kravet er at dei personane me gjer opptak med, skal vera ein del av og såleis kunna representera det språksamfunnet me vil studera" (Anderson 2013: 3). Som nemnt ovanfor har folk som har flytta internt mellom nabobygdene, anten på nordsida eller på sørsida, vorte rekna med, då det neppe er slik at bygdefolket reknar dei som tilflyttarar frå andre språksamfunn.

5.3.3b Tilfeldig utval

I dei tradisjonelle dialektologiske undersøkingane nytta ein som regel ein enkelt eller få informantar. Ein gjorde eit *strategisk utval*, der informantane vart valdt ut etter kor godt dei snakka den gamle, "ekte" dialekten, helst utan påverknad frå andre målføre. I moderne sociolingvistikk nyttar ein som regel eit *tilfeldig utval*, og ein er interessert i korleis folk flest snakkar i naturleg daglegtale. Å nytta eit tilfeldig utval er med på å styrka representativiteten til oppgåva mellom anna ved at forskaren sine preferansar ikkje skal kunna påverka kven som vert intervjuet, og dermed påverka resultatet av granskinga. Ein kan løysa dette ved til dømes å trekka namn tilfeldig ut frå ei fullstendig liste av potensielle informantar. Lista må lagast med utgangspunkt i kriteria for informantutval.

Bygdene i Åkrafjorden har svært låge innbyggartal, og det har difor vore vanskeleg å finna nok informantar til å fylla sellene i matrisa mi. Stort sett har det gått greitt, ettersom Dialektendringsprosessar opnar for å kunna tøya grensene for dei ulike livsfasane litt (Anderson 2013). I nokre tilfelle har eg difor ikkje eit tilfeldig utval, men eit fullstendig utval, der mine utvalde informantar omfattar alle dei potensielle informantane som oppfylte kriteria.

5.3.3c Innhenting av informantar

For å velja ut informantar så tilfeldig som råd laga eg lister over alle i bygdene som fylte krava frå Dialektendringsprosessar. Eg kjenner godt til dei aller fleste folka i heimbygda mi

på nordsida av fjorden og har difor kunna gjera mykje av denne jobben sjølv. På sørsida av fjorden er eg ikkje like godt kjent, så der brukte eg telefonkatalogane Gulesider og 1881 sine nettressursar i tillegg til å nytta lokale kjenningar til å laga lister over aktuelle informantar. Med utgangspunkt i desse listene trekte eg tilfeldig ut informantar som eg kontakta for å avtala intervju. Det skulle by på enkelte problem å rekruttera informantar til intervju. Som sagt er bygdene i Åkrafjorden svært små med få innbyggjarar og ein del tilflyttarar. Det var difor så vidt eg fann nok informantar av kvart kjønn innanfor dei ulike livsfasane og frå rett stad. Ettersom det var så få aktuelle menneske å ta av, var eg i stor grad avhengig av at dei informantane som vart spurt, var villige til å delta i prosjektet. Der eg hadde fleire å velja mellom, vart informantane valt ut tilfeldig ved trekking. Dei som vart trekt ut, blei bedne om å ta med seg ein annan kjenning som oppfylte krava, som dei skulle intervjuast saman med. Dermed vart nokre informantar rekruttert av meg, medan andre vart rekruttert av dei alt uttrekte. Der det berre var to i same kategori som oppfylte krava, vart dei to automatisk intervjuast saman. Diverre var det ikkje alltid like lett å få informantkabalene til å gå opp, då spesielt vaksne folk er opptekne på med jobb, ungar og fritidsaktivitetar. Det var fleire i denne gruppa som takka nei til å delta på intervju, og sjølv om eg strekte livsfasegrupperinga etter malen i Dialektendringsprosessar, fekk eg altså ikkje ei perfekt informantmatrise med like mange informantar i kvar selle.

Alle informantane som var villige til å delta i prosjektet har skrive under på eit samtykkeskjema der dei samtykker til at me gjer eit opptak med dei. Samtykkeskjemaet vart gjennomgått og underskrive før intervjuet begynte. I ungdomsintervjuet vart samtykkeskjemaet sendt til skulane, slik at elevane kunne ta skjemaet med heim og få underskrift av foreldra før intervjuet. Sjå [vedlegg 2](#) for samtykkeskjemaet som vart sendt ut til ungdomsinformantane og [vedlegg 3](#) for samtykkeskjemaet til dei vaksne informantane.

5.4 Intervju og opptakssituasjon

Eit av måla i sosiolingvistikken er å undersøka språket slik det verkeleg er i naturleg tale. Då må informantane snakka slik dei gjer til vanleg. Det fører oss til det William Labov kalla *observatørens paradoks*. "Sosiolingvistikken som vitskap kviler altså på eit paradoks i og med at ein ikkje har nokon ideell metode for å granska det objektet ein ideelt sett vil granska" (Skjekkeland 2009: 123). I Dialektendringsprosessar har ein teke omsyn til at ulike faktorar kan påverka om informantane snakkar naturleg. For å gjera intervjuet så naturleg og avslappa som råd skal ein utføra intervjuet der informantane kjenner seg trygge og avslappa. Eg utførte intervjuet anten heime hjå informantane, heime hjå meg eller på arbeidsplassen til informantane. Det var opp til informantane sjølv å velja kvar dei ville treffast, og eg tilpassa

meg etter deira ynske. Alle informantane i ungdomsfasen vart intervjuet på eit passende rom på skulen sin.

I tillegg er idealet i Dialektendringsprosessar at ein skal intervjuet to og to informantar saman. Helst skal dei to kjenna kvarandre godt, slik at opptakssituasjonen vert tryggare for informantane. "Dei kan lettare slappa betre av og spela på utsegnene til kvarandre samstundes som den andre fungerer som ein kontrollør for at dei ikkje begynner å prata heilt annleis enn dei plar gjera" (Anderson 2013: 10). Eit anna poeng frå det metodiske opplegget i Dialektendringsprosessar (Anderson 2013) er at intervjuaren bør ha eit talemål som ligg nokså nært informantane sitt for at intervjuaren skal påverka målet til informantane minst mogleg. Ettersom eg snakkar same dialekt som informantane, kunne eg gjera alle intervjuet sjølv.

5.4.1 Intervjugaid

I arbeidsmaterialet til Dialektendringsprosessar ligg det ein mal for intervjugaid. Denne har eg nytta som utgangspunkt for ein eigen intervjugaid til mine intervju. Før feltarbeidet skreiv eg ein intervjugaid tilpassa kvar alderskategori. Der eg såg at det var nødvendig, måtte eg gjera tilpassingar på intervjugaiden frå intervju til intervju. Eg gjorde unna dei fleste intervjuet på nordsida av fjorden først, og intervjugaiden vart tilpassa til sørsida av fjorden då eg gjorde intervju der. Det vil seia at eg nytta den same intervjugaiden på alle informantane i ungdomsfasen på nordsida av fjorden, medan den same intervjugaiden vart tilpassa lokale tilhøve då eg gjorde intervju med informantane i ungdomsfasen på sørsida av fjorden.

Intervjugaiden er eit flott verkemiddel for å styra eit intervju, men eg har i så stor grad som råd late intervjugaiden vera eit notat som fungerte meir som utgangspunktet for ein nokså fri samtale. Dette for å sikra ein naturleg tale og gje informantane rom til å komma med innspel sjølv i staden for å venta på spørsmål frå meg. Dermed har intervjuet i stor grad vore prega av kvar enkelt informant, slik at deira særinteresser og personlege forteljingar vart ivaretekne. Intervjugaiden til dei eldre handla mykje om å fortelja om barndom og oppvekst i Åkrafjorden, lokale tradisjonar og korleis samfunnet har endra seg. I mellomfasen var intervjugaiden ganske lik, men den handla òg om skuleval, utdanning, arbeidsliv og å velja å bli buande i heimbygda si.

I intervjuet med informantane i ungdomsfasen var eg meir knytt til intervjugaiden, kanskje fordi ungdomane ikkje var like komfortable med å fortelja fritt. Det kan òg henga saman med at intervjuet vart gjort på skulane deira, der dei er vane med å måtta svara på direkte spørsmål og oppgåver frå lærarane. Eg starta alle ungdomsintervjuet med ei biletoppgåve (sjå bileta i [vedlegg 5](#)). Oppgåva gjekk ut på at informantane fekk utdelt to nesten like bilete. Dei fekk i oppgåve å skildra bileta for kvarandre utan å visa dei til kvarandre for å finna til saman ti feil. Biletoppgåva var utforma med ein del humor og

fungerte som ei litt artig oppvarming til intervjuet. I tillegg var eit par potensielle språklege variablar strategisk plassert i biletet for å sikra belegg på variablar som kanskje elles ikkje ville dukka opp naturleg i intervjuet. Til dømes var det fleire bjørnar i biletet, og ei fjellrekke i bakgrunnen, slik at ungdomane måtte bruka orda *bjørn* og *fjell*. Det gav meg moglegheit til å undersøka om dei hadde den tradisjonelle differensiasjonen og segmentasjonen som eg undersøker i V6 og V7. Etter biletoppgåva handla intervjuet med ungdomane mykje om skulen, fritidsinteresser, tv-seriar, heimbygda, reiser og planar for framtida. Me snakka mykje om skuleval og om dei kom til å flytta attende til heimbygda si.

Mot slutten av alle intervjuet spurde eg informantane om dialekten deira. Eg spurde kva dei sjølv ville kalla dialekten sin, kvar grensene gjekk mellom deira dialekt og andre dialektar, og om dei likar sin eigen dialekt. I tillegg spurde eg om informantane meiner at dialekten deira har forandra seg, og kva som eventuelt er forandra. I ungdomsintervjuet hadde eg med eit kart over Sunnhordland, slik at informantane fekk peika og forklara kvar dialektgrensene gjekk, og i kva retning dialektane endra seg.

Intervjuet vart bevisst lagt opp slik at ein skulle snakka ganske generelt først, så om heimstaden sin og til slutt om dialekten sin. Dette var for at me skulle bli litt kjent først, slik at eg fekk meir ærlege svar når me snakka om heimstaden, nabobygdene, lokalpolitikk osv. Spørsmål om dialekten spara eg til slutt for at informantane ikkje skulle vera for bevisste på eigen språkbruk i løpet av intervjuet. Dersom ein har for mykje fokus på dialekt tidleg i intervjuet, kan det henda at det påverkar korleis informantene snakkar.

Både prat om heimstaden og den lokale dialekten vert viktig for arbeidet mitt, og har ein funksjon utover å sørgja for treff på språklege variablar. Ved å snakka med informantane og spørja dei om deira tilknytning til lokalsamfunnet, har eg fått eit inntrykk av kor tette band dei enkelte har til heimstaden sin. Eg vil drøfta i kva grad den lokale identiteten i Åkrafjorden har endra seg, og korleis dette kan ha påverka individuelle språkval. Difor er det ikkje berre viktig å observera korleis informantane snakkar, men òg kva dei seier.

5.5 Materialet

Det totale materialet som eg sjølv har samla inn, vart på i overkant av tjue timar med opptak fordelt på femten intervju. Det gamle materialet vart totalt på om lag fire timar fordelt på ti opptak av ulik lengd. Det nye materialet er sjølvstelt av ein heilt annan kvalitet enn det gamle, men lyden på materialet er samla sett ganske god.

5.5.1 Transkripsjon og metadata

Opptaka i det gamle materialet vart digitaliserte og konvertert til WAV-format før dei kunne transkriberast, medan dei nye opptaka vart gjort i WAV med digital opptakar. Alle opptaka

vart transkribert i programmet Praat på normert nynorsk etter standarden i Dialektendringsprosessar, slik at søkegrunnlaget for heile materialet i korpuset skal vera så likt som mogleg. Me ynskjer like lang taletid på alle informantane, og i Dialektendringsprosessar er den ideelle grensa sett til 30 minutt. Nokre opptak er veldig lange og med pratsame informantar. Desse er berre transkribert til ein har nådd målet om 30 min tale på kvar enkelt informant. Andre opptak er kortare eller har meir fåmælte informantar. I slike tilfelle er heile opptaka transkribert frå start til slutt. Transkripsjonsfilene vart korrekturlesne av tilsette på prosjekta og ytterlegare gjennomarbeidde før dei vart lagt inn i talemålskorpuset Talebanken. Samstundes vart metafiler med bakgrunnsdata om informantane lagt inn. Dette gjer det mogleg å sortera materialet etter sosiale variablar (til dømes *alder* og *kjønn*) i Talebanken. Av personvernomsyn er alt materialet anonymisert og alle informantnamn erstatta med informantnummer.

5.5.2 Lytting og koding

I talemålskorpuset Talebanken kan ein søka opp førekomstar av den språklege variabelen ein er interessert i. Når ein legg inn materialet, vert det køyrt gjennom eit program som analyserer og merker ord i grammatiske kategoriar. Det gjer det mogleg å søka på til dømes *substantiv fleirtal femininum* og få opp alle orda som fell innanfor den kategorien. I tillegg kan ein til dømes søka på enkeltord, endingar eller konsonantsamband. Dataprogrammet syner alle treffa på den aktuelle variabelen. Ein kan lytta på kvart enkelt treff fleire gonger, før ein kodar treffet som ein bestemt variant av den språklege variabelen. Når ein har koda alle treffa innanfor ein språkleg variabel, kan ein henta ut statistikk og tabellar, og korrelera den språklege variabelen med sosiale variablar som kjønn, alder og bustad.

I dei tilfella der eg sjølv ikkje er sikker på kva eg høyrer, har eg spurt andre om hjelp til å lytta. Dersom me ikkje klarar å avgjera om det er den eine eller den andre varianten av ein variabel, har treffet blitt koda som *utydeleg*. Dersom ein har fått treff med andre former av ein språkleg variabel enn dei eg nyttar som variantar, har eg koda dei som *anna*. Treffa som er koda som *utydeleg* eller *anna*, vert ikkje rekna med i resultata mine. I nokre tilfelle treffer ein på feiltranskripsjonar, eller ein får opp treff som ikkje er relevante for den variabelen ein søker på. Feiltranskripsjonar skal ikkje kodast innanfor den variabelen ein jobbar med, men merkast med ein eigen kode, slik at feilen kan rettast opp att seinare.

5.6 Utfordringar

I alle slike prosjekt vil ein treffa på metodiske utfordringar. I mitt tilfelle har det vore ei utfordring å få eit informantutval som passar innanfor standardkrava i Dialektendringsprosessar. Sjølv om ein planlegg feltarbeidet godt, kan ein heller aldri vera

heilt førebudd på kva ein treffer på under innsamlinga. På sørsida av fjorden enda eg opp med tre kvinnelege informantar i mellomfasen (livsfase M), medan eg berre har ein kvinneleg informant i eldrefasen (livsfase E). Ved ei tilfeldigheit fekk eg òg plutseleg ein ekstra mannleg informant i livsfase E på sørsida og to ekstra mannlege informantar i livsfase Y på nordsida av fjorden. Ideelt sett skulle matrisa mi (tabell 16) hatt like mange informantar i kvar selle for å gjera samanlikningsgrunnlaget best mogleg. Samstundes vil fleire informantar kunna gje eit betre totalbilete av språksituasjonen i bygdene. Ettersom det er såpass få innbyggjarar i bygdene, vert informantutvalet i nokre tilfelle avgrensa av seg sjølv.

Ei anna utfordring er skilnaden mellom det gamle og det nye materialet. Det nye materialet er utforma etter strenge krav. Informantutvalet skal vera tilfeldig, men med informantar fordelt jamt i alders- og kjønnskategoriane. Det gamle materialet har berre ei kvinne, ein ungdom og berre ein informant frå sørsida av fjorden. Samanlikningsgrunnlaget innanfor dei ulike sosiale variablane kjønn, alder og stad vil dermed vera mindre enn om eg hadde funne eit gamalt materiale med same standard som det nye.

Ei mogleg feilkjelde er kodinga av dei språklege variablane. Sjølv om ein kan lytta til kvart treff fleire gonger før ein kodar treffet som ein variant, kan ein ikkje alltid stola på eigen høyrsel. Dette har eg løyst ved å få andre til å kontrolllytta der eg er usikker, og ved å gjera tilfeldige lytteprøvar i det ferdigkoda materialet.

Kapittel 6. Resultat

I framstillinga av resultata i dette kapittelet presenterer eg resultat på gruppenivå, og tala for kvar gruppe rekna ut som *gjennomsnittet av prosenttalet til informantane i gruppa*. Ei slik utrekning gjer at alle informantane tel like mykje. Dersom ein berre tek utgangspunkt i dei totale treffa på ein variant av variabelen og ikkje tek eit gjennomsnitt av prosenttala til kvar informant, risikerer ein at ein enkelt informant som er svært pratsam og har mange treff på ein variabel, kan dominera gruppa og dermed påverka resultatet i svært stor grad.

Tala i dette kapittelet er utrekna i Talebanken og kontrollrekna i Excel. I tilfelle der det ikkje finst nokon treff på ein variabel hjå ein informant, må denne informanten ut av reknestykket når me reknar gjennomsnittet, og den kontrollrekninga blir teken i Excel. På dei mest frekvente variablane (som t.d. V1) har eg godt med treff på alle informantane. På mindre frekvente variablar (som t.d. V2) har eg færre treff på kvar informant, og nokon informantar har ikkje treff i det heile. I tabellane står tal på treff på ein variant under *N* (nominelle treff), og prosentskåren til ein variant står under % (prosent utrekna av gjennomsnittsprosenten i gruppa). Under *Sum* står totalt tal på treff på variabelen innanfor gruppa. Dersom ein ynskjer å sjekka treffa på kvar informant, finn ein fullstendige tabellar med oversikt for kvar variabel i informantmatrisa i [Vedlegg 6](#).

	Fødselsår	Sørsida		Nordsida	
		Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Årsklasse 0	1860-1889	0	0	0	1
Årsklasse I	1890-1919	0	1	1	5
Årsklasse II	1920-1949	0	3	2	2
Årsklasse III	1950-1979	4	2	2	3
Årsklasse IV	1980-2009	2	2	2	4

Tabell 17 Oversikt over informantane i dei ulike årsklassane.

Før eg tek til med presentasjonen av resultata, kan det vera nyttig å repetera tabellen over årsklassane som er felles for alle prosjekta i Dialektendringsprosessar (sjå tabellen ovanfor), og korleis informantane i materialet mitt utfyller årsklassane. Her føyer eg altså det gamle materialet til det nye, slik at eg får eit lengre tidsspenn enn om eg berre nyttar det nye materialet. I resultata i dette kapittelet vil eg visa til dei ulike årsklassane i staden for årstal. I første omgang kan årsklassane visa oss utviklinga i *tilsynelatande tid* sjølv om dei fleste opptaka er gjort i 2014–2016. Som nemnt i kapittel 5.2 vil tilsynelatande tid seia at ein samanliknar språket til ulike aldersgrupper i eit språksamfunn på eit bestemt tidspunkt, og at ein ser på aldersvariasjon som identisk med endring i tid (Sandøy ofl. 2007: 4). I tillegg til å framstilla resultata mine i tilsynelatande tid vil eg i kapittel 6.3 gjera livsfaseundersøkingar og

samanlikna livsfase E (eldre) frå det gamle materialet med livsfase E i det nye. Dette vil syna kva endringar som har skjedd i *verkeleg tid*.

Når eg framstiller resultata i dette kapittelet, vil eg først presentera kvar variabel med resultat etter *stad* og *årsklasse* og resultata etter *kjønn*, *stad* og *årsklasse*. Deretter undersøker eg variablane etter livsfasar og samanliknar livsfase E i det gamle og det nye materialet for å påvisa endringar i verkeleg tid. Til slutt undersøker eg den sosiale variabelen *kontakt* for dei mest frekvente variablane (sjå kapittel 6.4).

Når eg først framstiller resultata etter den sosiale variabelen *stad* (eller *geografisk tilhøyrslø*), reknar eg alltid med alle årsklassane, så lenge det er treff på variabelen i årsklassen. Det vil seia at eg i desse framstillingane alltid har med årsklasse I der informantane er henta frå det gamle materialet. I årsklasse 0 er det som nemnt berre eitt svært kort opptak med ein enkelt informant frå nordsida av fjorden. Det er ikkje alltid ein får treff her, så denne årsklassen er berre med i framstillingane der det finst treff.

I resultata som syner fordelinga av dei språklege variablane etter *kjønn*, har eg òg teke med det gamle materialet. Når ein vurderer dette materialet, er det likevel viktig å vera obs på at det gamle materialet har ei svært stor overvekt av menn. Ei slik overvekt vil kunna gje ei feilfordeling når fordelinga skiftar frå årsklasse til årsklasse eller mellom nordsida og sørsida, og dermed vera ei feilkjelde ved ei eventuell jamføring med resultat frå det nye materialet. I framstillinga av den sosiale variabelen *kjønn* har eg òg kryssa resultata med *stad*. Då vil ein sjå at det ikkje er kvinnelege informantar i anna enn årsklasse III og IV på sørsida. I desse klassane er det til gjengjeld fleire kvinner enn i dei tilsvarende klassane på nordsida, som har sine kvinnelege informantar spreidd frå årsklasse I til IV.

6.1 Signifikanstesting

Resultata mine har blitt testa for signifikans ved å bli køyrt gjennom testane *ANOVA*, *Tukey HSD*, *Pearson Correlation* og *Levene's Test for Equality of Variances*. I tabellen nedanfor presenterer eg signifikansgrensene eg opererer med i denne oppgåva. Signifikansgrensene er brukt av dei fleste masteroppgåvene i Dialektendringsprosessar (Fossheim 2010, Bøe 2013, Lid 2015). Dei vil eg nytta for å illustrera kor signifikante resultata mine er.

Probabilitetsnivå	Symbol	Forklaring
til 0,001	***	Svært høg signifikans
frå 0,001 til 0,01	**	Høg signifikans
frå 0,01 til 0,05	*	Signifikans
frå 0,05 til 0,1	T	Tendens
meir enn 0,1	i.s.	Ikkje signifikant

Tabell 18 Signifikansgrenser.

I resultata etter *stad* og *årsklasse* vil signifikansen stå markert i ei rad nedst i resultattabellen. Eg legg berre inn resultat av signifikanstesten der det er signifikans eller ein tendens. Der rada for signifikans står tom, er det altså ikkje signifikante skilnadar mellom årsklassane. Resultata for kontakt kunne ikkje signifikanstestast, ettersom det vert for mange grupper som vert ståande tomme eller med for få informantar. Dersom ei gruppe, eller ei selle i matrisa, har færre enn tre informantar, kan ein ikkje nytta testane *ANOVA* og *Tukey HSD*. Det same problemet oppstod når ein skulle testa signifikansen for kjønn. Les meir om dette nedanfor i kapittel 6.1.3 og 6.1.4.

6.1.1 Signifikante resultat for alder

Signifikanstesten *Pearson Correlation* syner ein positiv korrelasjon mellom den sosiale variabelen alder og dei språklege variablane. I framstillinga av resultata mine i delkapittela nedanfor har eg valt å ikkje ha ei eiga framstilling med resultat etter alder eller fødselsår, men etter årsklasseinndeling som eg har presentert tidlegare i oppgåva. Informantane er delt inn i grupper etter fødselsår, og dermed vert resultata òg presentert på gruppenivå (ikkje på individnivå). Eg har òg heile tida valt å nytta inndeling i nordsida og sørsida for å kunna svara godt på problemstillinga mi. Dermed har framstillinga av resultat etter alder åleine vorte nedprioritert, ettersom eg meiner at aldersutviklinga kjem tydeleg fram i tabellane som syner resultat for stad og årsklasse (sjå til dømes kapittel 6.2.1). På grunn av dette vil eg her først kort kommentera resultata av ein signifikanstest av korrelasjonen mellom alder (målt etter fødselsår) og framveksten av nye språkformer. Denne signifikanstesten deler ikkje folk inn i aldersgrupper, men tek utgangspunkt i kvart individuelle fødselsår og prosenten til enkeltinformanten for ein variant av variabelen ein testar korrelasjon mot.

Skilnaden i variantskåren i V1: 'Determinativet "det"' er signifikant på 0,1-nivået (eller 0,059), som vil seia at han berre vert rekna som ein tendens (jamfør signifikansgrensene i tabell 18). Variabelen er testa med ein såkalla tosidig test, altså ein test der me forventar eitt av to utfall. Men når ein har ein klår og empirisk grunngjeven hypotese om at språkendringa går i ei viss retning, kan ein testa variabelen einsidig og halvera verdien. Variabelen V1 er ein av dei spesifikke variablane mine, der eg har ei klår forventning om at den nye varianten /da:/ spreier seg på nordsida av Åkrafjorden som følge av kommunesamanslåinga og det endra kontaktmønsteret i bygdene. Denne hypotesen bygger eg mellom anna på granskinga til Fossheim (2010) som viste at kommunesamanslåinga på Midøya hadde stor innverknad på språket der. På dette grunnlaget kan ein seia at korrelasjonstesten kan køyrast einsidig, noko som gjev signifikansverdien 0,0295. Det betyr at alder har ein *signifikant* korrelasjon med utviklinga av den nye varianten /da:/ på 0,05-nivå (som altså kan merkast med *).

I variabelen V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' viser testen ein korrelasjon mellom alder og den språklege variabelen med *høg signifikans*. Variabelen V3: 'Bøyingssending

substantiv bestemt form fleirtal femininum og maskulinum' er enno ein spesifikk variabel, og signifikanstesten syner ein positiv korrelasjon mellom alder og den språklege variabelen med *svært høg signifikans*. V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' viser *signifikant* korrelasjon mellom alder og den språklege variabelen, medan korrelasjonen i V5: 'Adjektivsuffikset *-leg*' viser *svært høg signifikans*. Både V6: 'Differensiasjon av /rɲ/', V7: 'Segmentasjon av lang /l/' og V8: 'Palatalisering av velarar' viser ein positiv korrelasjon mellom alder og dei språklege variablane med *svært høg signifikans*.

Resultata av signifikanstesten *Pearson Correlation* syner altså at det er ein positiv korrelasjon mellom den sosiale variabelen alder og alle dei språklege variablane. Me kan førebels konkludera med at hypotesen H1 om alder og tilsynelatande tid er styrkt. I framstillinga av resultata nedanfor har eg som sagt valt å framstilla utviklinga i årsklassar. Dermed kan ein sjå aldersutviklinga der årsklasse IV er yngst og årsklasse II, I og 0 er eldst. No har me påvist at korrelasjonen mellom alder og språk er signifikant (på individnivå), men i resultata i kapittel 6.2 kan me sjå kva retning språkutviklinga går i, resultat på gruppenivå etter årsklassar og stad og mellom kva for årsklassar ein finn signifikante skilnadar.

6.1.2 Signifikantest for stad og årsklasse

Under tabellane for stad og årsklasse vil eg som sagt leggja til ei rad nedst i tabellen der eg legg inn grad av signifikans mellom årsklassane på nord- eller sørsida for den aktuelle variabelen. Diverre er det slik at informantfordelinga på sørsida er noko meir ujamn enn på nordsida, det vil seia at det gjerne er større spenn i alder innanfor same årsklasse, og difor er det svært få signifikante skilnadar i variabelresultata på sørsida. Dersom rada for signifikans står tom, betyr det at det ikkje er signifikante funn.

I tillegg til signifikanstesten på stad og årsklasse er den sosiale variabelen *stad* og dei ulike språklege variablane blitt testa av *Levene's Test for Equality of Variances*. Den testen synte signifikante skilnadar mellom nord og sør uavhengig av årsklasseinndelinga. Skilnaden mellom nordsida og sørsida for variabelen V1: 'Determinativet "det"' fekk skåren *svært høg signifikans*. Variabelen V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' synte *høg signifikans* for skiljet mellom nord og sør. Vidare var skilnaden for V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' *signifikant*, og skiljet mellom nord og sør i variabelen V3: 'Bøyingssendinga til substantiv ub. fl. fem. og mask.' viste signifikansnivået *tendens*. Resultata for dei resterande fire variablane synte ikkje signifikante korrelasjonar mellom stad og språkutvikling.

6.1.3 Ikkje signifikante kjønsskilnadar

I resultata for kjønn har eg som sagt heile vegen delt inn i kjønn, stad og årsklasse. Inndelinga gjev for få informantar i kvar selle til å køyra signifikantestane *ANOVA* og *Tukey HSD*. Gjennom *Levene's Test for Equality of Variances* har ein sjekka om den sosiale

variabelen kjønn og årsklasseinndeling gjev signifikante resultat utan å ta med stad-variabelen. Testen syner at det ikkje er signifikante resultat for kjønnsvariabelen. Difor vil eg heller ikkje kommentere signifikans i presentasjonen av resultata for *kjønn*, *stad* og *årsklasse* nedanfor.

6.1.4 Ingen signifikanstest for kontakt

I kapittel 6.4 presenterer eg resultat for den sosiale variabelen kontakt. I matrisa der informantane er delte inn etter kontaktflate, vert det for få informantar i kvar selle til å køyre signifikanstestane ANOVA og *Tukey HSD*. I resultata i kapittel 6.4 ser ein òg at resultata på prosentnivå ikkje har systematiske skilnadar som indikerer at den sosiale variabelen kontakt spelar noka rolle for språkutviklinga. Difor har det heller ikkje vore noko poeng i å testa signifikansen til resultata.

6.2 Resultat i tilsynelatande tid

6.2.1 V1: Determinativet "det"

V1: 'Determinativet "det"' er ein svært frekvent variabel. I materialet mitt førte eitt enkelt søk på variabelen til 8260 treff. For å gjera jobben med koding av denne variabelen meir overkommeleg måtte eg gjera eit utval. Eg begynte med å sortere treffa etter alfabetet, slik at alle treffa på "det a[...]" kom før alle treffa på "det b[...]" osv. Dette gav eit tilfeldig utval av alle treffa med tanke på informantane, og eg koda om lag 1000 treff på denne måten. Deretter søkte eg opp variabelen på kvar enkelt informant. For å vera sikker på å få treff på alle informantane og få eit nokolunde jamt tal på treff hjå kvar informant koda eg 60 treff på kvar informant utover dei treffa eg koda i første runde. Der informanten hadde færre treff enn 60, koda eg alle treffa. Totalt vart utvalet på 2306 koda treff. Det er dette utvalet som er grunnlaget for resultata nedanfor.

6.2.1a Resultat for V1: 'Determinativet "det"' etter stad og årsklasse

	Sørsida						Nordsida					
	/de:/		/da:/		Sum		/de:/		/da:/		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse 0	-	-	-	-	-	-	17	89,5	2	10,5	19	100,0
Årsklasse I	50	84,7	9	15,3	59	100,0	206	67,1	106	32,9	312	100,0
Årsklasse II	189	73,2	60	26,8	249	100,0	131	43,2	168	56,8	299	100,0
Årsklasse III	321	77,3	102	22,7	423	100,0	67	20,1	283	79,9	350	100,0
Årsklasse IV	199	88,8	26	11,2	225	100,0	55	15,0	315	84,2	370	100,0
Signifikans							I ≠ III (*), I ≠ IV (**)					

Tabell 19 Resultat for V1 etter stad og årsklasse.

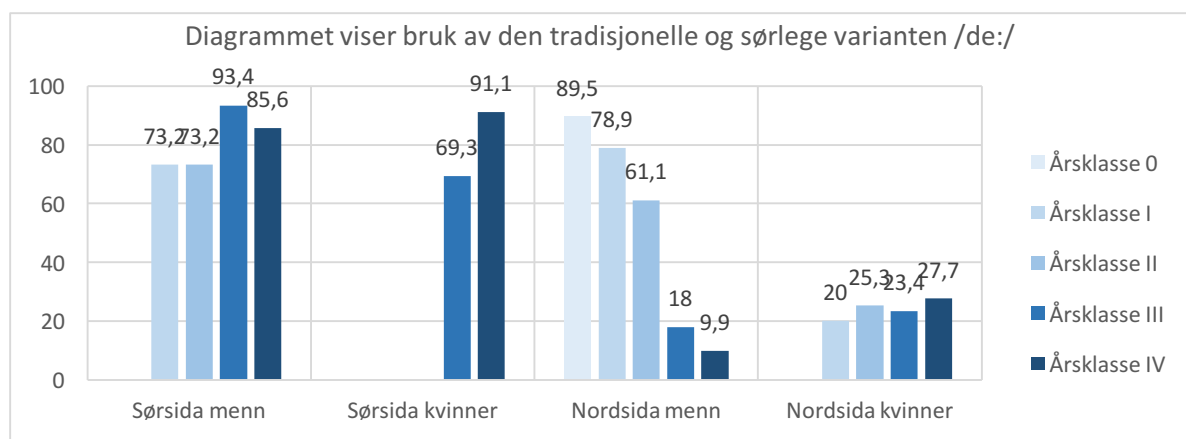
Allereie i årsklasse 0 er det noko variasjon mellom variantane /da:/ og /de:/ på nordsida, men hovudvekta ligg klårt på den tradisjonelle varianten /de:/. Bruken av /da:/ aukar tydeleg for kvar årsklasse på nordsida, og i årsklasse IV nyttar ein den nye varianten /da:/ i 84,2 % av tilfella. På sørsida av Åkrafjorden er den tradisjonelle varianten /de:/ nytta i 88,8 % av tilfella i årsklasse IV. Me ser at utviklinga mellom årsklassane på sørsida ikkje er signifikante, ettersom det ikkje er markert signifikans i den nedste rada i tabellen. På nordsida er skilnaden mellom årsklasse I og III *signifikant*, og skilnaden mellom årsklasse I og IV har *høg signifikans*.

6.2.1b Resultat for V1: 'Determinativet "det"' etter kjønn, stad og årsklasse

	/de:/		/da:/		/de:/		/da:/	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
Årsklasse 0	-	-	-	-	-	-	-	-
Årsklasse I	-	-	-	-	50	84,7	9	15,3
Årsklasse II	-	-	-	-	189	73,2	60	26,8
Årsklasse III	206	69,3	94	30,7	115	93,4	8	6,6
Årsklasse IV	90	91,1	8	8,1	109	85,6	18	14,4
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse 0	-	-	-	-	17	89,5	2	10,5
Årsklasse I	11	20,0	44	80,0	195	78,9	62	21,1
Årsklasse II	33	25,3	105	74,7	98	61,1	63	38,9
Årsklasse III	32	23,4	112	76,6	35	18,0	171	82,0
Årsklasse IV	30	27,7	78	72,3	25	9,9	237	90,1

Tabell 20 Resultat for V1 etter kjønn, stad og årsklasse

Av tabellen ovanfor kan me lesa at ein på sørsida har variasjon mellom formene, men at bruken av den tradisjonelle forma /de:/ er mest utbreidd. Blant kvinnene i årsklasse IV vert /de:/ brukt i 91,1 % av tilfella. På nordsida av fjorden ser utviklinga annleis ut. Bruken av /de:/ ligg høgt i dei første årsklassane blant menn, men minkar gradvis til berre 9,9 % i årsklasse IV. Blant kvinnene på nordsida er bruken av /da:/ dominerande og nokolunde stabil. Spesielt på nordsida ser me ein stor kjønsskilnad innanfor denne variabelen. Som sagt er det ikkje signifikant korrelasjon mellom kjønn og dei språklege variablane. På grunn av for få informantar i kvar selle i inndelinga etter kjønn, stad og årsklasse, kan ein heller ikkje testa om skilnadane mellom gruppene er signifikante. Difor er det ikkje lagt inn signifikansskåre i tabellen ovanfor, og i den vidare framstillinga av resultata vil eg ikkje kommentera signifikans for kjønn.

Figur 5 Resultat for V1 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/.

6.2.2 V2: Det personlege pronomenet "ho"

Det var ikkje treff i årsklasse 0 i det heile teke på denne variabelen. Difor er rada for årsklasse 0 fjerna frå tabellen nedanfor. På sørsida av Åkrafjorden var det heller ikkje treff i årsklasse I, men denne rada er likevel teken med for at framstillinga skal vera lik for begge sider av fjorden. Denne leksikalske variabelen er langt mindre frekvent enn V1, med totalt 659 treff i materialet mitt.

6.2.2a Resultat for V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' etter stad og årsklasse

Sørsida							Nordsida					
	/hɘ:/		/hʊ:/		Sum		/hɘ:/		/hʊ:/		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	-	-	-	-	-	-	102	66,5	70	33,5	172	100,0
Årsklasse II	51	54,6	44	45,4	95	100,0	68	53,7	75	46,3	143	100,0
Årsklasse III	76	72,3	27	27,7	103	100,0	20	34,2	35	65,8	55	100,0
Årsklasse IV	17	51,0	30	49,0	47	100,0	0	0,0	44	100,0	44	100,0
Signifikans							I ≠ IV (**), II ≠ IV (**). III ≠ IV (*)					

Tabell 21 Resultat for V2 etter stad og årsklasse.

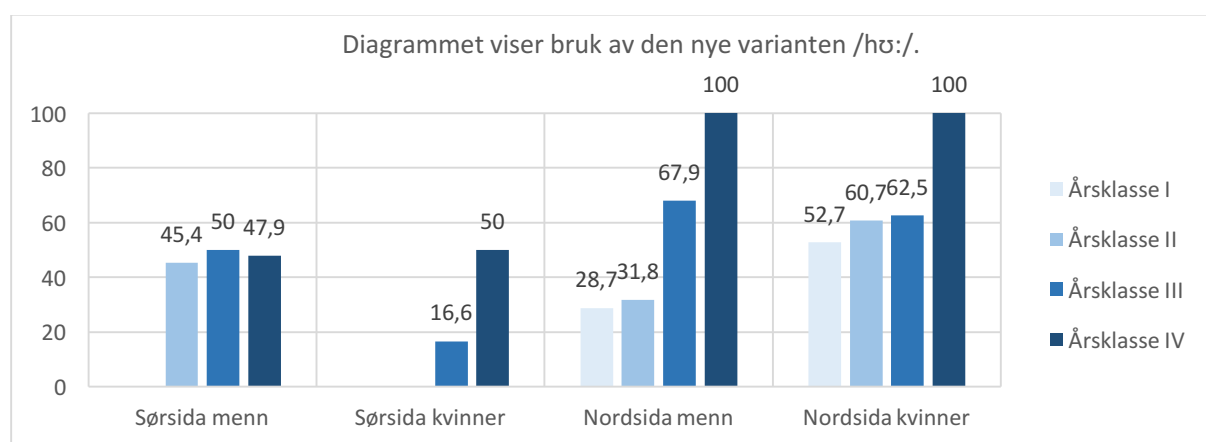
I årsklasse I på nordsida ser ein at det er stor variasjon i variabelen, med 33,5 % med den nye varianten /hʊ:/ og 66,5 % med den tradisjonelle varianten /hɘ:/. I årsklasse II er fordelinga av dei to variantane enno jamnare. Både på nord- og sørsida ligg fordelinga på rundt 50 % på kvar variant. Vidare ser me at det i årsklasse IV framleis er svært stor variasjon på sørsida, medan den tradisjonelle varianten /hɘ:/ er ute av bruk i årsklasse IV på nordsida. På sørsida av Åkrafjorden finn me ikkje signifikante skilnadar mellom årsklassane. På nordsida ser ein derimot *svært høg signifikans* for skilnaden mellom årsklasse I og IV og mellom II og IV. Skilnaden mellom årsklasse III og IV er *signifikant*.

6.2.2b Resultat for V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' etter kjønn, stad og årsklasse

	/hø:/		/hʊ:/		/hø:/		/hʊ:/	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
Årsklasse I	-	-	-	-	-	-	-	-
Årsklasse II	-	-	-	-	51	54,6	44	45,4
Årsklasse III	72	83,4	23	16,6	4	50,0	4	50,0
Årsklasse IV	5	50,0	17	50,0	12	52,1	13	47,9
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
Årsklasse I	26	47,3	29	52,7	76	71,3	41	28,7
Årsklasse II	34	39,3	60	60,7	34	68,2	15	31,8
Årsklasse III	15	37,5	25	62,5	5	32,1	10	67,9
Årsklasse IV	0	0,0	7	100,0	0	0,0	37	100,0

Tabell 22 Resultat for V2 etter kjønn, stad og årsklasse.

Tabellen viser at det er stor variasjon i bruk av variantane /hʊ:/ og /hø:/. På sørsida nyttar kvinner i årsklasse III den tradisjonelle varianten /hø:/ i 83,4 % av tilfella, medan mennene på sørsida i alle årsklassane nyttar den same varianten i sirka 50 % av tilfella. På nordsida ser ein at bruken av den nye varianten /hʊ:/ er litt meir frekvent hjå kvinner enn menn i årsklasse II og III, men i årsklasse IV nyttar både kvinner og menn den nye varianten /hʊ:/ i 100 % av tilfella.

Figur 6 Resultat for V2 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den nye varianten /hʊ:/.

6.2.3 V3: Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum

Ettersom målet med variabelen V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' er å avdekka om *-r* i ending fell bort (jamfør kapittel 3.5.3), har eg forenkla framstillinga nedanfor ved å slå saman *-er* og *-ar* til fellesvarianten *med -r*. Varianten *med -r* er den tradisjonelle varianten i Åkrafjorden og høyrer til den sørlege delen av Sunnhordland. Variantane *-e* og *-a* er slegne saman til den nye og nordlege varianten *utan -r*. Variabelen er svært frekvent med til saman 1086 koda treff i materialet.

6.2.3a Resultat for V3: 'Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum' etter stad og årsklasse

	Sørsida						Nordsida					
	med -r		utan -r		Sum		med -r		utan -r		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	10	100,0	0	0,0	10	100,0	137	96,5	7	3,5	144	100,0
Årsklasse II	137	91,6	13	8,4	150	100,0	152	88,7	20	11,3	172	100,0
Årsklasse III	213	89,7	19	10,3	232	100,0	105	84,2	29	15,8	134	100,0
Årsklasse IV	104	85,4	18	14,6	122	100,0	59	47,6	63	52,4	122	100,0
Signifikans							I ≠ IV (**), II ≠ IV (*), III ≠ IV (*)					

Tabell 23 Resultat for V3 etter stad og årsklasse.

Som venta brukar informantane i årsklasse I varianten *med -r* i nær 100 % av tilfella. Dette bekreftar at Åkrafjorden høyrer til i den sørlege avdelinga som tradisjonelt sett ikkje har hatt *r*-bortfallet. På sørsida av fjorden ser me at den tradisjonelle varianten *med -r* minkar litt med yngre årsklassar. På nordsida ser me ei langt større endring. Mellom årsklasse III og årsklasse IV skjer det eit sprang frå 15,8 % til 52,4 % bruk av den nye og nordlege varianten *utan -r*. Med andre ord nyttar ungdomen på nordsida av fjorden den nye, nordlege varianten i over halvparten av tilfella. Som me kan sjå av den nedste rada i tabellen ovanfor, finn me berre signifikante resultat på nordsida av Åkrafjorden. Skilnaden mellom årsklasse I og IV har *høg signifikans*, og skilnadane mellom årsklasse II og IV og årsklasse III og IV er *signifikante*.

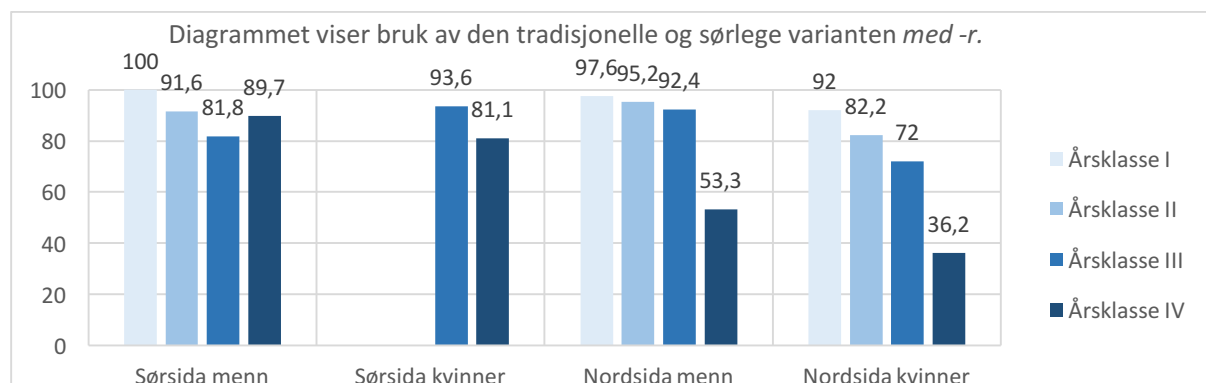
6.2.3b Resultat for V3: 'Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum' etter kjønn, stad og årsklasse

	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
	med -r		utan -r		med -r		utan -r	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	-	-	-	-	10	100,0	0	0,0
Årsklasse II	-	-	-	-	137	91,6	13	8,4
Årsklasse III	176	93,6	11	6,4	37	81,8	8	18,2
Årsklasse IV	51	81,1	12	18,9	53	89,7	6	10,3
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
	med -r		utan -r		med -r		utan -r	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	23	92	2	8,0	114	97,6	5	2,4
Årsklasse II	77	82,2	16	17,8	75	95,2	4	4,8
Årsklasse III	63	72,0	24	28,0	42	92,4	5	7,6
Årsklasse IV	7	36,2	11	63,7	52	53,3	52	46,7

Tabell 24 Resultat for V3 etter kjønn, stad og årsklasse.

Både på nord- og sørsida av Åkrafjorden ser ein at det er nokre små skilnadar mellom kvinner og menn. På begge sider av fjorden har kvinner i årsklasse IV mindre bruk av den tradisjonelle varianten *med -r* enn mennene. På nordsida ser ein eit mønster der kvinner i

kvar årsklasse har mindre prosentskåre for den tradisjonelle og sørlege varianten *med -r* enn menn i same årsklasse.

Figur 7 Resultat for V3 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten *med -r*.

6.2.4 V4: Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*

Denne morfologiske variabelen er mindre frekvent med totalt 208 koda treff i materialet.

Målet med denne variabelen er å undersøka om endinga *med -t* spreier seg eller minkar i bruk. Eg har difor slege saman eventuelle treff på endingane *-ligt* og *-legt* til varianten *med -t*. Etter å ha koda treffa mine fann eg at innanfor varianten *med -t* fekk eg berre treff på *-ligt* (uttala /likt/). Endinga *-legt* finst altså ikkje i materialet mitt i det heile teke. På same måte er treff på dei moglege endingane *-lig*, *-leg*, *-le*, *-li* og *-i* samla i varianten *utan -t*. I materialet mitt fann eg berre treff på *-lig*, *-le*, *-li*, og *-i*. Dermed finst heller ikkje endinga *-leg* i materialet mitt.

6.2.4a Resultat for V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' etter stad og årsklasse

	Sørsida						Nordsida					
	med -t		utan -t		Sum		med -t		utan -t		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	5	83,3	1	16,7	6	100,0	14	53,8	13	46,2	27	100,0
Årsklasse II	6	44,4	7	55,6	13	100,0	14	59,8	16	40,2	30	100,0
Årsklasse III	24	83,5	5	16,5	30	100,0	7	19,4	26	80,6	33	100,0
Årsklasse IV	9	22,8	16	77,2	25	100,0	0	0,0	44	100,0	44	100,0
Signifikans	III ≠ IV (*)						I ≠ IV (*), II ≠ IV (**)					

Figur 8 Resultat for V4 etter stad og årsklasse.

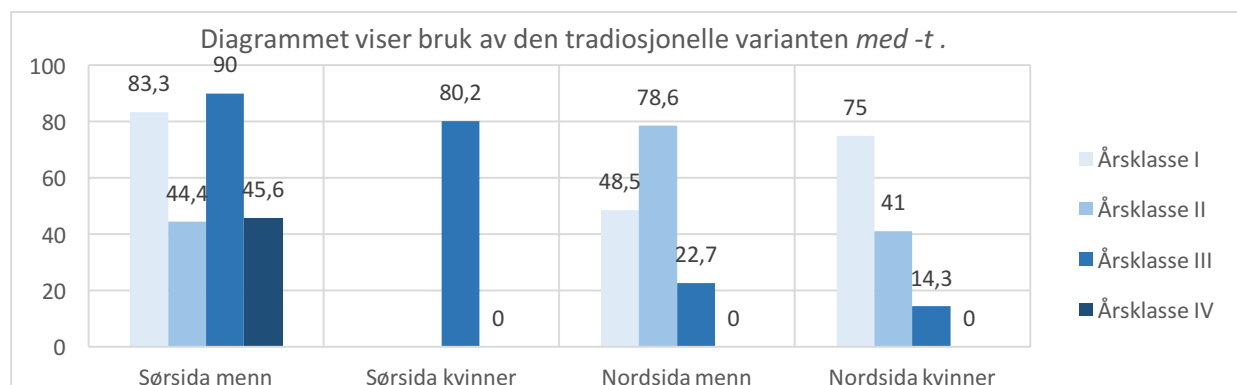
Innanfor denne variabelen er det stor variasjon i dei ulike årsklassane. Varianten *med -t* er i utstrekt bruk både på nord- og sørsida av fjorden i dei første årsklassane og minkar til 0 % på nordsida og 22,8 % på sørsida i årsklasse IV. Varianten *med -t* er vanlegare på sørsida enn på nordsida av fjorden i alle årsklassane. Her finn ein *signifikant* skilnad mellom årsklasse III og IV på sørsida. På nordsida er det *signifikant* skilnad mellom årsklasse I og IV, og skilnaden mellom årsklasse II og IV har *høg signifikans*.

6.2.4b Resultat for V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på -leg og -ig' etter kjønn, stad og årsklasse

	med -t		utan -t		med -t		utan -t	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
Årsklasse I	-	-	-	-	5	83,3	1	16,7
Årsklasse II	-	-	-	-	6	44,4	7	55,6
Årsklasse III	16	80,2	5	19,8	8	90,0	1	10,0
Årsklasse IV	0	0,0	6	100,0	9	45,6	10	54,4
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
Årsklasse I	3	75,0	1	25,0	11	48,5	12	51,5
Årsklasse II	6	41,0	13	59,0	8	78,6	3	21,4
Årsklasse III	2	14,3	13	85,7	5	22,7	13	77,3
Årsklasse IV	0	0,0	9	100,0	0	0,0	35	100,0

Tabell 25 Resultat for V4 etter kjønn, stad og årsklasse.

Resultata viser at varianten *med -t* er på veg ut av bruk av både kvinner og menn på begge sider av fjorden. I årsklasse IV er det berre menn på sørsida som brukar varianten. Her er ein kjønsskilnad i både årsklasse III og IV, der kvinner nyttar den tradisjonelle varianten *med -t* i mindre grad enn menn. I årsklasse I på nordsida bruker kvinner varianten *med -t* i langt større grad enn menn. I årsklasse II og III er bruken av den tradisjonelle varianten *med -t* mindre frekvent blant kvinner enn blant menn. Men her er tala på belegg så låge at ein ikkje skal leggja så mykje i desse gruppeforskjellane. Endringsretninga er uansett klår.

Figur 9 Resultat for V4 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten *med -t*.

6.2.5 V5: Adjektivsuffikset -leg

Denne variabelen er basert på det same koda materialet som V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på -leg og -ig', men her har eg søkt opp berre den delen av materialet som har suffikset *-leg*. Det gav totalt 139 koda treff. Målet med variabelen V5:

'Adjektivsuffikset *-leg*' er å finna ut om ein nyttar vokalen /e/ eller /i/ i suffikset. I teorien kan suffikset bli uttala med /e/ i endingane *-le*, *-leg* og *-legt*. Ved koding av denne variabelen fann eg berre treff på uttalen *-le* med vokalen /e/. Uttalen *-leg* og *-legt* finst dermed ikkje i

materialet mitt. Treff på *-li*, *-lig* og *-ligt* har eg slege saman til den nye varianten */i/*. I varianten med */i/* fekk eg treff på både *-li*, *-lig* og *-ligt* (uttala */likt/*).

6.2.5a Resultat for V5: 'Adjektivsuffikset -leg' etter stad og årsklasse

	Sørsida						Nordsida					
	<i>/e/</i> -le		<i>/i/</i> -li, -lig, -ligt		Sum		<i>/e/</i> -le		<i>/i/</i> -li, -lig, -ligt		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	0	0,0	4	100,0	4	100,0	8	63,5	7	36,5	15	100,0
Årsklasse II	5	44,4	6	55,6	11	100,0	3	17,8	14	82,2	17	100,0
Årsklasse III	2	6,2	19	93,7	21	100,0	4	27,5	19	72,5	23	100,0
Årsklasse IV	0	0,0	20	100,0	20	100,0	0	0,0	28	100,0	28	100,0
Signifikans	II ≠ IV (T)											

Tabell 26 Resultat for V5 etter stad og årsklasse.

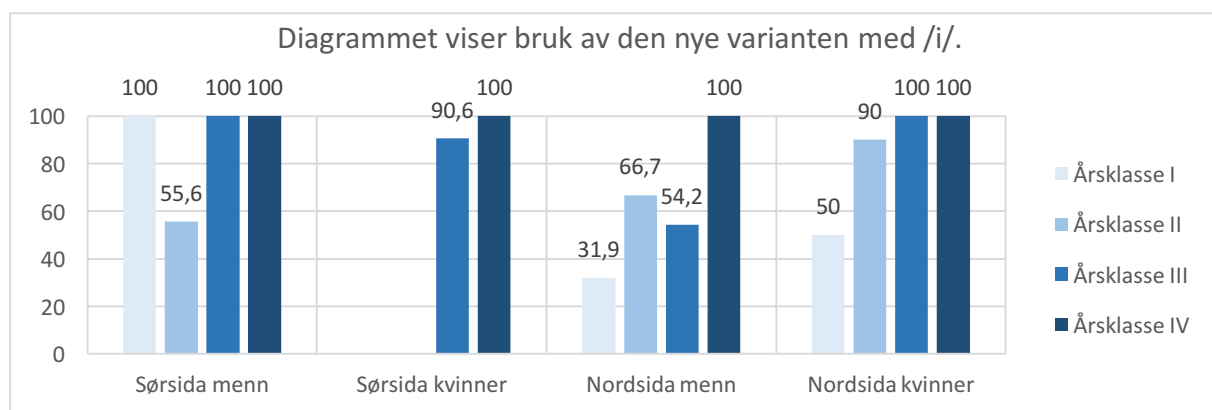
På sørsida ser me at varianten med */e/* ikkje finst i årsklasse I, men vert nytta i 44,4 % av tilfella i årsklasse II. I årsklasse III minkar bruken av varianten med */e/* til 6,2 % før varianten forsvinn ut av bruk i årsklasse IV. I signifikanstesten ser ein at skilnaden mellom årsklasse II og IV er påliteleg nok til at han kan kallast ein *tendens*. På nordsida er den tradisjonelle varianten */e/* litt meir vanleg i bruk, men her òg forsvinn han heilt i årsklasse IV. Her er det ikkje signifikante skilnadar mellom årsklassane.

6.2.5b Resultat for V5: 'Adjektivsuffikset -leg' etter kjønn, stad og årsklasse

	<i>/e/</i> -le		<i>/i/</i> -li, -lig, -ligt		<i>/e/</i> -le		<i>/i/</i> -li, -lig, -ligt	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
Årsklasse I	-	-	-	-	0	0,0	4	100,0
Årsklasse II	-	-	-	-	5	44,4	6	55,6
Årsklasse III	2	9,4	14	90,6	0	0,0	5	100,0
Årsklasse IV	0	0,0	5	100,0	0	0,0	15	100,0
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
Årsklasse I	1	50,0	1	50,0	7	68,1	6	31,9
Årsklasse II	2	10,0	12	90,0	1	33,3	2	66,7
Årsklasse III	0	0,0	10	100,0	4	45,8	9	54,2
Årsklasse IV	0	0,0	7	100,0	0	0,0	21	100,0

Tabell 27 Resultat for V5 etter kjønn, stad og årsklasse.

I diagrammet under ser ein at den nye varianten har teke heilt over med 100 % blant både kvinner og menn i årsklasse IV. I årsklasse III er det menn på nordsida og kvinner på sørsida som i nokon grad nyttar den tradisjonelle varianten */e/*. Spesielt på nordsida ser ein eit tydeleg mønster der kvinner i alle årsklassane nyttar den nye varianten med */i/* i større grad enn menn i tilsvarande årsklasse.

Figur 10 Resultat for V5 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den nye varianten med /i/.

6.2.6 V6: Differensiasjon av /rn/

I materialet mitt er det 292 koda treff på den fonologiske variabelen V6: 'Differensiasjon av /rn/'. Det var ingen treff på variabelen i årsklasse I på sørsida. Difor står denne rada i tabellen tom. Det var ikkje treff i årsklasse 0 i det heile teke, så denne rada er fjerna frå tabellane nedanfor.

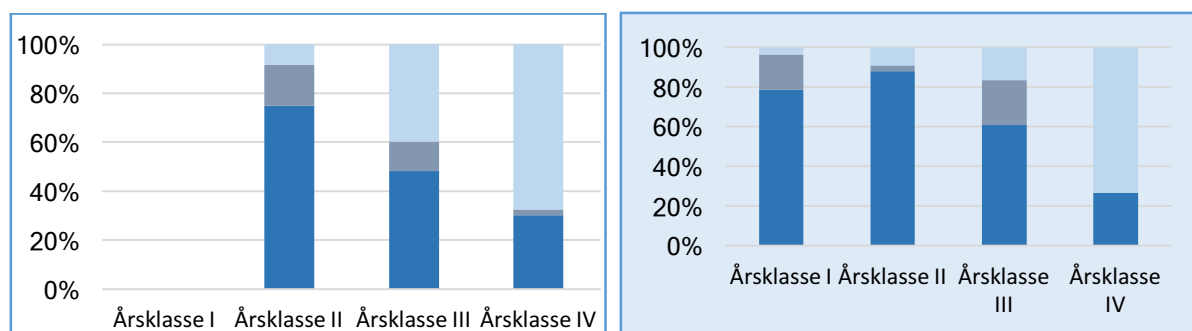
6.2.6a Resultat for V6: 'Differensiasjon av /rn/' etter stad og årsklasse

	/dn/		/n/		/rn/		sum	
SØRSIDA	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	-	-	-	-	-	-	-	-
Årsklasse II	14	75,0	2	16,7	1	8,3	17	100,0
Årsklasse III	41	48,2	12	12,1	23	39,6	76	100,0
Årsklasse IV	16	30,3	1	2,3	20	67,4	37	100,0
Signifikans					II ≠ IV (T)			
NORDSIDA	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	35	78,5	7	17,9	1	3,6	43	100,0
Årsklasse II	29	87,8	1	3,1	3	9,0	33	100,0
Årsklasse III	40	60,7	9	22,6	5	16,7	54	100,0
Årsklasse IV	15	26,4	0	0,0	17	73,6	32	100,0
Signifikans	I ≠ IV (*), II ≠ IV (**)				I ≠ IV (***), II ≠ IV (***), III ≠ IV (**)			

Tabell 28 Resultat for V6 etter stad og årsklasse.

Allereie i årsklasse I ser ein variasjon på nordsida av fjorden, med 78,5 % av den tradisjonelle varianten /dn/ og 17,9 % av mellomforma /n/. Den nye forma /rn/ finst berre i 3,6 % av tilfella. I årsklasse IV er det /rn/ som er mest vanleg med 67,4 % på sørsida og 73,6 % på nordsida. I rada for signifikans ser me at det er berre variantane /dn/ og /rn/ som har signifikante skilnadar mellom somme av årsklassane. Spesielt for varianten /rn/ på nordsida har skilnaden mellom gruppene *svært høg* eller *høg signifikans*. På sørsida har skilnaden mellom årsklasse II og IV signifikansskåren T (*tendens*) for varianten /rn/. I stolpediagramma nedanfor ser ein korleis fenomenet differensiasjon minkar på begge sider

av fjorden. Den assimilerte mellomforma /n/ er så godt som forsvunnen i årsklasse IV, medan det framleis finst variasjon mellom variantane /dn/ og /rn/.

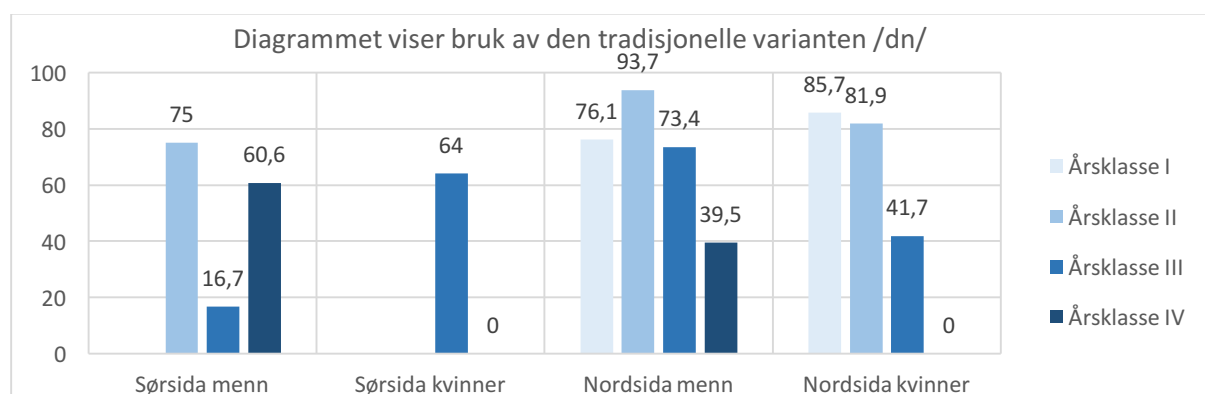
Figur 11 Utviklinga til variantane av V6: 'Differensiasjon av /rn/' på sørsida og nordsida.

6.2.6b Resultat for V6: 'Differensiasjon av /rn/' etter kjønn, stad og årsklasse

	/dn/		/n/		/rn/		/dn/		/n/		/rn/	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida						Menn sørsida					
Årsklasse I	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Årsklasse II	-	-	-	-	-	-	14	75,0	2	16,7	1	8,3
Årsklasse III	39	64,0	11	14,0	17	22,0	2	16,7	1	8,3	6	75,0
Årsklasse IV	0	0,0	0	0,0	11	100,0	16	60,6	1	4,5	9	34,8
	Kvinner nordsida						Menn nordsida					
Årsklasse I	6	85,7	0	0,0	1	14,3	29	76,1	7	23,9	0	0,0
Årsklasse II	14	81,9	1	6,2	2	11,8	15	93,7	0	0,0	1	6,2
Årsklasse III	5	41,7	2	16,7	5	41,7	35	73,4	7	26,6	0	0,0
Årsklasse IV	0	0,0	0	0,0	5	100	15	39,5	0	0,0	12	60,5

Tabell 29 Resultat for V6 etter kjønn, stad og årsklasse.

Både på nordsida og sørsida av Åkrafjorden viser resultata for kjønn ein skilnad mellom kvinner og menn i årsklasse IV. Dei yngste kvinnene nyttar ikkje den tradisjonelle varianten /dn/ i det heile teke, medan menn på sørsida nyttar varianten i 60,6 % av tilfella, og menn på nordsida nyttar varianten i 39,5 % av tilfella.

Figur 12 Resultat for V6 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten /dn/.

6.2.7 V7: Segmentasjon av lang /l/

Variabelen V7: 'Segmentasjon av lang /l/' er noko meir frekvent enn V6: 'Differensiasjon av /rn/' med totalt 427 koda treff i materialet.

6.2.7a Resultat for V7: 'Segmentasjon av /l/' etter stad og årsklasse

	Sørsida						Nordsida					
	/dl/		/l/		sum		/dl/		/l/		sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse I	4	66,7	2	33,3	6	100,0	77	85,1	7	14,9	84	100,0
Årsklasse II	36	100,0	0	0,0	36	100,0	63	91,9	6	8,1	69	100,0
Årsklasse III	37	45,2	50	54,8	87	100,0	25	58,8	28	41,2	53	100,0
Årsklasse IV	3	8,8	44	91,2	47	100,0	13	16,3	32	83,7	45	100,0
Signifikans	II ≠ III (*), II ≠ IV (**)						I ≠ IV (T), II ≠ IV (*)					

Tabell 30 Resultat for V7 etter stad og årsklasse.

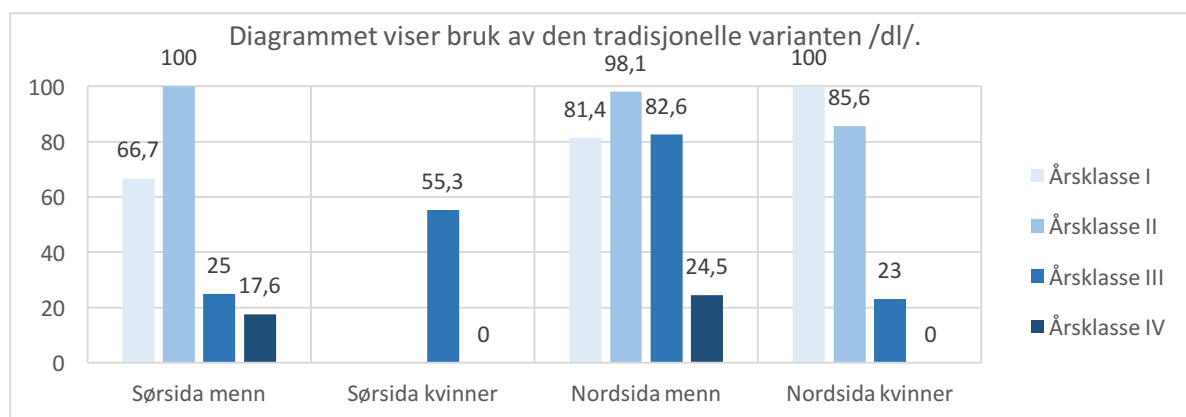
Resultata for V7: 'Segmentasjon av lang /l/' syner at det er noko variasjon, men nokså høg prosent av den tradisjonelle varianten /dl/ i årsklasse I og II både på nord- og sørsida. Graden av segmentasjon går nedover i årsklasse III og IV. I tabellen ovanfor kan ein sjå korleis utviklinga i årsklasse II, III og IV er ganske lik på begge sider av fjorden etter som segmentasjonen forsvinn, og at den nye forma /l/ er litt meir vanleg på sørsida enn på nordsida av fjorden. På sørsida er det *signifikant* skilnad mellom årsklasse II og III, og skilnaden mellom årsklasse II og IV har *høg signifikans*. På nordsida viser skilnaden mellom årsklasse I og IV ein *tendens*, medan skilnaden mellom årsklasse II og IV er *signifikant*.

6.2.7b Resultat for V7: 'Segmentasjon av lang /l/' etter kjønn, stad og årsklasse

	/dl/		/l/		/dl/		/l/	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
Årsklasse I	-	-	-	-	4	66,7	2	33,3
Årsklasse II	-	-	-	-	36	100,0	0	0,0
Årsklasse III	32	55,3	38	44,7	5	25,0	12	75,0
Årsklasse IV	0	0,0	25	100,0	3	17,6	19	82,4
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
Årsklasse I	29	100,0	0	0,0	48	81,4	7	17,6
Årsklasse II	28	85,6	5	14,4	35	98,1	1	1,9
Årsklasse III	8	23,0	24	77,0	17	82,6	4	17,4
Årsklasse IV	0	0,0	5	100,0	13	24,5	27	75,5

Tabell 31 Resultat for V7 etter kjønn, stad og årsklasse.

Både kvinner og menn har stor grad av den tradisjonelle varianten /dl/ i årsklasse I og II. Det interessante når ein ser på kjønsskilnaden, er at på begge sider av fjorden minkar bruken av den tradisjonelle forma til 0,0 % blant kvinner i årsklasse IV, medan menn i same årsklasse framleis nyttar forma.

Figur 13 Resultat for V7 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten /dl/.

6.2.8 V8: Palatalisering av velarar

Denne morfofonologiske variabelen er ganske frekvent i naturleg tale. For å finna treff på variabelen er det søkt på konsonantane *g* og *k* framom vokalane *a* og *e*. I eit slikt søk får ein opp mange treff som ikkje er relevante, som til dømes orda "Amerika" og "allikevel". Etter å ha luka ut irrelevante treff sat eg att med 880 koda treff i materialet mitt.

6.2.8a Resultat for V8: 'Palatalisering av velarar' etter stad og årsklasse

	Sørsida						Nordsida					
	Med palatalisering		Utan palatalisering		Sum		Med palatalisering		Utan palatalisering		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Årsklasse 0							4	100,0	0	0,0	4	100,0
Årsklasse I	9	90,0	1	10,0	10	100,0	161	94,6	8	5,4	169	100,0
Årsklasse II	73	84,7	15	15,3	88	100,0	143	91,2	13	8,8	156	100,0
Årsklasse III	66	38,3	95	61,7	161	100,0	45	43,0	92	57,0	137	100,0
Årsklasse IV	1	1,4	58	98,6	59	100,0	19	11,8	77	88,2	96	100,0
Signifikans	p: II ≠ III (T), II ≠ IV (**)						p: I ≠ III (**), I ≠ IV (***), II ≠ III (*), II ≠ IV (***)					

Tabell 32 Resultat for V8 etter stad og årsklasse.

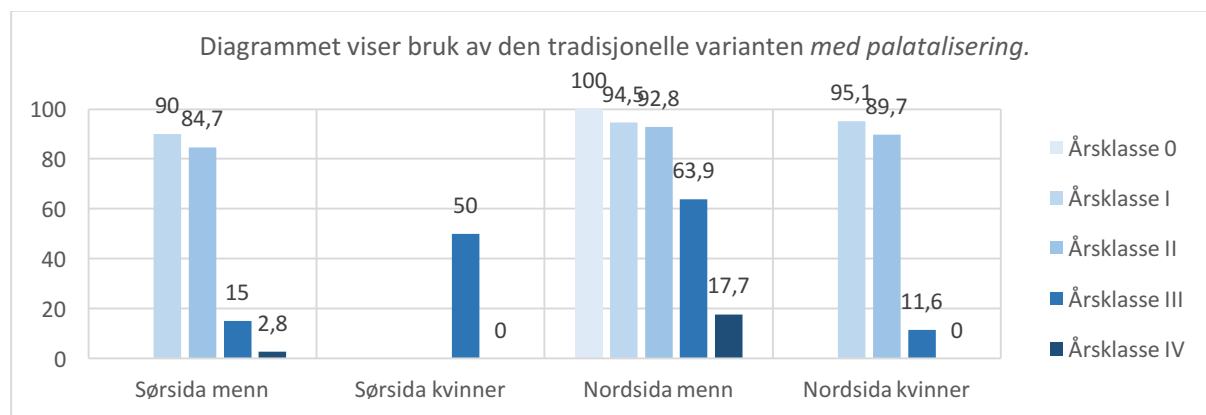
Ikkje uventa er språktrekket palatalisering av velarar på veg ut på begge sider av Åkrafjorden. Både på nordsida og sørsida minkar språktrekket frå svært høg grad av bruk til svært låg grad av bruk. Utviklinga er lengst kommen på sørsida, der berre 1,4 % av tilfella i årsklasse IV er med palatalisering. På sørsida viser signifikanstesten at skilnaden mellom årsklasse II og III er ein *tendens*, medan *skilnaden* mellom årsklasse II og IV har høg signifikans. På nordsida syner testen *signifikant* skilnad mellom årsklasse II og III, *høg signifikans* mellom årsklasse I og III, og *svært høg signifikans* på skilnadane mellom årsklasse I og IV og årsklasse II og IV. Signifikanstesten viser altså at resultata for V8: 'Palatalisering av velarar' er pålitelege.

6.2.8b Resultat for V8: 'Palatalisering av velarar' etter kjønn, stad og årsklasse

	Med palatalisering		Utan palatalisering		Med palatalisering		Utan palatalisering	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	Kvinner sørsida				Menn sørsida			
Årsklasse 0	-	-	-	-	-	-	-	-
Årsklasse I	-	-	-	-	9	90,0	1	10,0
Årsklasse II	-	-	-	-	73	84,7	15	15,3
Årsklasse III	63	50,0	62	50,0	3	15,0	33	85,0
Årsklasse IV	0	0,0	34	100,0	1	2,8	24	97,2
	Kvinner nordsida				Menn nordsida			
Årsklasse 0	-	-	-	-	4	100,0	0	0,0
Årsklasse I	39	95,1	2	4,9	122	94,5	6	5,5
Årsklasse II	73	89,7	7	10,3	70	92,8	6	7,2
Årsklasse III	9	11,6	68	88,4	36	63,9	24	36,1
Årsklasse IV	0	0,0	19	100,0	19	17,7	58	82,3

Tabell 33 Resultat for V8 etter kjønn, stad og årsklasse.

Den mest interessante skilnaden mellom kvinner og menn er i årsklasse IV, der kvinnene ikkje har palatalisering av velarar i det heile, medan menn framleis nyttar den tradisjonelle varianten av variabelen i 2,8 % av tilfella på sørsida og 17,7 % på nordsida. Blant menn på sørsida og kvinner på nordsida minkar den tradisjonelle varianten mest mellom årsklasse II og III. På grunn av at ein ikkje har belegg på utviklinga i årsklasse I og II blant kvinner på sørsida, kan ein ikkje dra slutningar om utviklinga der.

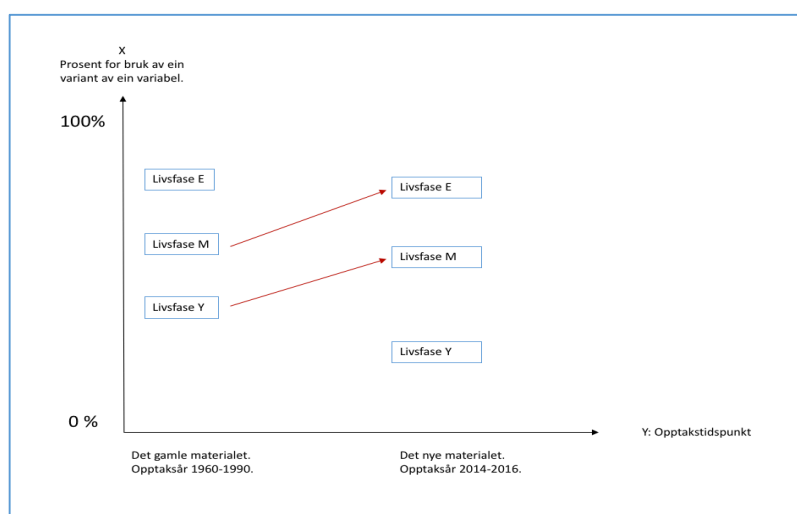
Figur 14 Resultat for V8 etter kjønn, stad og årsklasse. Bruk av den tradisjonelle varianten med palatalisering.

6.3 Resultat i verkeleg tid

Ved å samanlikna resultata i det gamle og det nye materialet i dei ulike livsfasane kan ein potensielt avdekka livsløpsendringar, livsfaseendringar og endringar i verkeleg tid.

Informantane er som sagt delt inn i livsfasar etter alder på opptakstidspunktet, medan årsklasseinndelinga tek utgangspunkt i fødselsår (jamfør kapittel 5.3.1). Dermed er årsklassetilhøyrsla til ein informant konstant, medan livsfasen informanten høyrer til, kan endra seg frå opptakstidspunkt til opptakstidspunkt. Dersom eg for eksempel hadde intervju

dei same informantane i 2014–2016 som finst i det gamle materialet, ville dei høyrte til same årsklasse, men ein eldre livsfase i dag. I Dialektendringsprosessar har ein både undersøkt utvikling i tilsynelatande tid i ulike årsklassar (utan å ta omsyn til eventuelle ulike opptakstidspunkt) og utvikling i *verkeleg tid* ved å samanlikna språket til informantane i den yngre livsfasen i eit gammalt materiale med midaldra informantar i eit nyare materiale. Likeins samanliknar ein språket til midaldra i det gamle materialet med språket til eldre i eit nyare materiale. Figuren nedanfor illustrerer korleis ein samanliknar resultata til informantane i kvar livsfase i eit gammalt materiale og eit nytt materiale.

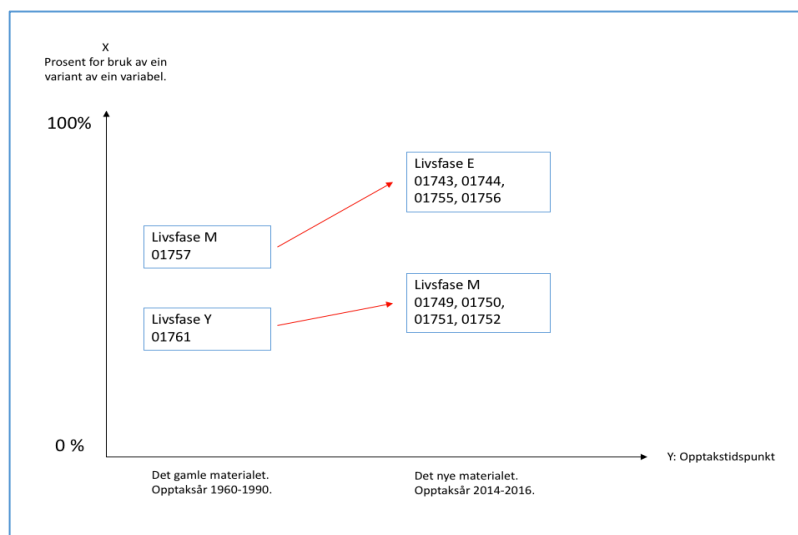
Figur 15 Illustrasjon for samanlikning av livsfasar på ulike opptakstidspunkt.

Her ser ein altså etter om informantar innanfor same aldersklasse har endra språket sitt på ulike opptakstidspunkt, for å avdekka kor stor del av endringane som er knytt til livsfase, og kor stor del som er utvikling i verkeleg tid.

6.3.1 Språkending målt etter skifte i livsfase

Diverre er det ei overvekt av informantar i livsfase E i det gamle materialet mitt. Det svekker samanlikningsgrunnlaget med det nye materialet. Eg har heller ikkje panelinformantar (det vil seia informantar som er intervjuet i både det gamle og det nye materialet). Men i det gamle materialet finst det ein informant frå nordsida av Åkrafjorden som er 20 år (livsfase Y) på opptakstidspunktet i 1974. Eg har valt å samanlikna han med informantane i livsfase M frå nordsida i det nye materialet, då han høyrer til same årsklasse som desse informantane (årsklasse III). I tillegg til denne eine informanten i livsfase Y har eg òg ein informant frå nordsida som er gjort opptak med både når han er i livsfase M (opptak i 1974) og i livsfase E (opptak i 1990). Ved å berre bruka opptaket frå 1974 kan eg rekna han som ein informant i livsfase M. Dermed kan eg samanlikna utviklinga frå livsfase M i 1974 til livsfase E i 2014–

2016. Me nyttar den same modellen som er illustrert i figur 16 ovanfor. Me samanliknar altså livsfasane på gruppenivå, men må vera merksame på at livsfase M og Y frå det gamle materialet berre består av ein informant i kvar gruppe. Gruppene består berre av trendinformantar, då eg ikkje hadde moglegheit til å nytta panelinformantar i granskinga mi.

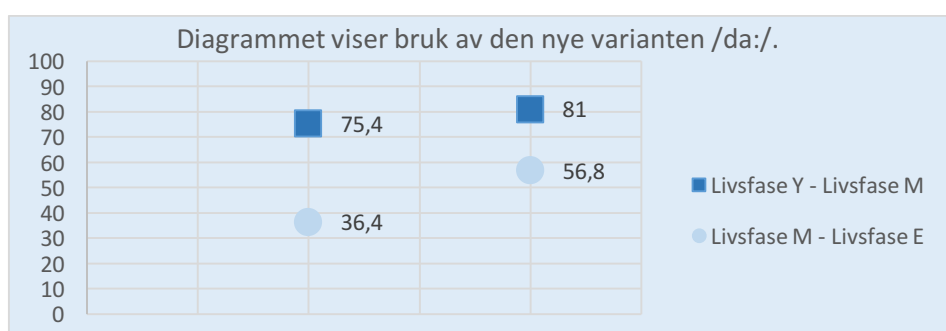
Figur 16 Modell for samanlikning av livsfasar i det gamle og det nye materialet. Gruppene er illustrert med informantkodane til informantane i dei ulike gruppene.

Me har sett tidlegare i resultatkapittelet at stadvariabelen spelar ei stor rolle for dialektutviklinga i Åkrafjorden. Ettersom informantane i livsfase Y og M frå 1974 er frå nordsida av fjorden, har eg berre rekna med informantane frå nordsida i det nye materialet i denne samanlikninga. Ideelt sett skulle eg sjølv sagt hatt ei full informantmatrise i det gamle materialet frå begge sider av fjorden, slik at eg kunne gjort denne samanlikninga av opptak frå ulike opptakstidspunkt på begge sider av fjorden.

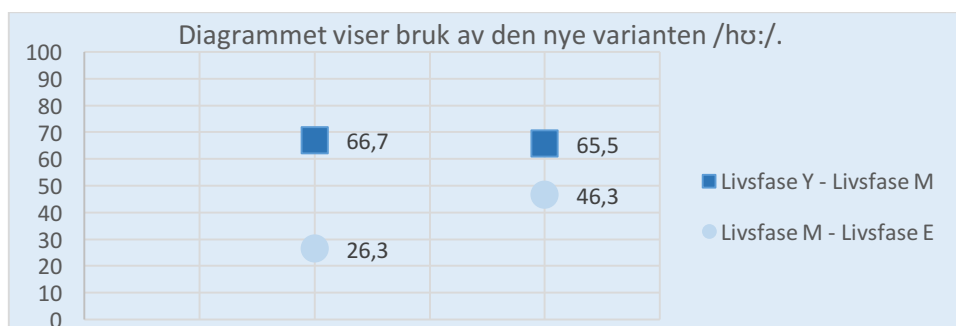
Informantane vert her representantar for sin årsklasse i ulike livsfasar. Det skal difor vera den same årsklassen som vert undersøkt på to ulike tidspunkt. Det vil seia at informantane er fødd innanfor same årsklasse, men er på ulike aldersstadium når dei vert intervjuet. Ved å undersøka same årsklasse ein generasjon seinare når dei er gått frå å vera unge til midaldra, eller frå å vera midaldra til eldre, kan ein avdekka livsløpsendingar når ein jamfører med endringar i verkeleg tid. Det er 40–42 år frå opptaksåret 1974 til dei nye opptaka vart gjort i 2014–2016. Ein oppmerksam lesar vil sjå at informanten 01757 (som er i livsfase M i 1974) akkurat høyrer til ein annan årsklasse enn informantane i livsfase E som han vert samanlikna med i det nye materialet. Han er fødd i 1917 (årsklasse I) medan informantane i livsfase E i det nye materialet høyrer til årsklasse II (frå 1920–1949). Informant 01757 er med andre ord fødd tre år for tidleg til å bli rekna i same årsklasse som informantane er samanlikna med i det nye materialet. Det er diverre slik at ein ikkje får

det beste materialet for samanlikning når ein baserer seg på eit gammalt materiale som er leita fram frå ulike kjelder, men ettersom det berre er tre år som skil han frå den "rette årsklassen" vel eg altså likevel å halda fram med samanlikninga.

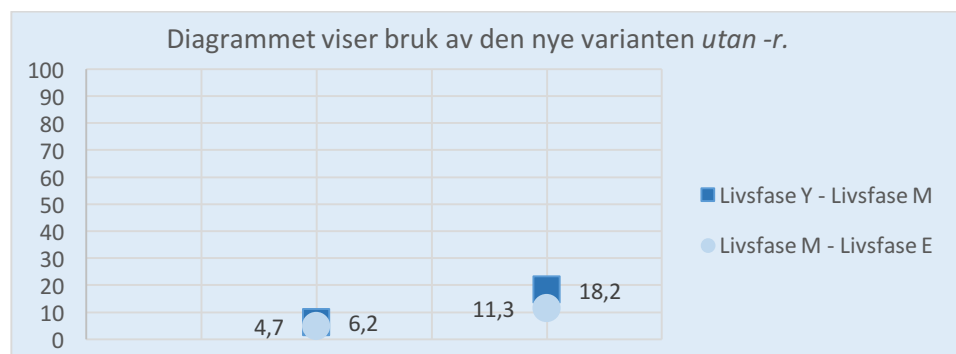
Ettersom det berre er snakk om ein informant i livsfase Y og ein i livsfase M frå 1974, har eg valt å berre framstilla dei mest frekvente variablane på denne måten. Ein må vera obs på at tala frå 1974 er basert på svært få treff i materialet. Når eg likevel vel å ta med denne framstillinga, er det fordi det kan gje indikasjonar på utviklinga på *nordsida* av fjorden (igjen har eg markert diagramma i blå skugge for å markera at det her berre er snakk om nordsida av Åkrafjorden). Som sagt har eg ikkje moglegheiter til å gjera tilsvarande undersøkingar på sørsida av Åkrafjorden på grunn av for lite datamateriale derifrå.

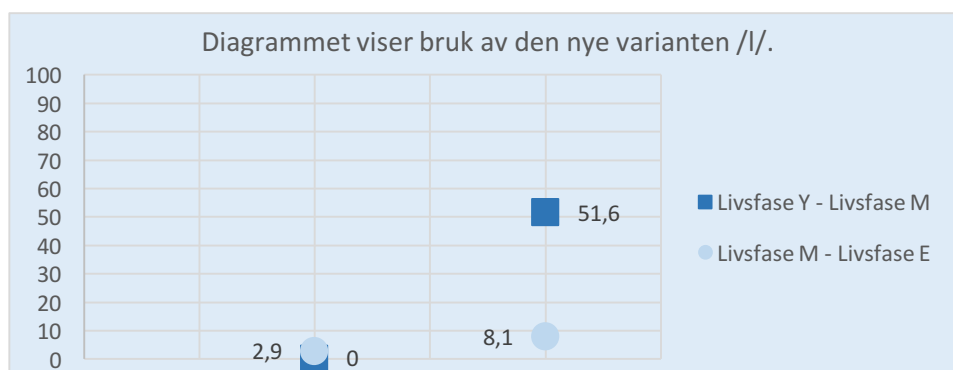
Figur 17 V1: 'Determinativet "det"'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.

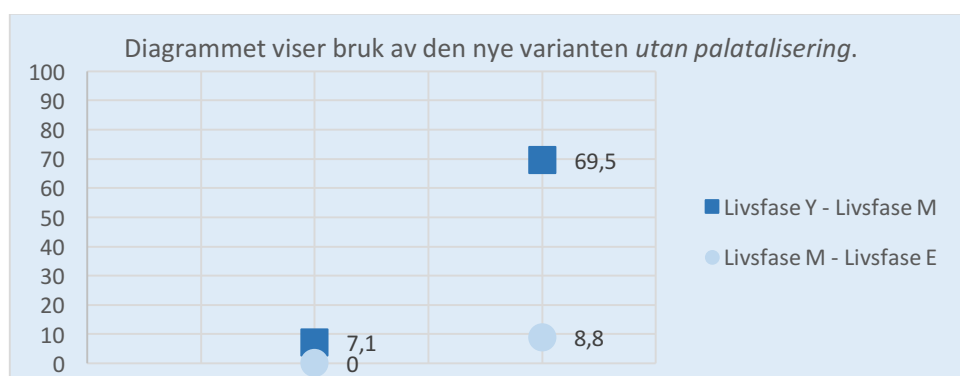
Figur 18 V2: 'Det personlege pronomenet "ho"'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.

Figur 19 V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.

Figur 20 V7: 'Segmentasjon av lang /l/'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.

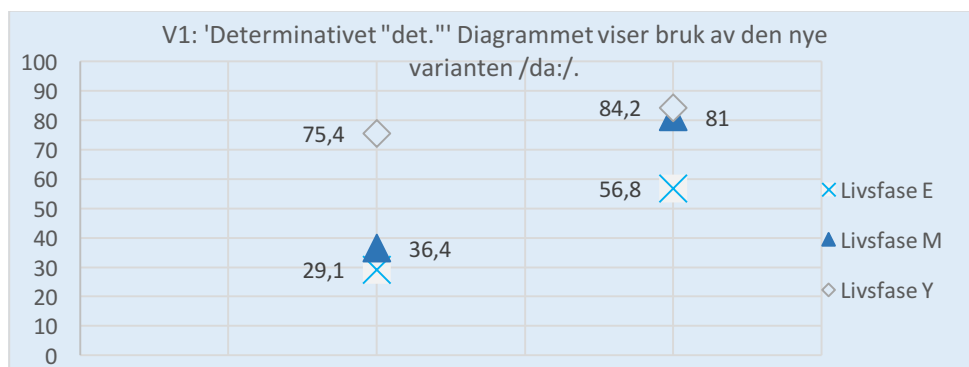
Figur 21 V8: 'Palatalisering av velalar'. Utvikling i livsfasar frå 1974 til 2014–2016 på nordsida av Åkrafjorden.

Det same mønsteret går igjen for alle variablane. I opptaksåret 1974 hadde informantane i både livsfase Y og M mindre bruk av dei nye variantane enn dei same årsklassane hadde i livsfase M og E i dei nye opptaka i 2014–2016. Det peikar på at det er mest sannsynleg at individa innanfor kvar gruppe følger med i same retning i språkutviklinga, og at sjølv dei vaksne i livsfase M tek i bruk nye variantar av variablane i løpet av livet. Så langt det er mønsteret, kan ein truleg ikkje snakke om livsfaseendring, men livsløpsendring (jamfør kapittel 5.2). Samtidig er det viktig å hugsa på at det er mange svake punkt i denne framstillinga, og ein kan ikkje konkludera bestemt ut frå funna i linjediagramma ovanfor. Med eit betre samanlikningsgrunnlag kunne ein trekt slutningar om livsløpsendringar og eventuelle livsfaseendringar ut frå ei slik samanlikning, men her må me nøya oss med å sjå at det finst eit mønster som ein ikkje kan tillegga for stor vekt på grunn av for svakt informantgrunnlag.

6.3.2 Språkending målt for dei tre livsfasane

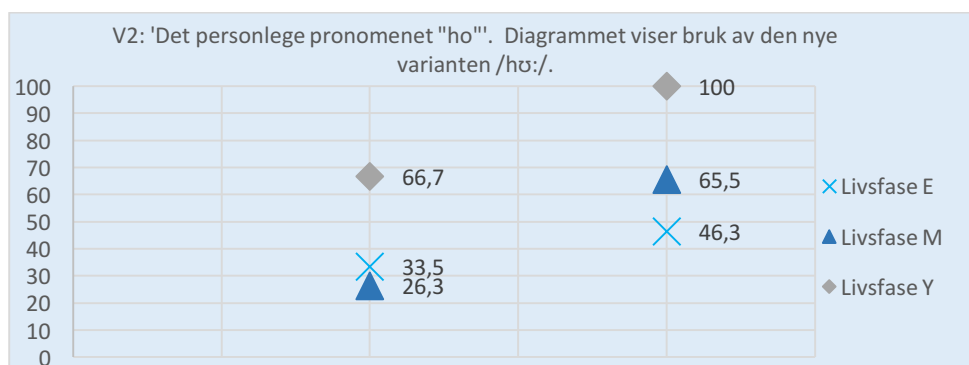
Nedanfor har eg sett opp bruken av dei nye variantane for dei mest frekvente variablane i livsfase Y, M og E i det eldre materialet og det nye materialet ved sida av kvarandre for å sjå korleis kvar livsfase utviklar seg. Som i førre delkapittel har eg berre ein enkelt informant i livsfase Y og M i opptaksåret 1974. I livsfase E i det eldre materialet og alle livsfasane i det

nye materialet består kvar gruppe av fleire informantar, og prosenten i diagrammet er rekna ut som gjennomsnittet av kvart individ i gruppa. I livsfase E i det eldre materialet er opptakstidspunkta spreidd frå om lag 1960 til 1990, men alle informantane i gruppa var i livsfase E på opptakstidspunkta. Igjen vil eg gjera merksam på at det berre er materialet frå *nordsida* av Åkrafjorden som er breitt nok til å kunna laga ei slik framstilling. Ettersom desse diagramma er basert på svært få treff og informantar, kan ein ikkje dra slutningar frå dei. Dei kan eventuelt berre fungera som ein peikepinn og ein illustrasjon for kva veg utviklinga går.

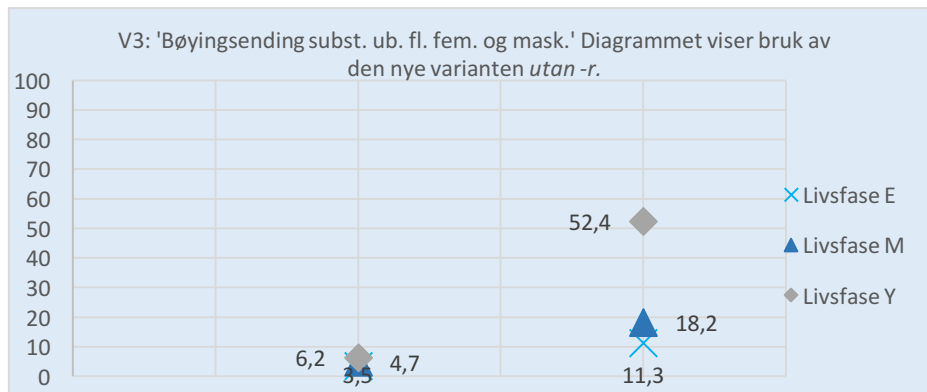
Figur 22 V1: 'Determinativet "det."'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.

I diagrammet ovanfor kan ein sjå at variasjonsbreidda mellom livsfasegruppene i det gamle materialet (til venstre) er vidare enn variasjonsbreidda i det nye materialet (til høgre) for variabelen V1: 'Determinativet "det"'. Det kan indikera at alle gruppene følger med i utviklinga og tek i bruk den nye varianten.

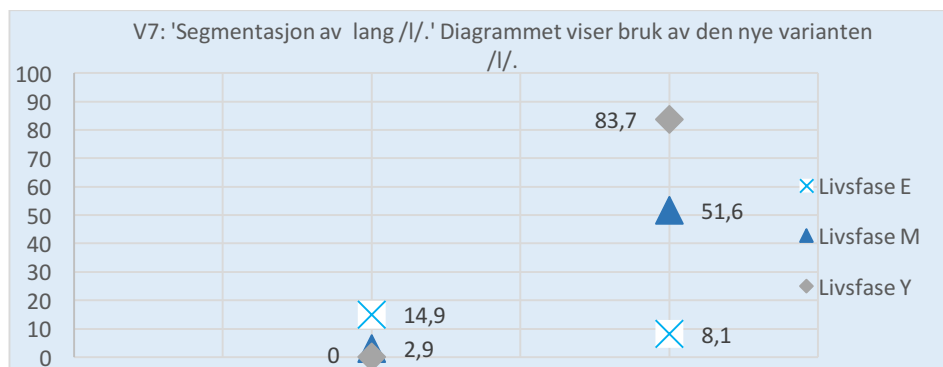

Figur 23 V2: 'Det personlege pronomenet "ho"'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.

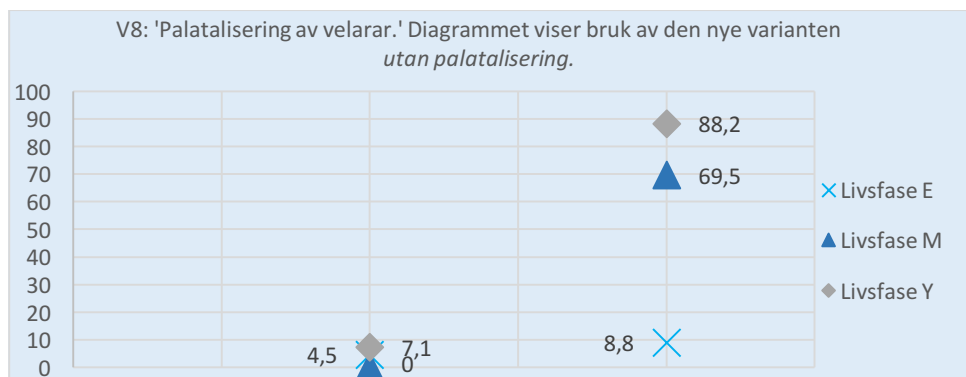
For variabelen V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' er variasjonsbreidda noko større i det nye materialet enn i det gamle, men ein ser at utviklinga går i same retning for alle livsfasane.

Figur 24 V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.

Figur 25 V7: 'Segmentasjon av lang /l/. ' Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.

Figur 26 V8: 'Palatalisering av velarar'. Utviklingsmønster for livsfasane på to opptakstidspunkt på nordsida.

Diagramma ovanfor syner at utviklinga for variablane V3, V7 og V8 har eit ganske likt utviklingsmønster. Dei nye variantane av variabelen har svært låg frekvens i alle livsfasane i det gamle materialet frå 1960-1990, medan variasjonsbreidda mellom livsfasane aukar dramatisk i det nye materialet frå 2014-2016. Som sagt kan ein ikkje konkludera berre ut frå desse diagramma, ettersom livsfase Y og M i det gamle materialet berre består av ein informant i kvar gruppe. Likevel kan ein nytta diagramma til å illustrera det som kan vera ein trend for utviklingsmønsteret til informantane i dei ulike livsfasane på nordsida av Åkrafjorden, nemleg større synkron variasjon mellom livsfasane i dag enn før. Dette gjeld òg

i V2: 'Det personlege pronomenet "ho"', medan V1: 'Determinativet "det"' har mindre variasjonsbreidd mellom livsfasane i 2014–2016.

6.3.3 Endringar i livsfase E frå det gamle til det nye materialet

I tabellane nedanfor vil eg jamføra resultata frå Livsfase E (eldre) i dei gamle opptaka med livsfase E i dei nye opptaka. Her har eg teke med alle informantane som høyrer til livsfase E på begge sider av Åkrafjorden. Tabellen nedanfor viser kva informantar som finst i livsfase E i det gamle og det nye materialet, når dei er fødd, og kva tidsrom opptaka vart gjort innanfor. Sjølv om opptaka i det gamle materialet er gjort på ulike tidspunkt og det er stort spenn i fødselsår på informantane, er informantane fordelt på opptaka slik at alle var i livsfase E då dei enkelte opptaka vart gjort.

	Det gamle materialet 1964–1990		Det nye materialet 2014–2016	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Livsfase E 65–90 år	1919	1883, 1891, 1895, 1898, 1910, (1917)	1928, 1943, 1950	1934, 1935, 1937, 1945, 1946

Tabell 34 Informantar i Livsfase E i det gamle og det nye materialet.

Ettersom materialet er skeivt fordelt mellom kjønn og stad i livsfase E i dei to årsklassane, har eg valt å ikkje dela opp variabelen etter kjønn og stad i samanlikningane under. Det er med andre ord den totale summen av utviklinga frå livsfase E i det gamle materialet til livsfase E i det nye materialet på *begge sider* av Åkrafjorden eg undersøker. Ei feilkjelde her kan vera at dei fleste av informantane i det gamle materialet er frå nordsida av fjorden, og at dei dermed vil ha større grad av dei nye nordlege formene enn om det var like mange informantar frå sørsida. Ettersom dei fleste informantane i livsfase E i det gamle materialet høyrer til årsklasse I og dei fleste informantane i livsfase E i det nye materialet høyrer til årsklasse II, er utviklinga her nesten den same som i resultata etter årsklasseinndeling. Unntaka i informantgrunnlaget er ein informant i livsfase E i det gamle materialet som høyrer til årsklasse 0 (informant 01758), og ein informant i livsfase E i det nye materialet som høyrer til årsklasse III (informant 01738).

Når eg tidlegare i resultatkapittelet har framstilt resultata i tilsynelatande tid etter årsklasseinndeling, risikerer ein at det ikkje berre er språkendringar som skjer, men at eit livsfasemønster villeier oss til å tru at variasjonen me ser, er språkendringar. I samanlikningane nedanfor kan ein tolka endringane som skjer, som endringar i verkeleg tid, ettersom alle her er innanfor same livsfase. Ved å samanlikna same livsfase på ulike tidspunkt tek ein vekk aldersfaktoren. Alle informantane høyrer til same livsfase og skal dermed ha gått igjennom dei same livsfaseendringane i livet. Differansen mellom resultata for livsfase E i det gamle og det nye materialet kan difor tolkast som språkendringar frå eitt tidspunkt til eit anna.

	/de:/		/da:/		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	273	72,9	117	27,1	390	100
Det nye materialet	392	61,4	229	38,6	621	100
Endring i prosentpoeng: 11,5						

Tabell 35 Resultat for V1: 'Determinativet "det"' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

Mellom informantane i livsfase E i det gamle og det nye materialet har det skjedd ei endring på 11,5 prosentpoeng. Det vil seia at informantane i det nye materialet nyttar den nye forma /da:/ 11,5 % meir enn informantane i det gamle materialet.

	/hʉ:/		/hʊ:/		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	102	66,5	70	33,5	172	100
Det nye materialet	153	55,4	138	44,6	291	100
Endring i prosentpoeng: 11,1						

Tabell 36 Resultat for V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

I V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' skjer nesten akkurat det same som i V1. Frå det gamle til det nye materialet skjer det ei endring på 11,1 prosentpoeng. Bruken av den tradisjonelle forma /hʉ:/ minkar frå det gamle materialet til det nye.

	Med -r		Utan -r		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	147	97,1	7	3,0	154	100
Det nye materialet	333	89,7	39	10,3	372	100
Endring i prosentpoeng: 7,4						

Tabell 37 Resultat for V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

Igjen ser me ei utvikling frå det gamle til det nye materialet der ein brukar mindre av den tradisjonelle forma i det nye materialet enn i det gamle.

	Med -t		Utan -t		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	19	58,7	14	41,3	33	100
Det nye materialet	25	57,0	24	43,0	49	100
Endring i prosentpoeng: 1,7						

Tabell 38 Resultat for V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på -leg og -ig' i livsfase E i det gamle og i det nye materialet.

Tabellen ovanfor syner at det er svært stor variasjon mellom variantane *med -t* og *utan -t* i både det gamle og det nye materialet. Det skjer likevel nesten inga endring mellom opptakstidspunkta. Dermed kan ein ikkje påvisa særleg stor utvikling i verkeleg tid for denne variabelen.

	Med /e/		Med /i/		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	8	50,8	11	49,2	19	100
Det nye materialet	9	30,2	23	69,8	32	100
Endring i prosentpoeng: 20,6						

Tabell 39 Resultat for V5: 'Adjektivsuffikset -leg' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

Som i V4 kan me sjå at her er stor variasjon mellom den tradisjonelle varianten med /e/ og den nye varianten med /i/, men i V5 er det òg utvikling i verkeleg tid med 20,6 prosentpoeng endring frå det gamle materialet til det nye.

	/dn/		/n/		/rn/		Sum	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	35	78,5	7	17,9	1	3,6	43	100
Det nye materialet	51	79,7	5	9,7	7	10,5	63	100
Endring i prosentpoeng:		-1,2		8,2		6,9		

Tabell 40 Resultat for V6: 'Differensiasjon av /rn/' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

I V6: 'Differensiasjon av /rn/' har ein ei mellomform som spelar ei rolle når me skal samanlikna livsfase E i det gamle og det nye materialet. Sjølv om bruken av den tradisjonelle forma /dn/ faktisk aukar litt frå det gamle til det nye materialet, betyr det ikkje at utviklinga her går motsett veg enn forventa. Bruken av mellomforma /n/ minkar nemleg frå 17,9 % i det gamle materialet til 9,7 % i det nye materialet. Samtidig aukar den nye forma /rn/ i frekvens med 6,9 prosentpoeng.

	/dl/		/l/		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	81	82,0	9	18,0	90	100
Det nye materialet	110	94,0	9	6,0	118	100
Endring i prosentpoeng: -12						

Tabell 41 Resultat for V7: 'Segmentasjon av lang /l/' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

Òg i denne variabelen skjer det ei betydeleg endring frå livsfase E i det gamle materialet til det nye materialet, men her skjer endringa motsett veg av det me forventar. Bruken av den tradisjonelle varianten /dl/ stig i det nye materialet frå 82,0 % til 94,0 %. Frå resultata for V7: 'Segmentasjon av lang /l/' etter stad og årsklasse i kapittel 6.2.7 veit me at resultata i tilsynelatande tid etter årsklassane viser den same utviklinga frå årsklasse I til årsklasse II, men at deretter minkar bruken av den tradisjonelle forma med yngre årsklassar. Det kan difor sjå ut til at auken av den tradisjonelle forma /dl/ frå livsfase E i det gamle materialet til livsfase E i det nye er eit avvik frå språkendringsmønsteret elles.

	Med palatalisering		Utan palatalisering		Sum	
	N	%	N	%	N	%
Det gamle materialet	174	94,7	9	5,3	183	100
Det nye materialet	244	86,3	39	13,7	283	100
Endring i prosentpoeng: 8,4						

Tabell 42 Resultat for V8: 'Palatalisering av velarar' i livsfase E i det gamle og det nye materialet.

Palatalisering av velarar minkar frå livsfase E i det gamle materialet til livsfase E i det nye materialet. Me ser ei endring i verkeleg tid for denne variabelen på 8,4 prosentpoeng.

Ei kort oppsummering av denne samanlikninga av livsfase E i det gamle og det nye materialet er at det stort sett har skjedd ei endring frå svært høg bruk av den tradisjonelle varianten av kvar variabel til ein noko lågare bruk av den tradisjonelle varianten. Unntaket frå dette mønsteret er V7: 'Segmentasjon av lang /l/'. Dette reknar eg som eit unntak frå mønsteret elles, då me ser i kapittel 6.2.7 at den tradisjonelle varianten minkar betydeleg med dei yngre årsklassane på begge sider av fjorden, på same måte som i dei generelle variablane. Dersom ein ser vekk frå V7, er trenden at informantane i livsfase E har færre treff på tradisjonelle variantar i dei nye opptaka frå 2014–2016 enn i dei gamle opptaka frå 1960–1990. Dette kan me tolka som språkendingar i verkeleg tid.

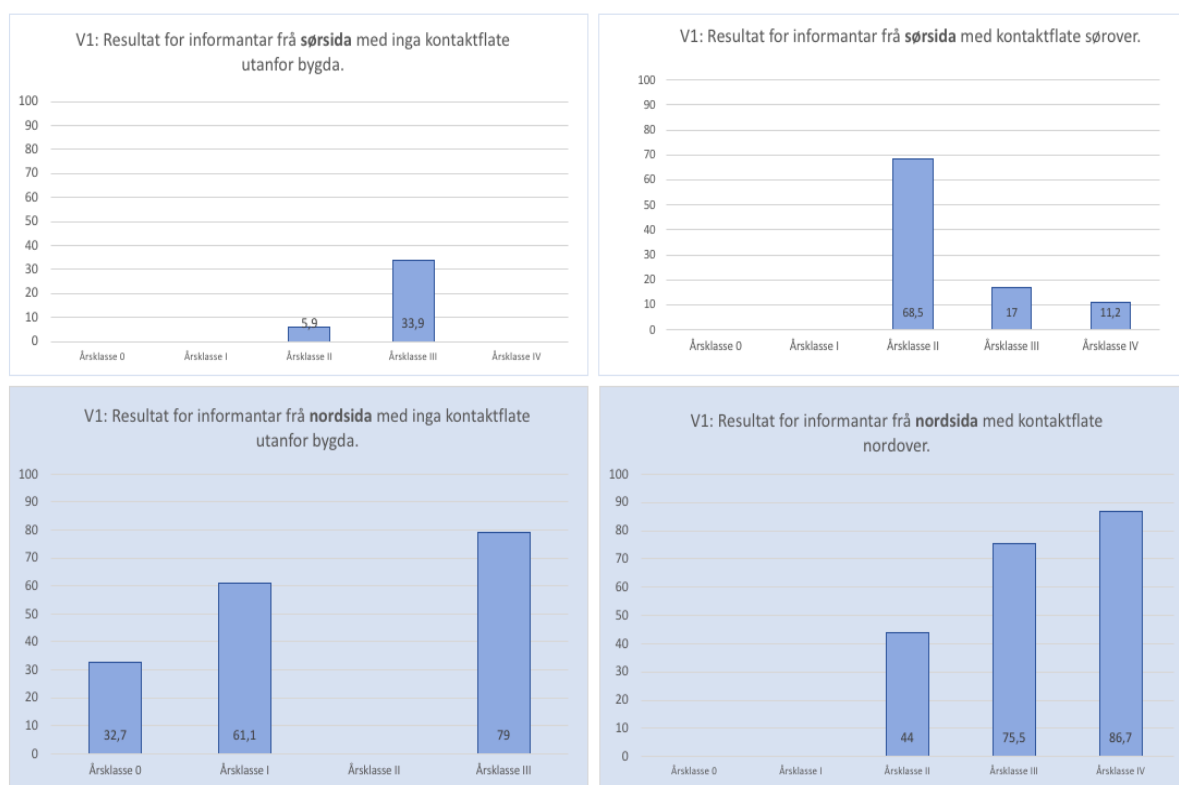
6.4 Resultat etter den sosiale variabelen *kontakt*

Den sosiale variabelen kontakt er svært vanskeleg å måla. I stolpediagramma nedanfor har eg delt inn informantane i grupper etter kontaktflate og rekna ut resultata for kvar variabel ut frå kva kontaktflate informantane frå sørsida og nordsida har. Det som er interessant å finna ut, er om dei som har til dømes pendla på jobb i Kvinnherad, snakkar ulikt frå dei som har levd og jobba heile livet i fjordbygda si. Difor er det resultata for dei spesifikke variablane som er mest relevante. Eg har teke med to av dei generelle variablane for å kunna samanlikna og sjå om det er nokon skilnad mellom dei generelle og spesifikke variablane.

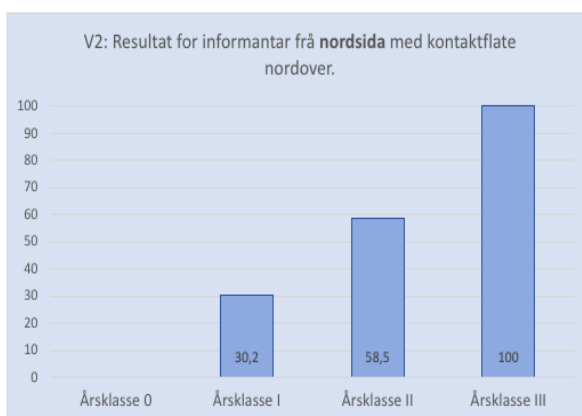
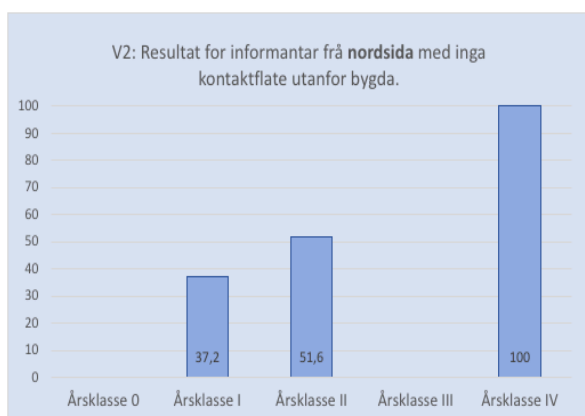
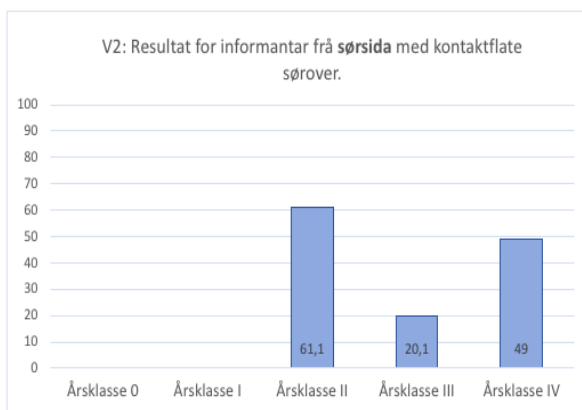
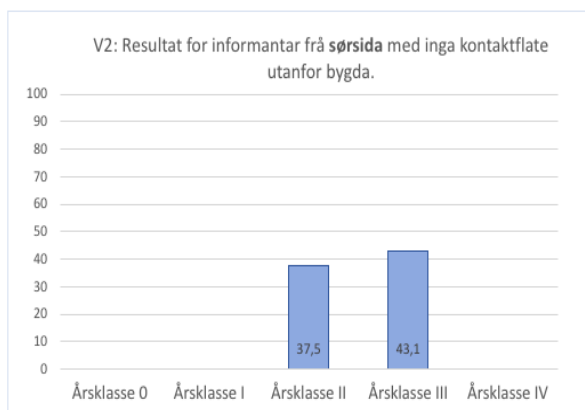
Inndelinga i grupper har vore noko problematisk. Først delte eg berre informantane opp etter yrkespendling i det noverande yrket deira, men det gjekk eg vekk ifrå då eg såg at svært mange informantar har hatt fleire yrke med ulik kontaktflate, og mange har flytta mykje på seg før dei slo seg ned langs Åkrafjorden. Difor har eg slege saman det ein gjerne kallar mobilitet og kontakt, altså flytting og pendling. Ettersom dei fleste har flytta rundt i kortare eller lengre periodar, har eg måtta utvisa noko skjønn og sett ei grense på tre år for å rekna flyttinga som betydeleg. Eit døme er ein informant på over 80 år som har budd og arbeidd heile livet på heimegarden sin i Åkra, men som var eitt år i militærteneste då han var ung. Sjølv om han har budd vekke ein kort periode, vert han altså rekna som ein som har hatt lita

eller inga systematisk kontaktflate utanfor heimbygda si. Det er med andre ord lengda på perioden ein budde vekke eller pendla ut frå bygda, som avgjer korleis informanten er kategorisert.

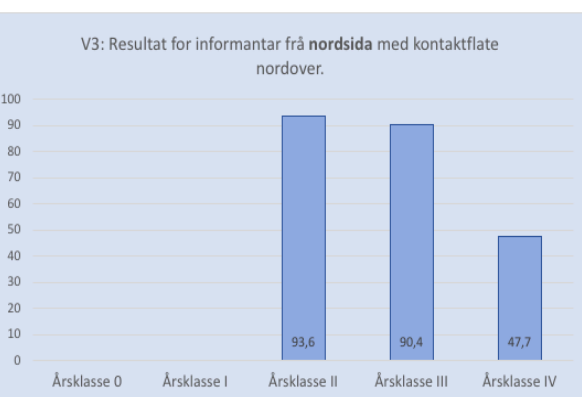
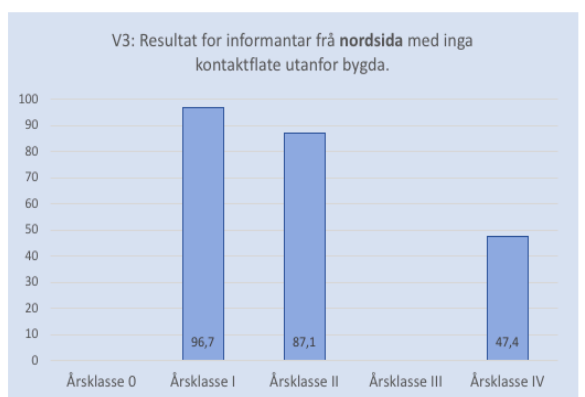
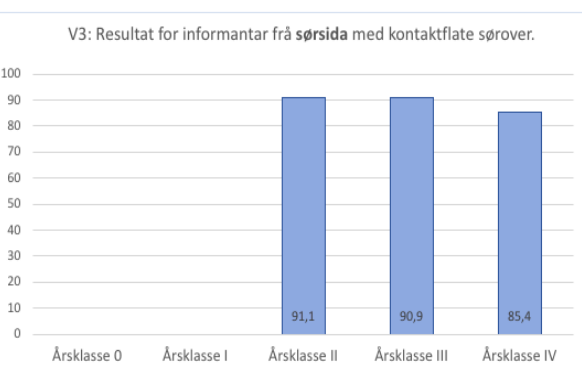
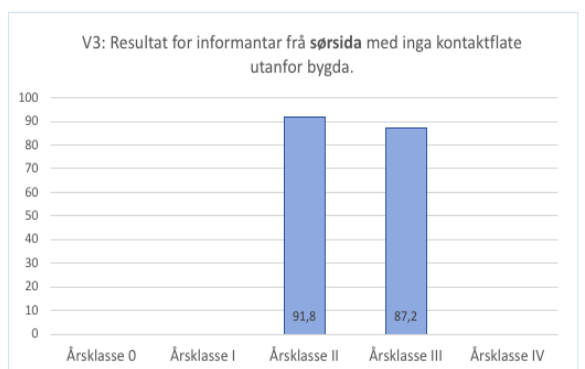
I gruppene har eg gjort ei grovinndeling i dei som har *kontaktflate nordover*, *sørover* og dei som har *inga kontaktflate* av betydning utanfor heimbygda si. Inndelinga er basert på bakgrunnsopplysningane for kvar informant og opplysningar frå sjølve intervjuet. I tillegg har eg som sagt måtta gjera ei skjønnsvurdering når eg har plassert informantane. Nedanfor set eg opp resultatata for dei med inga kontaktflate av betydning utanfor heimbygda på venstre side. På høgre side set eg opp informantane frå sørsida med kontaktflate sørover og informantane med kontaktflate nordover frå nordsida. Igjen er resultatata frå nordsida markert med blå skugge for å gjera framstillinga lettare å lesa. På denne måten kan ein samanlikne resultatata for den sosiale variabelen *kontakt* på kvar fjordside.

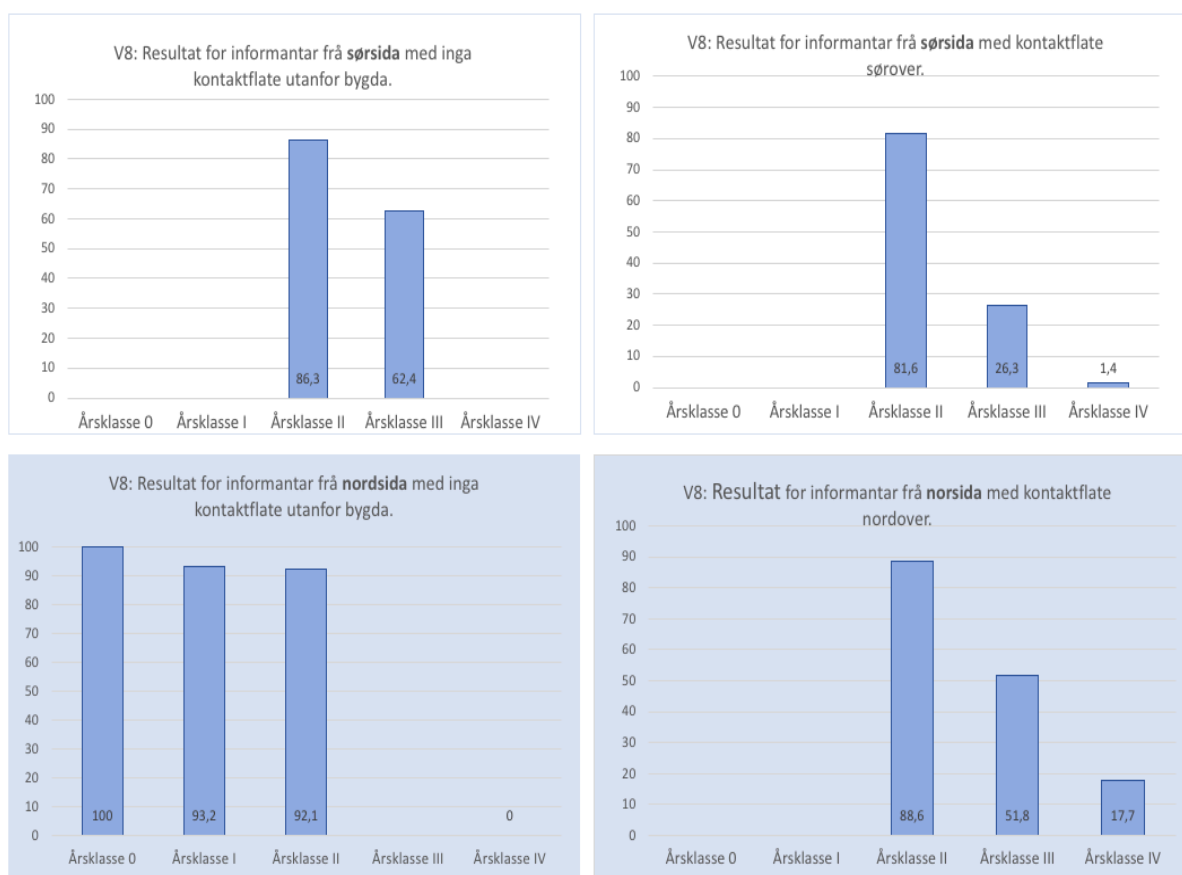
Figur 27 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V1: 'Determinativet "det"' og bruk av den nye og nordlege varianten /da:/.

Figur 28 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' og bruk av den nye varianten /hʊ:/.

Figur 29 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V3: 'Subst. ub. fl. fem. og mask. og bruk av den tradisjonelle varianten med -r'.

Figur 30 Dei fire søylediagramma ovanfor viser V8: 'Palatalisering av velarar' og den tradisjonelle varianten med palatalisering.

Me ser at språkutviklinga går i same retning i alle stolpediagramma ovanfor, både dei som har inga kontaktflate utanfor bygda si, og dei som har kontaktflate nordover eller sørover. Ettersom skilnaden mellom inga kontaktflate og kontaktflate nordover eller sørover nesten alltid er innanfor ti prosentpoeng for dei spesifikke variablane, tolkar eg det slik at det ikkje er kontaktflata i seg sjølv som avgjer kva for språktrekk ein brukar. Det er heller ikkje eit eintydig mønster at dei som pendlar mot meir urbane stork, får mindre grad av dei tradisjonelle variantane av dei generelle variablane. På sørsida har informantane i årsklasse III som har ei kontaktflate sørover, betydeleg færre treff på den tradisjonelle varianten av V8 enn dei som har inga kontaktflate utanfor bygda si. Samstundes har informantane på nordsida med kontaktflate nordover i årsklasse IV fleire treff på den tradisjonelle varianten av V8 enn dei som har inga kontaktflate utanfor bygda. Resultata for den sosiale variabelen *kontakt* viser eit sprikande mønster, og det er difor ikkje råd å generalisera ut frå denne testen.

Kapittel 7. Jamføring med andre masteroppgåver i Dialektendringsprosessar

Variablane V2: 'Det personlege pronomenet "ho"', V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' og V5: 'Adjektivsuffikset *-leg*' finst ikkje som variablar i nokon av dei ferdige masteroppgåvene i Dialektendringsprosessar. Det er mogleg å gå inn i materialet til dei andre oppgåvene i Talebanken og koda materialet frå ulike plassar for dei aktuelle variablane for å laga samanliknbar statistikk, men det ligg utanfor arbeidet med denne oppgåva. Difor har eg berre jamført resultata av dei variablane som eg har felles med andre oppgåver i prosjektet, og som andre studentar har presentert som resultat i sine oppgåver. Variablane V1: 'Determinativet "det"', V6: 'Differensiasjon av /rn/', V7: 'Segmentasjon av lang /l/' og V8: 'Palatalisering av velarar' kan samanliknast med prosenttal frå minst ei anna oppgåve i Dialektendringsprosessar. I V3: 'Bøyingssending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum' kan eg ikkje samanlikna tala mine direkte, men eg har henta ut noko informasjon frå andre som har omtala same variabel i oppgåvene sine.

I tabellane der eg jamfører mine resultat med andre masteroppgåver, har eg alltid sett mine tal lengst til venstre. Eg har delt opp mine resultat i nordsida og sørsida av Åkrafjorden og framstiller resultata etter årsklasse.

7.1 V1: Determinativet "det"

Forfattar År	Tjelmeland 2016		Tjelmeland 2016		Lid 2015	
Stad	Åkrafjorden sør		Åkrafjorden nord		Ullensvang	
	/de:/	/da:/	/de:/	/da:/	/de:/	/da:/
Årsklasse 0	-	-	89,5	10,5	0,4	99,6
Årsklasse I	84,7	15,3	67,1	32,9	3,6	96,4
Årsklasse II	73,2	26,8	43,2	56,8	4,1	95,9
Årsklasse III	77,3	22,7	20,1	79,9	33,1	66,9
Årsklasse IV	88,8	11,2	15	84,2	62,2	37,8

Tabell 43 V1: 'Determinativet "det"'. Jamføring med Lid (2015).

Utviklinga av variabelen V1 går i motsett retning i Åkrafjorden og Ullensvang.

Utgangspunktet for plassane er ulikt. I Ullensvang var /da:/ den dominerande varianten i årsklasse 0, medan /de:/ var vanlegast i Åkrafjorden i same årsklasse.

7.2 V3: Substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum

Det finst ingen oppgåver i Dialektendringsprosessar som har nytta variabelen V3 på same måte som eg. Mitt mål med variabelen er å undersøka om ein får eit bortfall av *-r* i

Åkrafjorden på same måte som ein har i Kvinnherad og andre delar av det nordlege Sunnhordland.

I Randaberg har Doublet (2015) undersøkt kva endingar ein har i ubestemt form fleirtal hokjønn og hankjønn. Ho har delt språktrekket opp i fleire variablar for å undersøka om det finst endringar i dei tradisjonelle er-klassane og ar-klassane innanfor kvart kjønn med interesse for endringar mellom formene og eventuelt nye bøyingsformer (Doublet 2015: 82-91). Doublet fokuserer mest på kva vokal som kjem i endinga, men dersom her var snakk om eit r-bortfall i bøyingsendingane av variabelen, reknar eg med at det hadde vore nemnt som ein ny variant av variabelen. Ettersom ein slik variant ikkje er nemnt, reknar eg med at r-bortfallet ikkje har spreidd seg sørover til Randaberg.

I Ullensvang har Lid (2015) undersøkt ubestemt fleirtal av sterke hokjønnsord med omlyd og svake hokjønnsord. Han har avgrensa variabelen til å dekkja berre dei orda som tradisjonelt hadde úr-bøying, og er interessert i variasjonen mellom dei tradisjonelle endingane -úr og -er. Dermed er heller ikkje resultata frå denne oppgåva optimale for ei direkte jamføring med resultata frå mi undersøking av V3.

Frå resultata til Lid (2015) kan ein likevel lesa at varianten -e finst i Ullensvang frå og med årsklasse II, og at han aukar i årsklasse III og IV. På grunn av metodiske val omfattar varianten -e berre treff utan -r framom vokal og pause, medan resten av treffa på -e vart merkt som -er (Lid 2015: 94) for å styrka samanlikningsgrunnlaget mellom formene -úr og -er. Lid skriv at dersom tilnærminga hadde vore annleis, kunne varianten -e vore noko meir frekvent enn det statistikken hans syner (Lid 2015: 94). I årsklasse IV vert den nye varianten -e nytta i 5,4 % av tilfella, men som sagt er denne prosentten mangelfull ettersom han ikkje omfattar alle treffa på ending utan -r. Eg vel difor å ikkje samanlikna tala i ein tabell, men heller nemna at det er påvist ein tendens i Ullensvang som går i same retning som utviklinga i Åkrafjorden. Utviklinga i Ullensvang er truleg ikkje kommen like langt som på nordsida av Åkrafjorden, der ein har fått stor grad av r-bortfall.

7.3 V6: Differensiasjon av /rn/

I tabellen under har eg henta inn prosenttala frå resultata til to andre oppgåver i Dialektendringsprosessar frå Øygarden (Villanger 2010) og Hå (Slettebø 2014). Villanger (2010) nyttar livsfasar i staden for årsklassar når ho framstiller sine resultat, men ettersom grupperinga i livsfasar i det nye materialet hennar overlappar heilt med årsklasseinndelinga i denne oppgåva, har eg sett tala frå livsfase E, M og Y frå opptakstidspunkt 2010 inn i tabellen for årsklasse II, III og IV.

Forfatter År	Tjelmeland 2016			Tjelmeland 2016			Villanger 2010			Slettebø 2014		
Stad	Åkrafjorden sør			Åkrafjorden nord			Øygarden			Hå		
	dn	nn	rn	dn	nn	rn	dn	nn	rn	dn	nn	rn
Årsklasse I	-	-	-	78,5	17,9	3,6	78,8	6,1	15,2	-	-	-
Årsklasse II	75	16,7	8,3	87,8	3,1	9	66,3	12,6	21,1	-	-	-
Årsklasse III	48,2	12,1	39,6	60,7	22,6	16,7	76,5	0,8	22,7	75,7	26,2	8,3
Årsklasse IV	30,3	2,3	67,4	26,4	0	73,6	0	0	100	62,8	0	37,2

Tabell 44 V6: 'Differensiasjon av /rn/'. Jamføring med Villanger (2010) og Slettebø (2014).

Tabellen syner store skilnadar i variabelen V6 på Vestlandet. I Øygarden i Nordhordland har den tradisjonelle forma /dn/ og mellomforma /n/ forsvunne heilt til fordel for den nye forma /rn/. I Hå, heilt sør på Jæren, held ein på den tradisjonelle forma i 62,8 % av tilfella. Åkrafjorden i Sunnhordland ligg både språkleg og geografisk ein stad midt imellom.

7.4 V7: Segmentasjon av lang /l/

To andre masteroppgåver i Dialektendringsprosessar har undersøkt variabelen V7: 'Segmentasjon av lang /l/'. Resultata frå Randaberg (Doublet 2015) er framstilt etter livsfasar, men desse svarar til årsklasseinndelinga for årsklasse II, III og IV. I Hå har Slettebø (2014) forska på variasjon mellom formelle og uformelle situasjonar med unge og midaldra informantar. Eg har henta resultata hennar frå dei uformelle intervjuar og sett inn resultata for dei unge i årsklasse IV og dei midaldra i årsklasse III, ettersom desse òg svarar nokolunde til årsklasseinndelinga i denne oppgåva.

Tabellen syner prosentdel som nyttar den tradisjonelle varianten /dl/				
Forfatter År	Tjelmeland 2016	Tjelmeland 2016	Doublet 2015	Slettebø 2014
Stad	Åkrafjorden sør	Åkrafjorden nord	Randaberg	Hå
Årsklasse I	66,7	85,1	-	-
Årsklasse II	100	91,9	29,1	-
Årsklasse III	45,2	58,8	9	78,2
Årsklasse IV	8,8	16,3	0	88,4

Tabell 45 V7: 'Segmentasjon av lang /l/'. Jamføring med Doublet (2015) og Slettebø (2014).

Den tradisjonelle varianten /dl/ av V7: 'Segmentasjon av lang /l/' held på å forsvinna i Åkrafjorden og er heilt vekke på Randaberg, medan den tradisjonelle segmenteringa framleis er vanleg i Hå.

7.5 V8: Palatalisering av velarar

I Dialektendringsprosessar har tre andre masterstudentar undersøkt variabelen som eg har kalla V8: 'Palatalisering av velarar'. Tabellen nedanfor viser prosent for varianten *med palatalisering av velarar* i dei ulike prosjekta. Som i V7 har eg sett inn tala frå Villanger i årsklassane, sjølv om ho presenterer dei i livsfasar.

Forfattar År	Tjelmeland 2016	Tjelmeland 2016	Lid 2015	Villanger 2010	Lianes 2013
Stad	Åkrafjorden sør	Åkrafjorden nord	Ullensvang	Øygarden	Vanylven
Årsklasse 0	-	100	99,2	-	71,2
Årsklasse I	90	94,6	92,6	-	67,8
Årsklasse II	84,7	91,2	77,7	94,0	64,4
Årsklasse III	38,3	43	50,8	89,9	26,5
Årsklasse IV	1,4	11,8	2,2	6,3	0

Tabell 46 V8: 'Palatalisering av velarar'. Jamføring med Lid (2015), Villanger (2010) og Lianes (2013).

Palatalisering av velarar forsvinn over heile Vestlandet, men det finst framleis nokre få treff på varianten i årsklasse IV i både Åkrafjorden, Ullensvang og Øygarden. I Vanylven på Sunnmøre begynte variasjonen i språktrekket tidlegare enn lenger sør på Vestlandet, og trekket er heilt vekke i årsklasse IV. I Åkrafjorden og Vanylven kan ein sjå at den største endringa i prosent skjer frå årsklasse II til III, der årsklasse III har betydeleg færre treff på den tradisjonelle varianten *med palatalisering* enn årsklasse II. I Øygarden og Ullensvang skjer det største spranget frå årsklasse III til årsklasse IV.

Kapittel 8. Drøfting av resultata

I dette kapittelet vil eg drøfta resultata frå kapittel 6 og 7 ved å svara på hypotesane mine frå kapittel 4.5 og samstundes inkludera Dialektendringsprosessar sitt fokus på "endringsgrad, endringstypar, endringsretning og sosiale og samfunnsmessige *vilkår* for endringane" (Sandøy ofl. 2007: 4). Til slutt vil eg oppsummera diskusjonen og svara på problemstillinga mi.

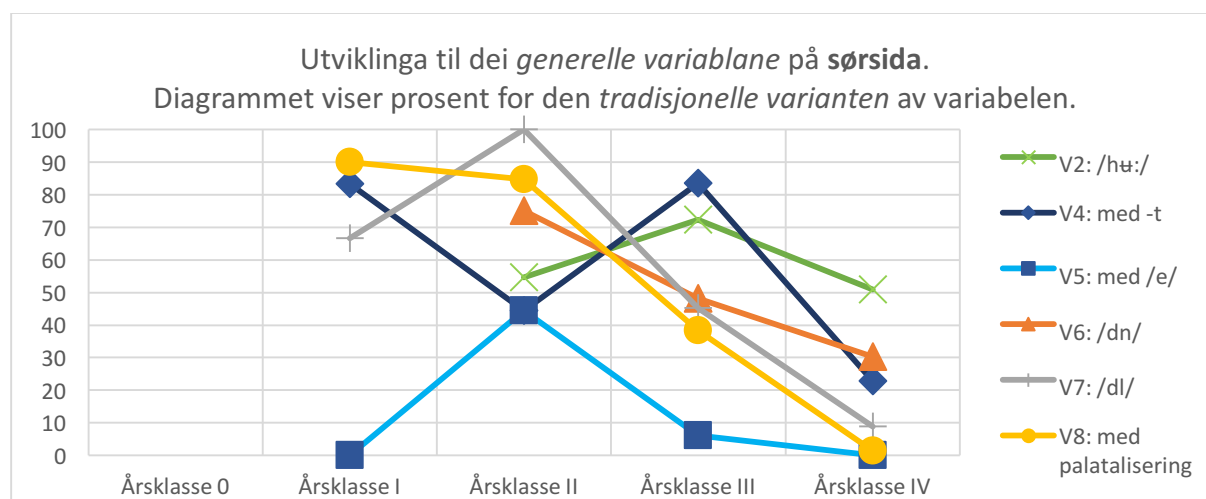
8.1 Svar på hypotesar

I kapittel 4.5 lanserte eg hypotesar for korleis eg forventa at resultata i denne granskinga kom til å sjå ut. Nedanfor vil eg drøfta om hypotesane kan verifiserast eller avkreftast ut frå resultata frå granskinga mi.

H1: Alder og utvikling i tilsynelatande tid

Når me ser på dei generelle variablane, vil bruken av tradisjonelle variantar i Åkrafjorden få mindre frekvens i yngre årsklassar.

For å testa denne hypotesen har eg samla dei generelle variablane i to linjediagram nedanfor. Som tidlegare deler eg resultata opp i *sørsida* og *nordsida* av Åkrafjorden. Dette er fordi her er nokre skilnadar mellom fjordsidene når me ser på dei generelle variablane.

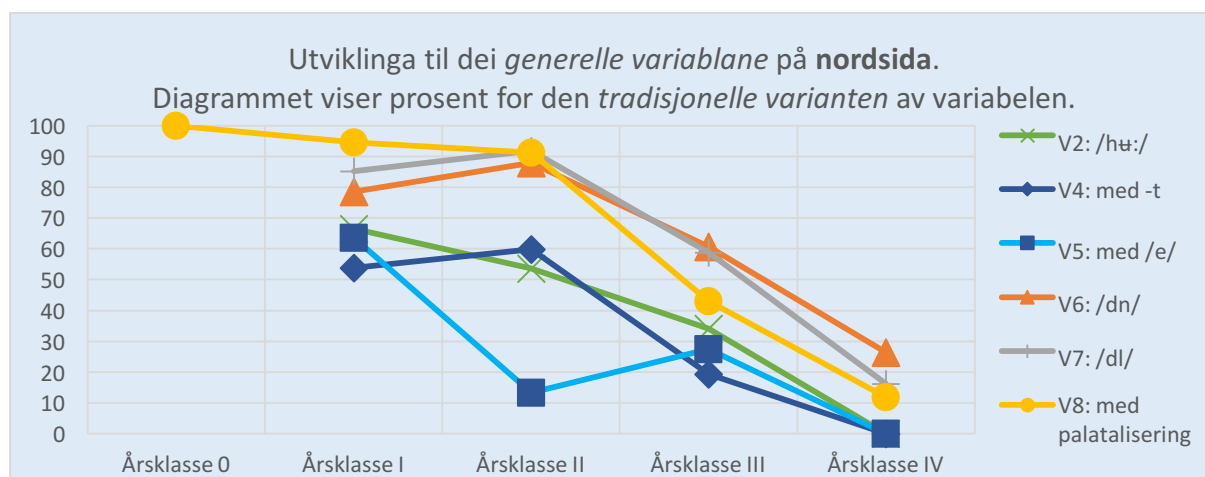

Figur 31 Den samla utviklinga til dei generelle variablane på sørsida.

Ved første augnekast på linjediagrammet ovanfor ser det ut til at hypotesen er styrkt iallfall når det gjeld *sørsida* av Åkrafjorden. Me ser at bruken av tradisjonelle variantar minkar med årsklassar, spesielt i årsklasse IV. Me ser òg nokre avvik frå dette mønsteret, som til dømes at både V5: 'Adjektivsuffikset *-leg*' og V7: 'Segmentasjon av lang */l/*' faktisk har lågare

frekvens av den tradisjonelle varianten i årsklasse I enn i årsklasse II. I overgangen mellom årsklasse I og II går altså utviklinga motsett veg av det hypotesen seier. Her må me vera merksame på at årsklasse I på sørsida består av berre ein enkelt informant som ikkje nødvendigvis er representativ for resten av språksamfunnet (jamfør kapittel 5.3.2). Han har mellom anna budd store delar av livet i Odda og er ikkje tilfeldig utvalt til intervju slik informantane i det nye materialet er. Intervjusituasjonen hans var annleis enn i dei sociolingvistiske intervju i det nye materialet, og han vart intervjuet av ein person med bergensdialekt. Dette kan vera forklaringa på den uventa utviklinga frå årsklasse I til II og kan kanskje reknast som eit tilfeldig avvik frå mønsteret elles. Frå årsklasse II til III og frå årsklasse III til IV minkar bruken av dei tradisjonelle variantane betrakteleg. I årsklasse IV finst det ingen bruk av den tradisjonelle varianten til V5: 'Adjektivsuffikset *-leg*'. Den tradisjonelle varianten til V8: 'Palatalisering av velarar' er berre brukt i 1,4 % av tilfella i årsklasse IV, noko som svarar til eitt enkelt treff på denne varianten. Variabelen V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' skil seg frå dei andre variablane ved at det framleis er svært stor variasjon mellom den tradisjonelle og den nye varianten med rundt 50 % bruk av den tradisjonelle varianten i årsklasse IV.

V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' er ein interessant variabel, ettersom den tradisjonelle varianten /hʊ:/ er i ferd med å forsvinna frå bygdene på *nordsida* av fjorden, i Kvinnherad og på Stord, medan den tradisjonelle varianten framleis dominerer i Etne, Haugesund og Stavanger (sjå tabell 50 under H6 med moglege påverknadskjelder). Når ein ser at /hʊ:/ held seg nokolunde stabil på *sørsida* av fjorden, tyder det altså på ei nærare tilknytning sørover enn kva ein finn på *nordsida*, der den tradisjonelle varianten forsvinn.

Figur 32 Den samla utviklinga til dei *generelle variablane* på *nordsida*.

Me ser at det same endringsmønsteret går igjen på *nordsida*. I grove trekk ser ein at dei tradisjonelle variantane av dei generelle variablane var dominerande i årsklasse 0 og I, men at dei vert brukt mindre i dei yngre årsklassane. Hypotesen om at bruken av tradisjonelle

trekk minkar med alderen er altså ytterlegare styrkt. Samstundes ser me på same måte som på *sørsida* at dei tradisjonelle variantane av nokre variablar stig frå årsklasse I til årsklasse II, sjølv om auken her er langt mindre enn den på *sørsida*. På *nordsida* gjeld det variablane V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*', V6: Differensiasjon av */rn/* og V7: 'Segmentasjon av lang */l/*'. Her er informantgrunnlaget mellom dei to årsklassane meir samanliknbart enn på *sørsida*, med fire menn og ei kvinne i årsklasse I og to menn og to kvinner i årsklasse II. Rettnok er snittalderen til dei i årsklasse II litt høgare enn dei i årsklasse I på opptakstidspunktet, men alle høyrer til livsfase E i opptakssituasjonen. Dermed kan ein ikkje forklara avviket som livsfaseendring (age-grading). Om det hadde vore livsfaseendringar som stod bak denne utviklinga, ville det vore eit uventa livsfasemønster. Desse resultata viser at dialektdraga V4, V6 og V7 kan ha variert i mange generasjonar.

Elles kan opptakssituasjonen til informantane i årsklasse I ha spela inn. Desse opptaka er frå det gamle materialet der informantane vart intervjuar i ein ganske annan situasjon enn informantane i det nye materialet (jamfør kapittel 5.3.2). Målet med desse opptaka var å bevare lokalhistorie og lokale segner til kommande generasjonar. I det nye materialet er det lagt vekt på å skapa ein naturleg og uformell tone ved å snakka om kvardagslege ting i tillegg til lokalhistorie. Temaet ein snakkar om, inviterer gjerne til tradisjonell språkbruk, men intervjusituasjonen med ein framand intervjuar gjerne med ein annan dialekt, kan ha prega informantane i det gamle materialet. Informantane i det gamle materialet kan òg ha snakka noko meir formelt og vore meir prega av situasjonen enn informantane i det nye materialet, ettersom opptaksteknologien var heilt ny då somme av desse intervjuar vart gjort. I dag er ein van med slik teknologi, og det gjev grunn til å tru at informantane i det nye materialet var meir avslappa då dei vart intervjuar med bandopptakar.

Sjølv om det er nokre små avvik, er hovudmønsteret heilt klårt at bruken av dei tradisjonelle variantane av dei generelle variablane vert mindre med dei yngre årsklassane. Det er ein trend me kjenner igjen frå andre delar av Vestlandet. Frå masteroppgåvene i Dialektendringsprosessar veit ein at til dømes palatalisering av velarar forsvinn frå heile Vestlandet, og at i årsklasse IV i Ullensvang, Øygarden og Vanylven er det svært lite eller ingen bruk av den tradisjonelle varianten (jamfør kapittel 7.5).

At V8: 'Palatalisering av velarar' forsvinn, er eit døme på at det skjer ei språkstrukturell/grammatisk forenkling (jamfør kapittel 4.3.1). I staden for at nye språkbrukarar lærer seg den kompliserte morfofonologiske regelen (kapittel 3.4.4), har dei gradvis kutta han ut. Det gjev substantivbøyinga og bøyinga av enkelte verb færre former og er dermed med på å forenkla dette enkeltfenomenet i språket. Det er ikkje slik at språkbrukarar bevisst ynskjer å forenkla språket når dei tek i bruk den nye varianten utan palatalisering, men moglegheita for å forenkla dei komplekse reglane har vorte utnytta og dette viser den indre drivkrafta for endring.

Likeins viser variabelen V5: 'Adjektivsuffikset *-leg*' at det skjer ei forenkling, ettersom utviklinga fører til færre morfologiske einingar. Ord som endar med suffikset *-leg* er i ferd med å smelta saman med suffikset *-ig*, slik at ein får eitt avleiingssuffiks i staden for to. Dermed vil suffikset i ord som *vanskeleg* og *viktig høyrast* heilt like ut.

Når det gjeld V6: 'Differensiasjon av /rn/' og V7: 'Segmentasjon av lang /l/', har desse stort sett same utbreiing og nokolunde same utviklingsmønster. Den tradisjonelle varianten av V6 er litt meir frekvent enn den tradisjonelle varianten for V7, men begge minkar i bruk og vert erstatta av dei nye variantane utan differensiasjon og utan segmentasjon. I samanlikning med andre prosjekt i Dialektendringsprosessar ser ein at differensiasjon forsvinn heilt frå den yngste årsklassen i Øygarden (Villanger 2010), medan den tradisjonelle varianten av variabelen framleis dominerer i Hå på den sørlege delen av Jæren (Slettebø 2014). Doublet (2015) viser at segmentasjon har forsvunne heilt frå Randaberg i årsklasse IV (jamfør kapittel 7.4). At varianten framleis er vanleg i Hå kunne tyda på at dei nye variantane utan differensiasjon og segmentasjon kjem nordanfrå og spreier seg sørover. Men det kan òg tenkast at Øygarden og Randaberg, som ligg ganske nære Bergen og Stavanger, har vorte påverka av bymålet i dei nærliggande byane. Det kan indikera at dei nye variantane av V6 og V7 spreier seg etter sprangteorien først, altså at dei hoppar frå urbane strok til tettstadane rundt, og deretter som bølge til rurale bygder (jamfør geografiske spreingsmønster i kapittel 4.3.3).

Variablane V6: 'Differensiasjon av /rn/' og V7: 'Segmentasjon av lang /l/' er fenomen som truleg har vore prega av variasjon lenge. Differensiasjon og segmentasjon var i si tid fonologiske systemfenomen som gjorde at konsonantsambandet /rn/ og lang /l/ alltid vart differensiert og segmentert etter regelen. Sidan har fenomena gått frå å vera systemfenomen til leksikalske fenomen. Utviklinga har truleg skjedd gjennom det me kallar leksikalsk diffusjon, altså at eitt eller fleire frekvente ord vert uttala for eksempel utan segmentasjon, og så spreier denne nye uttalen seg frå ord til ord. Ei slik utvikling går gjerne svært sakte i byrjinga, og det kan ta lang tid før den fonologiske endringa er fullført i alle leksema.

I kapittel 7 såg me at dei nye variantane til fleire av dei generelle variablane spreier seg over store delar av Vestlandet. Difor kan ein gå ut ifrå at kontakt spelar ei rolle. Det er i møte med andre ansikt til ansikt at ein tilpassar språket sitt. Me veit frå kapittel 4.2.3 om akkommodasjonsteorien at dersom akkommodasjon skal føra til permanente endringar, må akkommodasjonssituasjonar der ein møter ein annan dialekt og tek i bruk nye språktrekk vera frekvente (Trudgill 1986:40). Når sysselsettinga har vorte så dramatisk endra dei siste 50 åra som me såg i kapittel 2.3.3, og langt fleire er i arbeid utanfor bygdene sine i Åkrafjorden, er det klårt at folket frå Åkrafjorden er meir i kontakt med folk frå andre bygder, tettstadar og byar i dag enn dei var før. Kontakten er både meir frekvent og av ein anna karakter enn tidlegare. Mellom anna er fritidsaktivitetane til ungdom i langt større grad

organisert og lagt til sentrum av kommunane, slik at dei treffer på ungdomar frå heile kommunen. I tillegg har ein i dag heilt andre former for kontakt, som sosiale medium, internett og mobiltelefonar.

For å oppsummera og svara på hypotesen min ser me at det skjer ei endring i dei generelle variablane i tilsynelatande tid. Bruken av dei tradisjonelle variantane minkar svært mykje frå dei eldste årsklassane til dei yngste, og nokre av dei tradisjonelle variantane er i ferd med å forsvinna heilt. Om ein tenker på S-kurven for spreining av eit nytt språktrekk til eit individ eller eit nytt språksamfunn (som er nemnt i kapittel 4.3), kan det sjå ut som utviklinga i språksamfunna på *nordsida* av Åkrafjorden er heilt i det siste steget i S-kurven før den nye varianten har erstatta den gamle heilt. På *sørsida* ser ein den same utviklinga, men med nokre få unntak. Dersom ein ser vekk frå avvika eg nemnde ovanfor, kan ein langt på veg verifisera at hypotesen stemmer. Frå kapittel 6.1.1 veit me at det er ein signifikant korrelasjon mellom alder og utviklinga til alle dei generelle variablane. Vidare er det signifikante skilnader mellom årsklassane i resultata for fleire av dei generelle variablane etter stad og årsklasse (jamfør kapittel 6.2). Dette styrker hypotesen ytterlegare. Mange av dei nye variantane av dei generelle variablane har spreidd seg og er no dominerande på Vestlandet, som me skal sjå i tabell 50 og 51 under hypotesen H6 nedanfor, noko som kan tyda på at det skjer ei nivellering eller utjamning, som igjen kan føra til ein regionsdialekt på Vestlandet.

H2: Endringstidspunkt

Endringsprosenten mellom tradisjonelle og nye variantar er størst i den yngste årsklassen. Altså vil det vera eit sprang i resultata mellom årsklasse III og IV.

I tabellen nedanfor har eg rekna ut endringa i prosentpoeng frå ein årsklasse til den neste for kvar av variablane. Eg forventar ei utvikling der den tradisjonelle varianten minkar for alle dei generelle variablane. For dei spesifikke variablane reknar eg med ei tydeleg utvikling på *nordsida* av fjorden og inga eller lita utvikling på *sørsida*.

Der prosenten for bruk av ein tradisjonell variant aukar, altså at utviklinga går motsett veg enn forventa, har eg markert endringa med minus. Nedst i tabellen har eg markert kva for ein årsklasse som har størst endring i prosent innanfor variabelen. Heilt til høgre vil eg summera opp prosentpoenga innanfor kvar årsklasse for å finna ut kva for årsklasse som har størst endring totalt sett. Igjen presenterer eg tala frå *sørsida* først for deretter å presentera *nordsida*. Ettersom det ikkje finst informantar i årsklasse 0 på *sørsida*, kan eg ikkje rekna ut endringsprosent frå årsklasse 0 til årsklasse I i tabellen under. Dermed vert rada for årsklasse I ståande tom. Ettersom ein på *nordsida* har treff på V1 og V8 i årsklasse 0, kan ein måla endring i prosenttal frå årsklasse 0 til årsklasse I der.

Variabel	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	Sum
Årsklasse I									
Årsklasse II	11,5		8,4	38,9	-44,4		-33,3	5,3	-13,6
Årsklasse III	-4,1	17,7	1,9	-39,1	38,2	26,8	54,8	46,4	142,6
Årsklasse IV	-11,5	21,3	4,3	60,7	6,2	17,9	36,4	36,9	172,2
Størst endring i %	II/IV	IV	II	IV	III	III	III	III	IV

Tabell 47 Endring i prosenttal frå årsklasse til årsklasse på sørsida.

Variabel	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	Sum
Årsklasse I	22,4							5,4	27,8
Årsklasse II	23,9	12,8	7,8	-6	50,1	-9,3	-6,8	3,4	75,9
Årsklasse III	23,1	19,5	4,5	40,4	-14,2	27,1	33,1	48,2	181,7
Årsklasse IV	5,1	34,2	36,6	19,4	27,5	34,3	42,5	31,2	230,8
Størst endring i %	II	IV	IV	III	II	IV	IV	III	IV

Tabell 48 Endringar i prosenttal frå årsklasse til årsklasse på nordsida.

Det går fram av tabellane ovanfor at på begge sidene av Åkrafjorden har dei største endringane skjedd i overgangen frå årsklasse III til årsklasse VI dersom me summerer prosenttala for endring. Dersom me heller skal vektlegga kor mange variablar som har størst endringsprosent i same årsklasse, er det i årsklasse III ein får flest store endringar på *sørsida*. På *nordsida* har dei største endringane skjedd frå årsklasse III til årsklasse IV, både når me vurderer summen av endring i prosenttal, og når me ser på kva årsklasse som har størst endring i prosent for flest variablar. Hypotesen om at dei største endringane har skjedd i den yngste årsklassen, ser dermed ut til å vera styrkt. Vidare veit me frå kapittel 6.2 at det er oftast signifikante skilnadar mellom årsklasse IV og årsklasse I eller II, noko som styrkar hypotesen ytterlegare. Men i tillegg merkar eg meg at det ser ut til at endringane skjer noko tidlegare på *sørsida* enn på *nordsida* av fjorden. Denne skilnaden mellom *nordsida* og *sørsida* skal eg komma attende til under H3, som handlar nettopp om geografisk skilnad.

I dei eldre årsklassane (årsklasse 0 til II) er informantane fødd før dei største samfunnsendringane i Åkrafjorden skjedde. Fram til kommunesamanslåinga i 1965 var bygdene langs fjorden tradisjonelle bondesamfunn med ein del kontakt med kvarandre over fjorden, men ikkje med så veldig stor kontakt utover Skånevik kommune sine grenser. Når ein kjem til informantane i årsklasse III, har det skjedd ei stor utvikling i dei fleste variablane. Desse informantane er fødd mellom 1950 og 1979, akkurat i tiåra rundt kommunesamanslåinga og tida for at nordsida av fjorden fekk vegtilknytting til Kvinnherad. I oppveksten deira skjedde det svært store endringar, der mellom anna skulesystemet og yrkesvegane vart heilt annleis enn for dei tidlegare generasjonane. Ein ser i resultata i kapittel 6.2 at det er ein del variasjon mellom variantane av dei fleste variablane i denne

årsklassen. Informantane mine i den siste årsklassen (årsklasse IV) er fødd i åra 2000–2002 i eit samfunn som er svært ulikt det som foreldra og besteforeldra deira vaks opp i. Dei fleste pendlar dagleg eller ofte til Etne eller Rosendal, dei har fritidsaktivitetar og vener utanfor heimbygda si, og snart må dei flytta ut eller pendla for å gå på vidaregåande. Med meir hyppig kontakt og ei utvida kontaktflate møter ein oftare nye språktrekk.

Som nemnt under presentasjonen av H2 i kapittel 4.5, er årsklasse III foreldregenerasjonen til informantane i årsklasse IV, og det er av informantane i årsklasse III ungdomane i årsklasse IV har lært å snakka. Det kan tenkast at informantane i årsklasse IV, som altså har svært liten bruk av tradisjonelle former og eit stort sprang i endringsprosent, har valt å berre ta i bruk den nye varianten av ein variabel i staden for å læra variasjonssystemet som elles kunne vorte tradert frå foreldregenerasjonen.

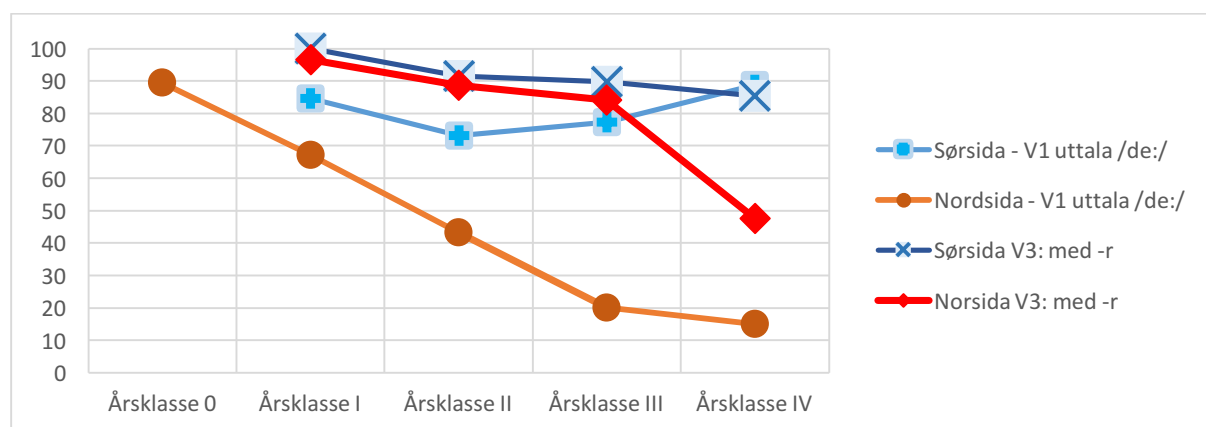
Vidare høyrer informantane i årsklasse III og IV til fleire opne sosiale nettverk enn informantane i årsklasse 0, I og II (jamfør kapittel 4.2.2). Sosiale nettverk kan spela ei viktig rolle når det kjem til språkendringar. Dersom eit nettverk er tett, med fleire koplingar mellom individa i nettverket, kan det ha ein konserverande effekt på språket. Individ som avviker frå dei språklege normene i nettverket kan verta utsett for sosiale sanksjonar (jamfør kapittel 4.2.1). Med tette band i eit nettverk, vil ein ha ein sterk gruppeidentitet med klåre normer. Når ein har mykje kontakt ut av bygda, på skule, fritidstilbod eller arbeid, vil ein naturleg nok knyta band til fleire nettverk utanfor heimbygda si. Samtidig arbeider ein ikkje så tett med bygdefolk som ein gjorde i det tidlegare jordbrukssamfunnet, og dermed vert nettverka i fjordbygdene vert mindre tette. Opne nettverk har ikkje den same konserverande effekten som tette nettverk kan ha.

Den forlengde ungdomstida kan òg spela ei rolle for språkutviklinga. Dei fleste informantane i årsklasse 0, I og II begynte i arbeid saman med vaksne folk i om lag konfirmasjonsalder. Kontrasten er stor til alle informantane mine i årsklasse IV som må gå på skule til dei er minst 17 år før dei eventuelt skal vera lærlingar eller studera vidare. Nokon vil kanskje studera til dei er midt i tjuetåra. Dette fører til at informantane i årsklasse IV vil ha ungdomar på sin eigen alder som omgangskrins i mange år framover, i staden for å i ung alder bli sosialisert inn på ein arbeidsplass eller arbeida saman med andre vaksne på familiegarden. Det kan henda at denne utvidinga av ungdomstida får konsekvensar for språkbruken til dagens unge. Det kunne vore interessant å gjera ei større gransking av målet til ungdomar frå ulike tidspunkt med eit ekstra fokus på skulereform og utdanningsløp for å sjå kva rolle det endra utdanningssystemet vårt spelar i språkutviklinga. Vidare veit me at ungdom oftare har fleire nye språktrekk enn eldre informantar (jamfør kapittel 4.4.1). Det kan tenkast at språket til ungdomsinformantane vert noko meir tradisjonelt med eldre livsfasar, eller at dei kjem til å følgja med i den vidare språkutviklinga og få livsløpsendringar med auka frekvens av nye variantar (slik ein såg tendensar til i kapittel 6.3.1).

H3: Lokalgeografisk utvikling

Utviklinga til dei spesifikke variablane vil syna at målet på nordsida av fjorden har blitt meir likt målet i Kvinnherad, medan målet på sørsida utviklar seg til å bli meir likt dialekten i Etne.

På same måte som i H1 vil eg samla dei to spesifikke variablane i eit linjediagram og samanlikna utviklingsmønstera på begge sider av fjorden. Ettersom det berre er to spesifikke variablar, har eg valt å framstilla dei i same diagram nedanfor. Linjene i raudtonar med rundingar og firkantar som markørar viser resultat av den tradisjonelle og sørlege varianten på *nordsida*, medan dei blå linjene med kryssmarkørar illustrerer resultat for den tradisjonelle og sørlege varianten på *sørsida* (sjå òg forklaring til høgre for diagrammet). I tillegg syner resultata for dei generelle variablane i H1 at det ikkje berre er dei spesifikke variablane som har lokalgeografiske skilnader. Dette vil eg ta med i den vidare drøftinga.

Figur 33 Den samla utviklinga til dei spesifikke variablane på nordsida og sørsida av Åkrafjorden.

Ut frå linjediagrammet ovanfor kan me sjå at bruken av dei tradisjonelle og sørlege variantane held seg meir stabil på *sørsida* av Åkrafjorden enn på *nordsida*, der bruken av dei same formene minkar med årsklassane. Dermed kan det sjå ut til at hypotesen om lokalgeografisk utvikling er styrkt.

Når ein ser på *sørsida* av fjorden, får ein ikkje eit heilt eintydig mønster for dei to spesifikke variablane. Frå årsklasse I minkar bruken av den tradisjonelle varianten av både V1: 'Determinativet "det"' og V3: 'Bøyingsending subst. ub. fl. fem. og mask.' frå årsklasse I til årsklasse II. V3 held fram med mindre og mindre bruk av den tradisjonelle varianten med -r, medan den tradisjonelle varianten /de:/ av V1 aukar igjen slik at begge endar på over 85 % i årsklasse IV. Ein ser dermed at den tradisjonelle varianten av V3 minkar jamt heile vegen frå årsklasse I til årsklasse IV, medan V1 minkar litt først, før han stig igjen i årsklasse III og IV.

V1: 'Determinativet "det"' ser ut til å ha noko variasjon i årsklasse I på *sørsida* med 84,7 % bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/, men så minkar bruken til 73,2 % i årsklasse II. Deretter stig han igjen opp til 77,8 % før han endar på 88,8 % i årsklasse IV. Fleire av informantane mine frå *sørsida* nemner at det skal vera lokale skilnadar i bruk av V1 mellom bygdene på *sørsida* av Åkrafjorden. Kyrping ligg nærmast Etne, og der sa dei /de:/. Bygda Markhus ligg litt lenger inn i fjorden, og der skal dei ifølge informantane seia /da:/ som på *nordsida*. Difor har eg delt opp informantane på *sørsida* i Kyrping og Markhus for å sjå om dette kan gje eit meir detaljert bilete av utviklinga.

	Kyrping	Markhus
Årsklasse I	84,7	-
Årsklasse II	94,1	31,5
Årsklasse III	95,2	59,5
Årsklasse IV	93,1	84,5

Tabell 49 Bruk av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/.

Her kan me sjå at påstanden om at ein seier /da:/ på Markhus, iallfall i større grad enn dei gjer på Kyrping, stemmer godt. På Kyrping ligg bruken av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/ høgt og held seg ganske stabil. Til samanlikning seier dei /de:/ i berre 31,5 % av tilfella i årsklasse II på Markhus. Det er til og med lågare enn på *nordsida* av fjorden i same årsklasse. I årsklasse III og IV ser ein at utviklinga på Markhus ser ut til å gå same vegen som på *sørsida* elles. Dei brukar forma /de:/ i 84,5 % av tilfella.

Det kan tenkast at den nye og nordlege varianten /da:/ hadde spreidd seg til *sørsida* av fjorden anten nord frå Kvinnherad eller nordaust frå Odda, eller at /da:/ på Markhus stammar frå norrønt, og at forma /de:/ ikkje spreier seg hit før ganske nyleg.

Etter kommunesamanslåinga i 1965 vart banda på *sørsida* av fjorden knytt tettare sørover til Etne. Blant dei yngste informantane på *sørsida* som går på ungdomsskule i Etne, er /de:/ den dominerande varianten. Ein fekk veg frå Kyrping til Etne allereie i 1883, lenge før ein fekk veg mellom Markhus og Kyrping. Somme folk i Kyrping ytra ynske om å flytta bygda over til Etne kommune allereie før arbeidet med kommunesamanslåinga kom i gang for alvor (jamfør kapittel 2.1). Fleire av informantane mine frå *sørsida* meiner òg at etnesmålet har spreidd seg til Kyrping i større grad enn til Markhus og Teigland. Når ein ser på tabellen for utviklinga til V1 på Markhus og Kyrping, ser det ut til at dette kan forklara mykje av avviket i utviklinga til V1: 'Determinativet "det"'. I dei siste årsklassane har bruken av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/ vore stabil på rundt 95 % blant informantane på Kyrping, medan bruken av /de:/ aukar på Markhus. Det kan sjå ut til at den sørlege varianten /de:/ blir verande som den dominerande varianten på *sørsida* av Åkrafjorden, i tråd med dialekten i Etne kommune og områda sørover.

På *nordsida* av fjorden minkar bruken av den tradisjonelle og sørlege varianten /de:/ kraftig frå årsklasse til årsklasse. Utviklinga indikerer at kontakten og den nye orienteringa nordover mot sentrum av Kvinnherad har påverka språket på *nordsida* av fjorden. På *nordsida* ser ein òg i resultata for variabelen V3: 'Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum' at endingar med *-r* minkar i omtrent same tempo som på *sørsida* før utviklinga skyt fart i årsklasse IV. Informantane i årsklasse IV nyttar den nye og nordlege varianten utan *-r* i over 50 % av tilfella. Det er endå eit funn som viser påverknad frå kvinnheradsmålet.

Som sagt er det mange unge og vaksne informantar frå *nordsida* som pendlar nordover til Rosendal eller Husnes i Kvinnherad på jobb og fritidsaktivitetar. Samtidig er det ein del av dei unge informantane som uttrykker at dei reknar seg sjølv som kvinnheringar, og at dei ynskjer å bli inkludert i eit ungdomsmiljø i Kvinnherad på fritida. I kapittel 3.1 viser eg til ulike døme frå informantintervju der informantane gjev uttrykk for at dei av og til kan høyra kommentarar om at dei ikkje er kvinnheringar på lik linje med dei frå til dømes Rosendal. Eg tolkar det slik at somme informantar kan oppleve det som litt sårt å vera utanfor, og at ein identifiserer seg sterkt med for eksempel fotballaget sitt i Rosendal sjølv om ein kjem frå Åkra eller Baugstranda. Ein finn ikkje den same identifiseringa med andre bygder i Kvinnherad hjå dei eldre informantane frå *nordsida* av Åkrafjorden. Fleire av dei vaksne pendlar dagleg til Husnes eller andre bygder i Kvinnherad, men skil klårt mellom kvar dei jobbar, og kvar dei kjem ifrå. Dette kan tyda på at det har skjedd eit slags identitetsskifte mellom det som er ungdomsgenerasjonen i dag, og deira foreldregenerasjon (altså mellom årsklasse III og IV), der ungdomane i større grad tenker på seg sjølv som kvinnheringar og ikkje åkrafjordingar.

Ungdomane på *sørsida* identifiserer seg i stor grad med Etne sentrum, men er allereie på mange måtar ein integrert del av ungdomsmiljøet der. Det verkar som dei difor ikkje opplever eit like stort behov for å markere tilhøyrsele med sentrum som ungdomane på *nordsida*. Samtidig veit me at ungdomane på *nordsida* held lenger på nokre av dei tradisjonelle variantane av dei generelle variablane. Kanskje har identitetsskiftet skjedd tidlegare på *sørsida* enn på *nordsida*, slik at den allereie har spela inn på språkutviklinga (jamfør diskusjonen under hypotesane H1 og H2 ovanfor). Ein annan teori kan vera at det er andre faktorar som spelar ei større rolle enn dette identitetsskiftet, som til dømes geografisk avstand til sentrum, kontakten mellom bygda og sentrum og skulestruktur.

Utviklinga til den spesifikke variabelen V3: 'Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum' er som sagt interessant på *sørsida* òg. Ettersom å halde på *r*-ending i substantivbøyinga i ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum er eit sørleg trekk, hadde eg venta å finna at varianten heldt seg stabil tett opp mot 100 % på *sørsida* av fjorden. I resultata ser ein derimot at bruken av den tradisjonelle og sørlege

varianten *med -r* minkar jamt med årsklassane. Det kan henda at bortfallet av r-ending er i ferd med å spreia seg på Vestlandet. Ettersom Lid (2015) fann at hans yngste informantar frå Ullensvang òg hadde ein del r-bortfall, kan det henda at dette er ei større endring som akkurat har begynt (jamfør kapittel 7.2).

Dersom me ser tilbake på den samla utviklinga til dei generelle variablane i H1 og tabellane for endringstidspunkt i hypotese H2, kan ein sjå at det ser ut til at fleirtalet av endringane skjer litt tidlegare på *sørsida* av fjorden enn på *nordsida*. Dette kan skuldast at bygdene på *sørsida* fekk vegtilknytning til sentrum allereie under andre verdskrigen (og Kyrping fekk som sagt veg til Etne allereie i 1883), medan bygdene på *nordsida* ikkje hadde bilveg til næraste tettstad før i 1970. Soleis kan ein argumentera for at bygdene på *nordsida* av fjorden var isolerte lenger enn på *sørsida*. Vidare er avstandane på *nordsida* større enn på *sørsida*. Ein brukar lengre reisetid til sentrum av Kvinnherad frå Åkra og Baugstranda enn ein gjer frå Kyrping og Markhus til Etne. Kontakten inn mot kommunesentruma har òg vore hyppigare på *sørsida*, spesielt etter at elevane frå bygdene på *sørsida* av Åkrafjorden begynte på skule i Etne.

Ei av informantane mine gav uttrykk for at skulependlinga til Etne har hatt konsekvensar for språket til barna hennar.

Så begynner dei i Etne igjen, kan du seia. Og, og no er jo alle i Etne så, ifrå første klasse. Så det har vel kanskje, eg veit ikkje eg, om det kan ha noko, for nokon kan det jo, eller eg merkar kanskje på ungane no då så kan det jo vera litt, viss ein tenker på det i forhold til dialektane og sånt då, så er det jo litt forskjell på her og, og Etne òg (informant 01737).

På *nordsida* av fjorden har ein framleis nærskulen i Åkra, medan skulane på *sørsida* er lagt ned (jamfør kapittel 2.4.2). Det kan vera ein av grunnane til at nokre tradisjonelle variantar av dei generelle variablane (som V7: 'Segmentasjon av lang /l/' og V8: 'Palatalisering av velarar') framleis finst på *nordsida* av fjorden, medan dei er nesten heilt forsvunne på *sørsida*. På den andre sida ser ein at dei tradisjonelle variantane av V2: 'Det personlege pronomenet "ho"', V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' og V5: 'Adjektivsuffikset *-leg*' framleis finst på *sørsida*, men er heilt vekke på *nordsida* av fjorden. Det kan tenkast at dette heng saman med at dei tradisjonelle variantane for V2, V4 og V5 er vanlegare i Etne og sørover i Ryfylke og Haugalandet.

Fossheim (2010) rekna den endra skulestrukturen som ein av dei viktige faktorane for språkendringane blant ungdomane på Midøya. Etter at ein fekk felles ungdomsskule for alle elevane frå Midøya, vart elevane som var i mindretal påverka av den dominerande dialekten i ungdomsmiljøet. Det same kan ha skjedd på *sørsida* av Åkrafjorden. Elevane frå Kyrping og

Markhus er i eit mindretal på skulen i Etne sentrum, og det er sannsynleg at elevane frå fjordbygdene har tatt i bruk språktrekk som dominerer i etnesmålet.

Som sagt var kontakten inn mot sentrum av Etne hyppigare på *sørsida* av Åkrafjorden enn kontakten mot sentrum av Kvinnherad på *nordsida*, men samtidig veit me at kontakten mot sentrum på begge sider av fjorden har auka svært mykje dei siste 50 åra mellom anna som følge av endra sysselsetting, skulestruktur og fritidstilbod (jamfør kapittel 2). Eit anna viktig poeng er at kontakten mellom fjordsidene er heilt vekke. Medan informantane mine i årsklasse II fortel om felles konfirmasjonsundervisning (sjå kapittel 2.4.1), festivalar, idrettsarrangement og dans på tvers av fjordbygdene, har informantane i årsklasse III og IV ingen kjenningar på motsett side av fjorden. Ungdomane frå *sørsida* i årsklasse IV har aldri vore i Åkra. Ungdomane frå *nordsida* av fjorden har ikkje vore på Kyrping eller Markhus, anna enn når dei har stoppa på Åkrafjordstunet for å kjøpa is på veg austover på E134. Det som tidlegare var eitt samfunn med felles kultur, historie, handel og kommunikasjon, er i dag delt opp. Ein har ikkje noko felles miljø på tvers av fjorsidene og ein identifiserer seg ikkje med dei som bur på den andre sida av fjorden.

Frå kapittel 6.1.2 veit me at testen *Levene's Test for Equality of Variances* synte *svært høg signifikans* mellom den sosiale variabelen *stad* og den språklege variabelen V1: 'Determinativet "det"'. Korrelasjonen mellom *stad* og den andre spesifikke variabelen V3: 'Bøyingsending substantiv ubestemt form fleirtal femininum og maskulinum' hadde ein signifikansskåre som svara til ein *tendens*. I tillegg fann testen positiv korrelasjon mellom *stad* og V2: 'Det personlege pronomenet "ho"' med *høg signifikans* og V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' med *signifikant* skåre.

Ved å samanlikna utviklinga på *sørsida* og på *nordsida* på denne måten ser me at informantane på *nordsida* i dei yngre årsklassane er i ferd med å erstatta dei tradisjonelle og sørlege variantane som tidlegare var felles i fjorden, med nye og nordlege variantar av variablane. Dette er med på å styrka hypotesen om at bygdene på *nordsida* og *sørsida* divergerer språkleg ved å konvergere mot kvar sine kommunesentrum. Signifikanstesten som syner positiv korrelasjon mellom *stad* og *dei spesifikke variablane* forsterkar denne slutninga. Ein ser òg at somme endringar av dei generelle variablane skjer noko tidlegare på *sørsida* enn på *nordsida* av Åkrafjorden, noko som kan skuldast tidlegare vegutbygging på *sørsida* av fjorden og at ungane der pendlar til skulen i Etne sentrum.

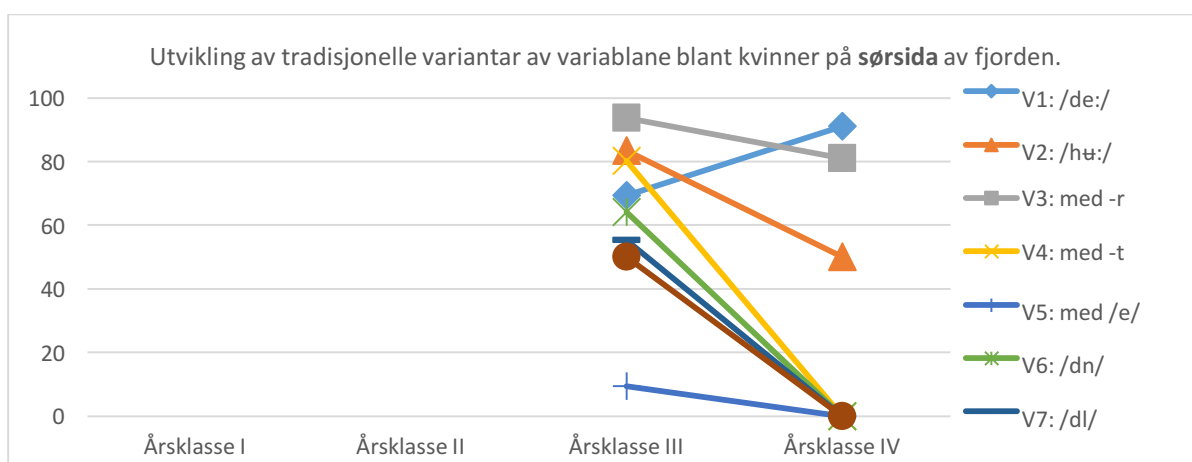
Fossheim (2010) påviste at ei kommunesamanslåing og eit nytt kontaktmønster på Midøya påverka språket på øya slik at sunnmørsformene på *sørsida* av øya måtte vika for romsdalsformer, og ungdomen i dei nye opptaka hennar synte at øya, som tidlegare var språkleg delt i to, no hadde fått ein felles dialekt. Ved å granske bygdene i Åkrafjorden har eg vist at ei kommunesamanslåing og eit nytt kontaktmønster òg kan ha motsett effekt. Her vart fjordsamfunnet delt mellom ulike kommunar, og ein ser tendensar til at ein får ulike dialektar

på *sørsida* og *nordsida* av fjorden. Kommunesamanslåinga har ikkje berre ført til eit nytt kontaktmønster og ei orientering mot nye sentrum, men òg ein ny uttala identitet som *kvinnheringar* blant ungdomane på nordsida av Åkrafjorden.

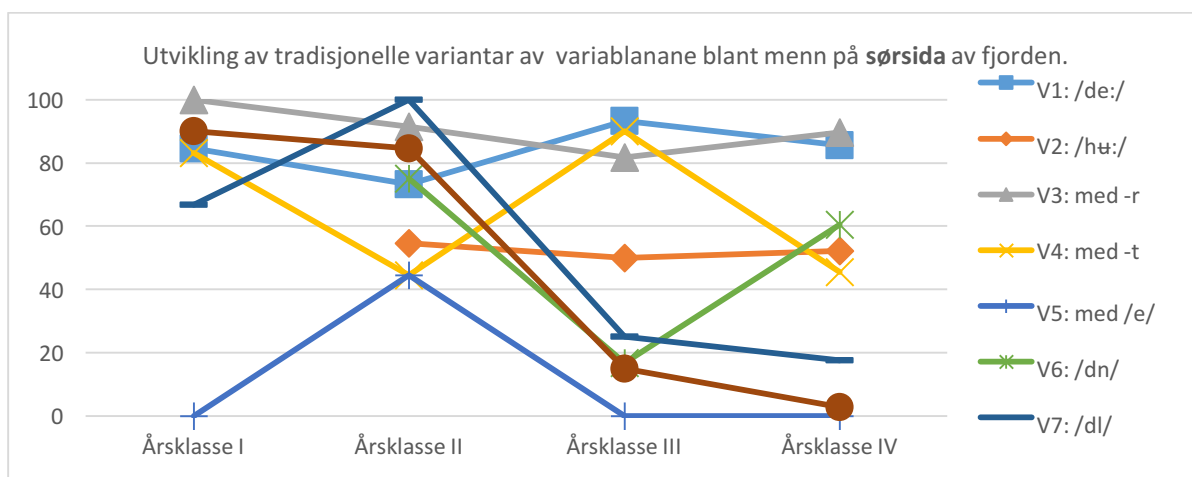
H4: Kjønn

Det er ikkje systematiske språklege skilnadar mellom kvinner og menn. I den grad det er skilnadar, vil dei eldre kvinnene i årsklasse II snakka noko meir tradisjonelt enn mennene i same årsklasse.

Basert på resultata i dei andre masteroppgåvene i Dialektendringsprosessar rekna eg ikkje med å finna store systematiske kjønnskilnadar i granskinga mi. I linjediagramma nedanfor har eg samla alle variablane for kvinner og menn på nord- og sørsida av fjorden for å sjå om det finst systematiske kjønnskilnadar. I diagramma vil ein sjå at det finst somme kjønnskilnadar. Spesielt i årsklasse IV har mennene meir bruk av tradisjonelle variantar enn kvinnene. Dette tyder på at hypotesen er svekt. Samtidig veit me at signifikanstesten ikkje fann positive korrelasjonar mellom den sosiale variabelen kjønn og dei språklege variablane.

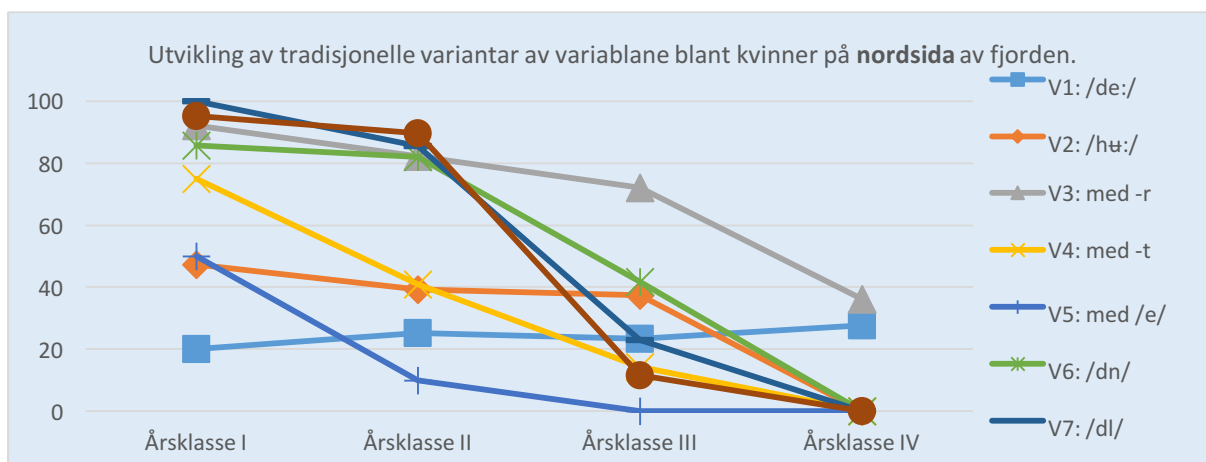
Figur 34 Kvinner på sørsida: Ei samla framstilling av resultata.

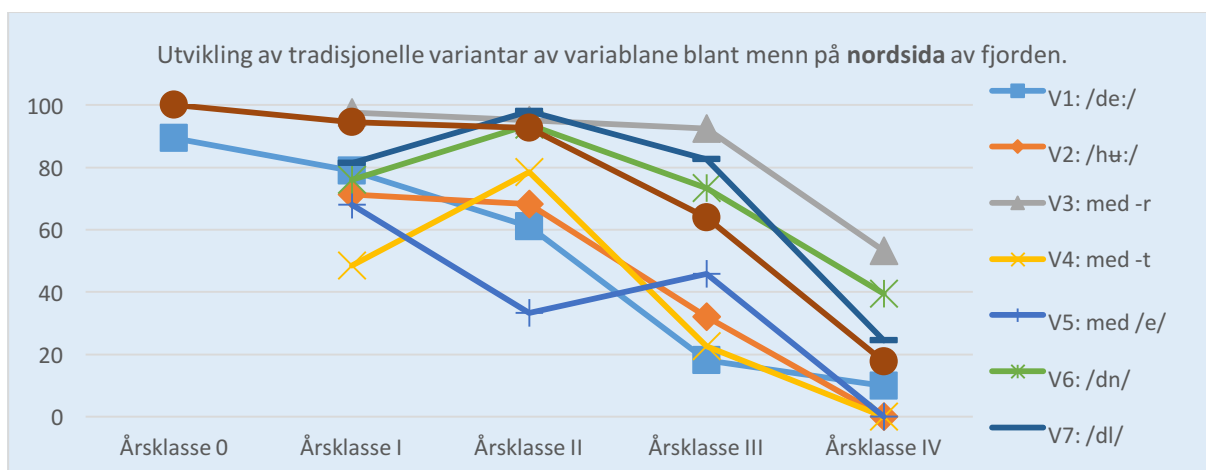
Figur 35 Menn på sørsida: Ei samla framstilling av resultata.

Ved å samanlikna diagramma ovanfor kan ein sjå at det er nokre skilnader mellom språkbruken til kvinner og menn på *sørsida* av Åkrafjorden. Dei tradisjonelle variantane av variablane V4, V5, V6, V7 og V8 forsvinn heilt frå daglegtalet til kvinnene i årsklasse IV, medan menn framleis brukar dei tradisjonelle formene i nokon grad i årsklasse IV.

Ein ser ein liknande tendens blant kvinner på *nordsida* av fjorden. Spesielt kvinner i årsklasse III og IV brukar nye variantar av variablane, medan menn ser ut til å halda på dei tradisjonelle variantane i større grad. Som nemnt i kapittel 6.1.3 er ikkje samanhengen mellom kjønn og språkbruk signifikant.

Figur 36 Kvinner på nordsida: Ei samla framstilling av resultata.

Figur 37 Menn på nordsida: Ei samla framstilling av resultata.

Dersom ein skal prøva å forklara kjønnsskilnaden som ein kan observera i diagramma ovanfor, men som ifølge testane altså ikkje er signifikante, er det fleire faktorar som kan spela inn. For det første må ein ta eit atterhald om at det kan vera at den litt skeive fordelinga av kvinner og menn i dei ulike årsklassane spelar inn og kan påverka resultata noko, spesielt når ein ser på resultat for kvinner på *sørsida* i årsklasse III. Her er tre av dei fire kvinnene i

årsklassen såpass mykje eldre enn dei andre i den same årsklassen at dei kan prega resultata, slik at ein får langt fleire tradisjonelle former enn om kvinnene var fødd "midt i" sin årsklasse. Menn i den tilsvarande årsklassen er langt yngre. Når kvinnene i årsklasse III på *sørsida* har fleire tradisjonelle former enn menn, kan det difor vera aldersvariabelen som spelar inn, og ikkje kjønnsvariabelen.

I kapittel 2.3.3 såg me at sysselsettinga har endra seg dramatisk dei siste tiåra. I tala frå 1960 var svært mange kvinner heimeverande husmødrer og jordbrukarar. Seinare har fleire kvinner fått arbeid utanfor heimen, spesielt i tertiærnæringa. Mange av desse jobbane finst i sentrum av Etne og Kvinnherad, slik at kvinnene dagleg pendlar ut av fjordbygdene på arbeid. Likeins som kvinnene arbeidde menn i stor grad i heimbygda si, hovudsakleg på heimegarden. Seinare har mange fått arbeid i sekundærnæringa, og mange av desse arbeidsplassane er desentralisert. For eksempel er Skånevikstrand Maskinstasjon sitt skiferbrot på Øvernes og Sunnhordland kraftverk i Matre store arbeidsplassar med ein del arbeidarar frå bygdene langs Åkrafjorden. Dei aller fleste som jobbar her, er menn. Sjølv om menn og kvinner kanskje pendlar til arbeid i like stor grad, er det altså fleire kvinner som pendlar til sentrum av kommunane.

Ein annan viktig faktor for språkutvikling er identitetstilknyttinga til heimbygda. Fleire av kvinnene eg intervjuar, uttrykte at dei ikkje hadde tenkt å flytta tilbake til bygda i Åkrafjorden etter å ha flytta ut i ungdomstida. "Eg skulle jo ikkje flytta heim. Eg skulle ikkje bli bonde" (informant 01751). Ei av dei andre kvinnene hadde akkurat den same planen. Ho heller "skulle ikkje bu i Åkra meir, og [...] skulle ikkje driva gard" (informant 01752). Dei fortel at det var tilfeldig at dei flytta tilbake til Åkrafjorden. Menn i same aldersgruppe fortel at dei ikkje kunne tenka seg å bu andre plassar enn i fjordbygda si. "Nei, eg har aldri likt meg vekke. Eg lengtar heim uansett, omtrent berre når eg skal ned på butikken eg, så ... [latter] Eg har alltid vore heimkjær. Og det første eg gjer når eg er vekke, det er å ringa heim" (informant 01749). Det var gjerne slik frå gamalt av òg. Medan menn sat med odelsretten på garden eller fekk delar av farsgarden skilt ifrå dersom dei var fleire brør, måtte jentene som regel flytta på seg og slå seg ned anten på ein annan gard i nærleiken eller i ei heilt anna bygd. Det kan difor tenkast at kvinnene tidlegare òg kan ha kjent ei lausare tilknytting til heimegarden og heimbygda si.

Det same mønsteret ser ein igjen hjå ungdomsinformantane på begge sider av fjorden. Gutane er generelt sett meir opptekne av å framsnakka bygda si, av landbrukskulturen og den tradisjonelle dialekten, medan jentene uttrykker mindre av desse interessene. Jentene fortel i større grad om kor mykje dei gler seg til å flytta ut og studera. Denne skilnaden kan vera ein indikator på at gutane kjenner ei nærare identitetstilknytting til fjordbygdene sine, medan jentene heller identifiserer seg mot sentrum og er orientert ut av heimbygdene sine. Nå må det presiserast at dette er heilt klårt ei generalisering på ikkje-

systematiske data, og at jentene på begge sider av fjorden òg nemner mange positive sider med bygdene sine. Alle eg snakkar med, fortel om trygge og gode bygder, med flott natur og ein roleg kvardag. Når dei vert spurt om negative sider ved bygdene, er det stort sett lange avstandar, nedlegging og fråflytting som vert nemnt.

I gamle bondesamfunn har ein hatt eit tydeleg kjønnsrollemønster der menn og kvinner hadde ulike oppgåver og ulike forventningar til seg. Når informantane i livsfase II og III var yngre, var det ei klår deling mellom jentene og gutane både i skulen og på fritida. Jentene gjekk mellom anna i kvinneforeining for å læra handarbeid, og der var det ingen gutar som var med. "Nei, det var jentene. Det var jo framdeles ... Då hang det jo litt igjen desse kjønnsrollene, for å seia det sånn" (informant 01752). Sjølv om denne informanten gjekk på skulen så seint som på 1980-talet, vart altså jentene og gutane ofte delt i fritida og på skulen, slik at gutane kunne ha sløyd og driva utearbeid og jentene kunne brodera, laga mat og liknande.

Men det er veldig bra at tida har forandra seg når det gjeld forventningar til gutar og jenter. Me hadde jo, me hadde jo kunst og handverk på skulen. Eller forming, som det heitte då. Me fekk jo knapt nok ha sløyd, og når me hadde det, så var det ... Som regel fekk eg ferdig utskoren skjerefjøl som me skulle pussa og ... Så det ... Men det hende òg me var delte, at gutane var der nede og jentene hadde broderi og sånn (informant 01752).

Sjølv om det er mykje som har endra seg er det framleis spor av dei gamle kjønnsrollemønsterane i bygdene langs Åkrafjorden. Dei fleste unge gutane seier for eksempel at dei lærer å køyra traktor når dei er svært unge. "Traktor var vel ... Eg styrde når eg var to år. Køyrde [åleine] når eg var ti, gjerne. Bil tolv. Motorsykkel, no. Femten, nei, fjorten år var eg når eg begynte med det" (informant 01732). Dei deltek i gardsdrifta i større grad enn jentene. Det finst gjerne unntak frå dette mønsteret, men i hovudsak ser det ut til at jenter og gutar framleis vert sosialisert inn i eit kjønnsrollemønster der gutane har hovudretten til heimegarden og vert sett til tradisjonelle gardsoppgåver, medan jentene er dei som må flytta ut. Ein har ikkje same forventningar til at jentene skal delta i gardsarbeid, køyra traktor m.m.

Samtidig er det ein del som har endra seg i forventninga til kvinner frå bygdesamfunna. Dei eldre kvinnelege informantane mine fortel om klåre forventningar til at ein skulle gifta seg og verta husmor. "Skulle læra seg å bli god husmor då, i dei dagar. Ja, det var det. Og så mor, ho, ho såg ikkje det der at du skulle gå og ta noko utdanning" (informant 01744). Slik er det ikkje i dag. I 1985 var det for første gong fleire kvinnelege enn mannlege studentar i høgare utdanning, og i 2015 var 60 % av studentane kvinner (Statistisk sentralbyrå 2016). Det finst store forventningar om at kvinner skal ta høgare utdanning, og

det inneber for mange å flytta frå bygdene og inn til byane. Det kan tenkast at summen av forandringane eg har nemnt over, med tilknytning til gard, forventningar og kjønnsroller, har ført til at kvinnene er meir utovervende mot kommunesentruma og byar som Bergen og Haugesund, medan mennene er meir heimkjære, og at denne skilnaden pregar språket.

Ein må hugsa på at skilnadane mellom språket til kvinner og menn er små, og at resultata ikkje er signifikante. Ein kan dermed ikkje konkludera bestemt ut frå resultata, men dei kan vera nyttige for å seia noko om trendane i samfunnet og språkutviklinga. Resultata og drøftinga ovanfor peikar i den retninga at hypotesen om at det ikkje finst språklege skilnadar mellom kvinner og menn i bygdene langs Åkrafjorden, er noko svekt.

H5: Kontakt

Dei som har drive systematisk arbeidspendling for eksempel til kommunesentruma Etne og Rosendal eller Husnes, eller har budd fleire år vekke før dei flytta heim til Åkrafjorden, har i større grad nye språktrekk. Dei som har ei kontaktflate nordover, har fleire nordlege språktrekk enn dei som har inga kontaktflate utanfor bygda.

I kapittel 6.4 gav eg ei enkel framstilling av resultat for dei spesifikke variablane og to av dei generelle variablane etter informantane si kontaktflate. Det var ikkje systematiske skilnadar mellom dei som har ei kontaktflate sørover eller nordover, og dei som hadde inga kontaktflate av betydning utanfor heimbygda. Hypotesen er dermed svekt. Informantane er delt inn i grupper basert på bakgrunnsinformasjonen som er samla inn om dei. Likevel har eg som nemnt funne at det er ei vanskeleg inndeling å gjera ettersom mange har bytt arbeid og flytta mykje rundt i løpet av livet. Det vert òg svært små tal med få eller ingen informantar i somme årsklassar, slik at det er vanskeleg å skapa eit godt grunnlag til å dra generaliserbare slutningar om den kollektive språkutviklinga.

Ei anna mogleg årsak til at kontaktgrupperinga ikkje gjev utslag i resultata, er at for dei fleste informantane mine, spesielt i årsklasse III og IV, er det ikkje informantane sjølv som vel om dei skal ha ei kontaktflate innanfor eller utanfor bygda. Dei fleste arbeidsplassane ligg i sentrum av kommunane. Sjølv om ein ynskjer å slå seg ned i heimbygda si langs fjorden, må ein ut av bygda på arbeid (jamfør kapittel 2.3.2 og 2.3.3). Det same gjeld ungdomane som på sørsida må pendla på skule i Etne sentrum kvar dag. På nordsida må alle ungdomane flytta ut etter ungdomsskulen for å gå på vidaregåande. Det er stadig færre fritidstilbod til ungdomane lokalt i fjordbygdene, slik at ungdomane søker til sentrum på fritida òg (jamfør kapittel 2.4.3). Når den eine informanten min frå nordsida vart spurt om kva ho gjer på fritida og i helgene i Åkra, svara ho at ho sjeldan er i Åkra når ho har fri. "Eg er ikkje så ofte i Åkra på fritida, men når eg er det, så rir eg som oftast. Eg er ofte på Husnes. Mm, hos venner der" (informant 01747). Dersom me skulle teke med alle

rapporterte besøk og reiser til sentrum på fritid og i helgene hadde ein ikkje hatt noka referansegruppe for den sosiale variabelen kontakt. Alle informantane mine i årsklasse IV og III på begge sider av fjorden er jamleg til sentrum, men for nokon er kontakten som sagt meir systematisk og hyppig ettersom dei pendlar dagleg til jobb, skule eller trening.

Informantane som seier at dei sjeldan er ute av bygda, rapporterer likevel at dei reiser til Etne sentrum eller Husnes minst ein gong i veka. Vidare er dei kanskje ofte i Haugesund, Odda, Rosendal eller Bergen. Sjølv om eg har sett ei grense for kva eg reknar som *systematisk kontaktflate av betydeleg karakter*, viser det seg at alle informantane har ganske stor kontakt spesielt med kommunesentruma. Dersom eg hadde gruppert informantane der all kontakt vart med i vurderinga, hadde eg som sagt ikkje hatt noka referansegruppe å samanlikna dei med. Ettersom eg ikkje får utslag i resultat for den sosiale variabelen kontakt, kan det henda at det er inndelinga mi og framgangsmåten som gjer at eg ikkje får positive resultat. Det kan tenkast at samfunnet som heilskap i dag er så gjennomgåande prega av kontakt at det ikkje går an å måla direkte, rett og slett fordi det ikkje er mogleg å finna ei referansegruppe.

Som sagt er denne hypotesen svekt. Ein ser òg at ein ikkje kan måla resultat for den sosiale variabelen kontakt på denne måten. Likevel har resultata av utvikling i årsklassane synt at det har skjedd store endringar i årsklasse III og IV, og me veit at i denne perioden har kontakten ut frå fjordbygdene i Åkrafjorden endra retning og vorte meir hyppig. I så fall kan me tolka aldersvariasjonen her som resultat av endra kontakt. Sjølv om ein ikkje kan påvisa direkte at kontakt spelar ei rolle, kunne ein seia at indirekte så ser det ut til at kontaktmønsteret kan vera ein av fleire faktorar som spelar inn når språkendingane skyt fart i nyare tid.

H6: Påverknadskjelder

Variablar som viser endring mange andre plassar på Vestlandet, viser endring i åkrafjorddialekten.

Me har sett i resultatkapittelet at dei nye variantane av dei generelle variablane er i ferd med å erstatta dei tradisjonelle, og at det er ei utviklinga der *nordsida* og *sørsida* divergerer vekk frå kvarandre i dei spesifikke variablane. Men kvar kjem eigentleg dei nye språkdraga frå? For å svara på dette og testa om det føregår for eksempel ein regionaliseringsprosess, vil eg setta opp ein tabell der eg markerer om den nye varianten er den vanlege i nære tettstadar som Husnes/Rosendal, Etne og Odda, og byane Stord, Haugesund, Stavanger og Bergen. I tillegg tek eg med Oslo (eller sentralaustlandsk), bokmål og nynorsk som potensielle påverknadskjelder.

Dersom den nye varianten av variabelen er vanleg i til dømes Etne, er dette markert med eit *ja*. Nemningane *ja* og *nei* refererer dermed til om ein kan rekna til dømes etnesmålet som påverknadskjelde for *den nye og ekspansive varianten* av den enkelte variabelen. For å vurdera kva som er den vanlege varianten i dei nemnde tettstadane og byane, har eg sjekka fleire skriftlege kjelder i tillegg til kjenningar frå dei aktuelle plassane som har kunna rapportera kva som er dei vanlege språkformene blant unge og vaksne i dag.

I kolonnen markert med % har eg rekna ut endringa i prosentpoeng frå den eldste årsklassen til den yngste. Eg tek alltid utgangspunkt i den nye varianten for kvar variabel, fordi det er denne som er på frammarsj både på *nordsida* og *sørsida* (i dei fleste tilfella). Igjen har eg markert tabellen frå *nordsida* med skugge, slik at tabellane skal vera lette å skilja ifrå kvarandre.

For at ein dialekt skal kunna ha påverknadskraft overfor ein annan dialekt, må det vera som effekten av ei slags sosial kraft i kontakt mellom språksamfunna der det eine 'dominerer' både sosialt og kulturelt over det andre (Sandøy 2013: 129). "Basically, a *social force* as such is unlikely to influence a variety with respect to only specific linguistic variables. We would rather expect that the influence is the same on all structural items or variables" (Sandøy 2013: 129). Dermed vil ein ikkje kunna peika på at ein dialekt fungerer som språkleg påverknadskjelde for utviklinga i bygdene langs Åkrafjorden, med mindre ein kan påvisa at dialekten påverkar *alle* variablane. I tabellane nedanfor vil difor dei mest sannsynlege påverknadskjeldene for *sørsida* vera dei som er merkt med *nei* i dei tre første radene og *ja* i resten, ettersom dei dialektane har same variant av variablane som den som veks fram og dominerer på *sørsida* av fjorden. Likeins må dei mest sannsynlege påverknadskjeldene for utviklinga på *nordsida* av Åkrafjorden vera merkt med *ja* i alle radene, fordi dei då har den varianten av språktrekket som er på framvekst i Åkrafjorden.

Språkdrag		%	Moglege påverknadskjelder									
V.	Variant	Åkra fj. sør	Husnes/Rosendal ⁹	Etne ¹⁰	Odda ¹¹	Stavg ¹²	Hgsnd ¹³	Stord ¹⁴	Bergen ¹⁵	Oslo	BM	NyN
V1	/da:/	-4,1	Nei	Ja	Ja	Ja	Ja	Nei	Ja	Ja	Ja	Ja
V2	/hʊ:/	3,6	Ja	Nei	Ja	Nei	Nei	Ja	Nei	Nei	Nei	Ja
V3	utan -r	14,8	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei
V4	utan -t	60,5	Ja	Ja	Ja	Ja	Nei	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
V5	med /i/	0,0	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nei
V6	/rn/	59,1	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
V7	/l/	57,9	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
V8	utan palatal	88,6	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

Tabell 50 Sørsida. Moglege påverknadskjelder for spreing av dei nye variantane.

På sørsida har eg markert dei tre første variablane med gul bakgrunnsfarge. Det er fordi endringsprosenten her er veldig liten, og den tradisjonelle varianten framleis er dominerande. Variabelen V1: 'Determinativet "det"' er merkt med eit minusteikn, og det er fordi den nye varianten /da:/ faktisk minkar i bruk frå årsklasse I til årsklasse IV. I kolonnene bortetter får ein då motsett mønster som i den same variabelen for *nordsida* (sjå nedanfor), ettersom det der er den tradisjonelle varianten som vinn fram på sørsida av Åkrafjorden. Eg vil likevel argumentere for at dei tre radene som er markert med gul skugge ikkje bør reknast med vidare, ettersom endringa her er så lita at det kan vera uttrykk for variasjon mellom variantane, og ikkje steg i ein endringsprosess. V3: 'Bøyingsendinga til substantiv ub. fl. fem. og mask.' har ein endringsprosent på 14,8 %, noko som kan tyda på at det er heilt i starten av ein endringsprosess. Dette vert støtta opp av at Lid (2015) registrerte liknande funn i granskinga av ullensvangmålet. Eg vel altså ikkje å ta variabelen med i den vidare diskusjonen av moglege påverknadskjelder fordi endringsprosenten er så liten, men det er eit

⁹ Basert på kjeldene Vidsteen (1882), Guddal (1975), informantane mine og fleire kvinnheringar med kunnskap om kvinnheradsmålet i dag.

¹⁰ Basert på Vidsteen (1882) og Tessdal (1974), informantane mine og stadfesta av kjenningar frå Etne. Den gamle varianten av V4 finst framleis i Etne, men den nye varianten (utan -t) tek over og er i dag dominerande blant ungdom og unge vaksne.

¹¹ Informasjonen om målet i Odda er henta frå masteroppgåva til Ødegård (2013) frå Industristadprosjektet og Sandve (1976).

¹² Basert på masteroppgåva til Aasen (2011) i Dialektendringsprosessar og lytteprøvar i Talebanken.

¹³ Høyland (2005) skriv at dei tradisjonelle variantane av V6, V7 og V8 berre er vanleg i det eldre målet i Haugesund, medan dei nye variantane dominerer blant unge. Gabrielsen (1991) skriv at Haugesund bymål har den tradisjonelle varianten av V4 (med -t), men den nye varianten av V4 (utan -t) er på veg inn i språket til dei unge.

¹⁴ Informasjonen om målet frå Stord er henta frå Haga (1966) og Høyland (2005). Her òg finst dei tradisjonelle variantane av V6, V7 og V8 blant eldre, men ikkje i språket blant unge. Informasjonen er stadfesta av fleire stordabuar. Yngre stordabuar har stadfesta at dei aller fleste nyttar den nye varianten av V2 og V4 òg.

¹⁵ Informasjonen om Bergen er basert på masteroppgåva til Nornes (2011) og stadfesta av fleire bergensarar.

språktrekk ein bør følga med på i seinare granskingar fordi det kan sjå ut til at varianten utan *-r* spreier seg.

Me ser òg at utviklinga av V5 har ein endringsprosent på 0,0 %, men dette er fordi prosenten for den nye varianten både i årsklasse I og årsklasse IV var 100,0 %, og dermed har det ikkje skjedd noka endring i prosent. Mellom årsklasse I og IV har ein likevel hatt noko bruk av den tradisjonelle varianten. I årsklasse II vart den tradisjonelle varianten brukt i 44,4 % av tilfella, og difor har det altså skjedd ei endring sjølv om endringsprosenten ikkje speglar det her. Eg vel difor å ta han med i den vidare diskusjonen.

Resten av variablane syner stor vekst i bruk av dei nye variantane på sørsida av Åkrafjorden, og eventuelle påverknadskjelder må vera merkte med *ja* i alle desse radene, som viser til at den nye varianten er den vanlege der òg, for å kunna reknast som ei mogleg påverknadskjelde. Ved å studera tabellen ovanfor kan ein difor sjå at dei fleste potensielle påverknadskjeldene eg listar opp, har dei aktuelle variantane av variablane V4 til V8. I haugesundsmålet ser ein at V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på *-leg* og *-ig*' er merkt med *nei*, men der òg spreier den nye varianten *utan -t* seg i dag.

Ettersom det er så mange potensielle påverknadskjelder som har dei same språkvariantane som spreier seg til *sørsida* av Åkrafjorden, kan det sjå ut til at det skjer ei utvikling der mange nye språktrekk som har spreidd seg over heile Vestlandet, òg vert spreidd til *sørsida* av Åkrafjorden. Så langt er altså hypotesen H6 styrkt, og det ser ut til at språket på store deler av Vestlandet vert noko meir homogent enn tidlegare. Svært mange av informantane mine, spesielt ungdomane, peikar på at dei snakkar "meir bokmål" i dag enn kva foreldra og besteforeldra gjer. Som me ser i tabellane, stemmer mange av dei nye variantane med bokmål, men bokmål er langt frå den einaste potensielle påverknadskjelda. Ettersom me òg reknar med at det er i møte mellom folk at språkleg tilpassing, og kanskje til og med språkendringar, skjer (jamfør akkommodasjonsteorien i kapittel 4.2.3), er det kanskje meir sannsynleg at det er andre dialektar som har større evne til å påverka dialekten i Åkrafjorden enn kva bokmålet har. Tabellen ovanfor gjev oss ikkje klåre konklusjonar for kva dialektar som har påverknadskraft over målet på *sørsida* av Åkrafjorden, ettersom det er så mange moglege alternativ.

Språkdrag		%	Moglege påverknadskjelder									
V.	Variant	Åkrafj. nord	Husnes/Rosendal	Etne	Odda	Stavg	Hgsnd	Stord	Bergen	Oslo	BM	NyN
V1 ¹⁶	/da:/	73,7	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei
V2	/hʊ:/	66,5	Ja	Nei	Ja	Nei	Nei	Ja	Nei	Nei	Nei	Ja
V3	utan -r	48,9	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja	Nei	Nei	Nei	Nei
V4	utan -t	53,8	Ja	Ja	Ja	Ja	Nei	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
V5	med /i/	63,5	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Nei
V6	/rn/	70,0	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
V7	/l/	68,8	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
V8	utan palatal	88,2	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja

Tabell 51 Nordsida. Moglege påverknadskjelder for spreing av nye variantar.

På *nordsida* av fjorden ser ein nokså tydelege resultat. Det er berre Husnes/Rosendal (sentrum i Kvinnherad) og Stord som har det same mønsteret som *nordsida* av Åkrafjorden for alle variablane. Tabellen seier oss at endringsprosenten viser ein klår framvekst av alle dei nye variantane, og ein relativt stor endringsprosent frå årsklasse 0 eller I til årsklasse IV. Dermed må eventuelle påverknadskjelder vera merkt med *ja* for alle variablane. Dette mønsteret finn me som sagt att på Husnes/Rosendal og Stord, noko som igjen forsterkar konklusjonen frå H3 om at *nordsida* av Åkrafjorden konvergerer mot sentrum i Kvinnherad og mot den nordlege delen av Sunnhordland. Dersom ei mogleg påverknadskjelde må ha den same effekten på alle språkdrag for å kunna seiast å ha påverknadskraft over ein annan dialekt, må ein rekna tettstadane Husnes og Rosendal og bykommunen Stord som dei mest sannsynlege påverknadskjeldene til dialekten på *nordsida* av Åkrafjorden. Det ser dermed ut til at skiljet mellom sør og nord i Sunnhordland framleis finst for dei spesifikke variablane, men at *nordsida* av fjorden no høyrer til den nordlege delen av Sunnhordland. Dermed fungerer Åkrafjorden, som tidlegare låg sør for denne språkgrensa, som den nye språkgrensa mellom den sørlege og den nordlege delen av Sunnhordland. Vidare kan ein langt på veg avvise den tidlegare nemnde påstanden til ungdomsinformantane om at dei snakkar bokmål, ettersom bokmål ifølgje tabellen ovanfor ikkje stemmer overeins med alle dei nye variantane som veks fram på *nordsida* av Åkrafjorden.

Som nemnt i kapittel 4.3.4 er det ofte den største byen eller tettstaden som er sentrum for ein region, og det er gjerne slik at dialekten i regionssentrumet har tyngst påverknadskraft på regionstalemålet (Akselberg 2005:111). I Sunnhordland er det bykommunen Stord som er regionssentrumet (jamfør kapittel 2.2), men ingen av

¹⁶ Som sagt viser rada for V1: 'Determinativet "det"' eit anna mønster bortetter i tabellen frå *nordsida* av Åkrafjorden enn i tabellen frå *sørsida*. Dette er fordi ein her har ein positiv vekst av den nye varianten /da:/, og det er markert om kvar plass har den nye varianten i radene bortetter.

informantane mine snakkar om Stord som eit naturleg sentrum for bygdene langs Åkrafjorden. Informantane på *sørsida* av fjorden orienterer seg som sagt meir mot Haugesund, medan informantane på *nordsida* snakkar om Bergen som det mest naturlege bysentrumet. Likevel ser ein altså at Stord og kommunesentruma i Kvinnherad er dei mest sannsynlege påverknadskjeldene på *nordsida* av fjorden, mens Stord altså ikkje ser ut til å ha same påverknadskraft på *sørsida* av Åkrafjorden.

For å samanfatte drøftinga av moglege påverknadskjelder, ser me at her er mange fellestrekk mellom *nordsida* og *sørsida* av Åkrafjorden. Dei generelle variablane utviklar seg på same måte på begge sider, og her er det som sagt mange potensielle påverknadskjelder med same utvikling. I det store biletet ser ein altså teikn på ei slags regionalisering på Vestlandet, med nokre interne skilnadar som ein ser illustrert av dei spesifikke variablane. Hypotesen om at variablar som viser endring mange andre plassar på Vestlandet, òg viser endring i åkrafjorddialekten, er dermed styrkt. Nå må det sjølv sagt nemnast at valet av språklege variablar spelar ei rolle i dette mønsteret, og ein kan ikkje seia sikkert at andre språklege variablar ville gjeve det same mønsteret. I ei eventuell vidare forsking eller seinare oppfølgingsgransking bør ein difor granska fleire og eit breiare spekter av variablar for å få eit endå betre innblikk i språkendringsprosessane i Åkrafjorden, Sunnhordland og elles på Vestlandet.

Kapittel 9. Avslutning

9.1 Konklusjon

Resultata i denne oppgåva syner at det har skjedd markerte språkendringar i åkrafjorddialekten dei siste femti åra. Dei generelle variablane syner i hovudsak at nye variantar som spreier seg over store delar av Vestlandet, òg spreier seg til *nordsida* og *sørsida* av Åkrafjorden. Samtidig ser ein at dei spesifikke variablane (og V2: 'Det personlege pronomenet "ho"') indikerer at språket på *nordsida* og *sørsida* av fjorden utviklar seg i ulike retningar og konvergerer mot kvar sine kommunesentrum. Ein kan difor ikkje lenger snakka om ein felles åkrafjorddialekt, men ein eigen dialekt på kvar side av fjorden som vert meir og meir lik den i kommunesentruma til Etne og Kvinnherad.

Gjennom drøftinga av hypotesane mine har eg svara på problemstillinga: *Korleis og kvifor får ein moderniseringsprosess i samfunnet (med endra kommunestruktur og nye kommunikasjonsvegar) følger for den lokale dialekten?* Mykje tyder på at dei språklege endringane som har skjedd i Åkrafjorden, i hovudsak kan skuldast kommunesamanslåinga i 1965 og dei nye kontaktflatene inn mot sentrum av kommunane Kvinnherad og Etne. Sjølv om eg ikkje får utslag for den sosiale variabelen *kontakt*, reknar eg likevel dei nye kontaktmønsterane som svært viktige for endring (jamfør diskusjonen under hypotesane H1 og H5 i drøftingskapittelet).

Den hyppige kontakten med kommunesentruma kan mellom anna ha påverka identitetskjensla til informantane, slik at dei i større grad enn tidlegare identifiserer seg som kvinnheringar eller etnesbuar. Dette kjem spesielt tydeleg fram i intervjuet med ungdomane på *nordsida* av Åkrafjorden (jamfør informantsitata i kapittel 3.1). På begge sider av fjorden ser ein at sjølv om informantane uttrykker ei kjensle av tilhøyrse til fjorden og heimbygda, ligg gjerne den viktigaste sosiale arenaen til ungdomane i kommunesentrumet. Det kan difor tenkast at ei endra identitetskjenle har påverka språkutviklinga i fjordbygdene (jamfør forskingsspørsmålet om identitet i kapittel 1.2). Vidare kan det tenkast at det finst etablerte kjønnsrollemønster i bygdene som gjer at menn kjenner ei sterkare tilknytning til bygdene, og spesielt jordbruket, enn kvinnene. Dette viser dels igjen i språkskilnadar mellom kvinner og menn, der menn held lenger på dei tradisjonelle variantane av variablane.

Dei generelle samfunnsendringane og moderniseringsprosessane som til dømes ny sysselsetting, skulereformer og fritidsaktivitetar for unge har òg spela ei rolle, og har truleg forsterka verknaden av dei administrative endringane frå 1965. Vidare viser testen av hypotesen H6 om moglege påverknadskjelder teikn til at det skjer ein regionaliseringsprosess der Åkrafjorden vert del av ein større vestlandsregion og lokale dialekttrekk vert utjamna til fordel for felles variantar som spreier seg på heile Vestlandet

(jamfør forskningsspørsmålet om endringsmønster og regionalisering i kapittel 1.2). Testen viser òg at *nordsida* av Åkrafjorden konvergerer mot Kvinnherad, og truleg vert påverka av dialekten på Husnes/Rosendal og Stord. Dette funnet forsterkar konklusjonen om at dei nye kommunegrensene frå 1965 har påverka språkutviklinga i Åkrafjorden.

9.2 Vidare forskning

Det er framleis mange interessante moment i Åkrafjorden som det ville vore spanande å forska vidare på. Dersom eg kunne auka omfanget av denne masteroppgåva, ville eg inkludera iallfall dei språklege variablane eg nemner i kapittel 3.5.9, og gjerne finna fleire spesifikke variablar for å sikra eit enno betre bilete av kor mykje *sørsida* og *nordsida* av Åkrafjorden konvergerer mot kvar sine kommunesentrum. Med eit enno betre informantgrunnlag, slik at kjønssamansetninga, alderssamansetninga og stadsamansetninga vart jamnare, kunne ein fått eit betre grunnlag for samanlikning av gruppene, i tillegg til ei meir presis signifikanstesting. I tillegg kunne det vore spanande å fått undersøkt fjordbotnen Fjæra og Rullestad som ein tredje stadvariabel.

Vidare kunne ein forska spesielt på korleis utdanningsløp og skuleval påverkar språket. På *nordsida* av Åkrafjorden må ein som sagt flytta ut når ein er 15 eller 16 år gamal for å gå på vidaregåande. Det kan tenkast at skuleval påverkar språkutviklinga til ungdomane, og det kunne vore spanande å gjera ei oppfølgingsgransking om få år for å studera språket deira på nytt.

Etter 1965 har kommunestrukturen i Sunnhordland halde seg stabil, med eitt unntak. I 2006 vart Ølen slegen saman med Vindafjord kommune i Rogaland. Dermed vart Ølen flytta frå Hordaland til Rogaland fylke. I dag er det ei ny kommunereform på gang, og alle kommunane skal under lupa for å sjå om dei kan slå seg saman med ein nabokommune. Det ser ikkje ut til at kommunegrensene til Kvinnherad vert endra i denne omgangen, ettersom det allereie er ein stor kommune i både areal og folketal. Det har derimot vore snakk om å slå saman Etne med Vindafjord. Somme har til og med foreslege ein ny storkommune med Etne, Vindafjord, Sauda og Suldal. Dette siste alternativet vert av dei fleste ikkje rekna som spesielt realistisk med det første, men Etne og Vindafjord har vore i dialog om ei eventuell samanslåing. 26. september 2016 stemte innbyggjarane mot samanslåing av Etne og Vindafjord, og planane er skrinlagt per i dag. Det kan likevel henda at spørsmålet kjem opp att seinare i kommunereforma. Likeins har Sveio, heilt sør i Hordaland, stemt mot ei samanslåing med Haugesund kommune. Her kan det òg tenkast at spørsmålet kjem opp att seinare. Ei samanslåing av Sveio og Haugesund ville føra til at Sveio kryssar fylkesgrensa frå Hordaland til Rogaland. Ved ei eventuell samanslåing av Etne og Vindafjord må ein òg vurdere om den nye kommunen skal høyra til Hordaland eller Rogaland. Her kan det med

andre ord skje store administrative endringar som får konsekvensar for dei mindre kommunane Etne og Sveio. Som me har sett av resultata mine frå Åkrafjorden og av Fossheim si gransking av målet på Midøya (2010), kan kommunereformer ha store språklege konsekvensar når det gjev nye kommunesentrum, skulestrukturar og kontaktflater som innbyggjarane må retta seg etter. Difor kunne det vore svært interessant å gjera opptak frå dei ulike kommunane som vurderer ei samanslåing i dag, for så å gjera oppfølgingsgranskingar ein generasjon seinare.

Litteraturliste

- Akselberg, Gunnstein. 2005. "Talemålsregionalisering – modellar og røynd." I: *Målbryting* nr. 7. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Akselberg, Gunnstein. 2008. "Talevariasjon, register og medvit." I: Mæhlum, Brit. Akselberg, Gunnstein. Røyneland, Unn. Sandøy, Helge. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen Damm.
- Akselberg, Gunnstein og Mæhlum, Brit. 2008. "Sosiolingvistisk metode." I: Mæhlum, Brit. Akselberg, Gunnstein. Røyneland, Unn. Sandøy, Helge. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen Damm.
- Auer, Peter, Hiskens, Frans & Kerswill, Paul. 2005. "The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations." I: Auer, Peter, Hiskens, Frans & Kerswill, Paul (red). *Dialect change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Auer, Peter og Hiskens, Frans. 2005. "The role of interpersonal accommodation theory of language change." I: Auer, Peter, Hiskens, Frans & Kerswill, Paul (red). *Dialect change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 1966. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Bjønnes, Haakon. 1989. "Utbygging av grendaskulane i Etne 1970-89" I: *Skule i Etne og Skånevik gjennom 250 år*. Utgjeven av Etne Sogelag.
- Bøe, Per Sigmund Sævik. 2013. *Språkendringer sør på Jæren. En sosiolingvistisk studie i virkelig tid fra Ognå*. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.
- Doublet, Ingrid Anne Christine. 2015. *Randaberg, den grønne landsbyen. Ei sosiolingvistisk undersøking av talemålet i Randaberg*. Masteroppgåve i nynorsk skriftkultur. Høgskulen i Volda.
- Doublet, Maria-Rosa Raphaëla. 2012. *Bare fra Bergen, eller fra Fana i Bergen? En intern språkkrig mellom bergensvarietetene*. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske fag. Universitetet i Bergen.
- Fossheim, Marie. 2010. *Språket på Midøya - en sosiolingvistisk oppfølgingsstudie av talemålene på ei øy i Romsdalen*. Masteroppgave i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.
- Gabrielsen, Finn. 1991. *Haugesund bymål*. I samarbeid med Målføresamlinga ved Nordisk institutt. Universitetet i Bergen. Bergen: Alvheim & Eide.

- Giles, Howard & Powesland, Peter. 1997. "Accommodation theory." I: Coupland, Niklas & Jaworski, Adam (red.) *Sociolinguistics A Reader and a Coursebook*. London: Macmillan press.
- Guddal, Rangvald. 1975. *Målet i Kvinnherad. Som det hev lydt i det tjugande hundradåret*. Utgjeven av Kvinnherad kommune.
- Haga, Arnfinn. 1966. *Målet på Storden. Ljodvokster og stutt omrit av formverket*. Hovudfagsoppgåve ved Universitetet i Bergen.
- Haugland, Anders. 1984. *Skåneviksoga: Andre bandet. Gardar og ættar i Åkra*. Utgjeven av Skånevik bygdeboknemnd. Stavanger: Dreyer bok.
- Haugland, Anders. 1988. *Skåneviksoga: Tredje bandet. Gardar og ætter Sævareid-Skånevik*. Utgjeven av Skånevik bygdeboknemnd. Stavanger: Dreyer bok.
- Haugland, Anders. 1998. *Skåneviksoga VI. I gode og vonde dagar. Frå 1750-1965*. Utgjeven av Skånevik bygdeboknemnd. Stavanger: Dreyer bok.
- Havnelid, Anders. 1958. *Kvinnheradsmålet*. Hovudfagsoppgåve ved Universitetet i Oslo.
- Helland, Tor-Ølver. 1978. *Verbbøyinga i Kvinnherads-målet*. Hovudfagsoppgåve i nordisk språk. Universitetet i Oslo
- Hernes, Reidunn. 2006. *Talemål i endring? Ein longitudinell studie av talemålsutvikling og språkleg røyndomsoppfatning hjå ungdommar i Os*. Avhandling for graden doctor artium. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Hockett, Charles F. 1950. "Age-grading and linguistic continuity." I: *Language*. Volum 26, nr 4. Side 449-457.
- Høyland, Randi. 2005. *Meiningar om mål. Ungdomar på Stord si oppfatning av seg sjølv og stordamålet i relasjon til haugesunderar og haugesundsmålet*. Masteroppgåve. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Keller, Rudi. 1994. *On Language Change. The invisible hand in language*. London & New York: Routledge.
- Kerswill & Trudgill (2005) "The birth of new dialects." I: Auer, Peter, Hiskens, Frans & Kerswill, Paul (red). *Dialect change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kommuneinndelingskomiteen. 1961. "Endeleg tilråding frå kommuneinndelingskomiteen om kommuneinndelinga i Hordaland." Oslo.
- Labov, William. 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington D.C., Center for Applied Linguistics.
- Labov, William. 1994. *Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors*. Oxford: Blackwell.
- Larsen, Amund B. (1917) "Naboopposisjon - knot." I: *Maal og minne* 34. Side 34-46.
- Le Page, Robert B. 1997. "The Evolution of a Sociolinguistic Theory of Language" i: Coulmas, Florian (red.) *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers.

- Lianes, Anna. 2013. *Endringar i talemålet i Åram på Søre Sunnmøre. Ei sosiolingvistisk gransking i tilsynelatande tid*. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.
- Lid, Hallvard. 2015. «Men Odda e' jo da naturle' sentere' fy oss, dao.» *Ei sosiolingvistisk gransking av variasjon og endring i dialekta i Ullensvang herad*. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.
- Milroy, Lesley. 1980. *Language and Social Networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Mæhlum, Brit. 2008. "Språk og identitet." I: Mæhlum, Brit. Akselberg, Gunnstein. Røyneland, Unn. Sandøy, Helge. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*. Oslo: Cappelen Damm.
- Nornes, Marianne Valeberg. 2011. *Bergensk i Bergenhus – ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Bergenhus bydel*. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske fag. Universitetet i Bergen.
- Papazian, Eric. 2003. "Talemålsforskeren og talemålsforskningen i Norge før og nå." I: Akselberg, Gunnstein, Bødal, Anne Marit & Sandøy, Helge (red.) *Nordisk dialektologi*. Oslo: Novus forlag.
- Ross, Hans. 1909. *Norske Bygdemaal*. Utgjeven for H. A. Benneches fond. Oslo.
- Røyneland, Unn. 2005. *Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Avhandling for graden doctor artium. Institutt for lingvistiske og nordiske studium. Humanistisk fakultetet. Universitetet i Oslo.
- Røyneland, Unn. 2008. "Språk- og dialektkontakt." I: Mæhlum, Brit. Akselberg, Gunnstein. Røyneland, Unn. Sandøy, Helge. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sandve, Bjørn Harald. 1976. *Om talemålet i industristadene Odda og Tyssedal. Generasjonsskilnad og tilnærming mellom dei to målføra*. Hovudfagsoppgåve i norsk. Universitetet i Bergen.
- Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge. 2008. "Språkendring" i: Mæhlum, Brit. Akselberg, Gunnstein. Røyneland, Unn. Sandøy, Helge. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sandøy, Helge. 2013. "Driving forces in language change - in the Norwegian perspective." I: Kristiansen, Tore & Grondelaers, Stefan (redaktører). *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus Forlag.
- Sandøy, Helge. 2016. "Språkendring." I: Sandøy, Helge (redaktør). *Norsk språkhistorie. Mønster*. Oslo: Novus Forlag.
- Skjekkeland, Martin. 2009. *Språk og samfunn i endring. Ein studie av tilhøvet mellom lokal identitet og talemålsutvikling*. Oslo: Novus forlag.
- Skånevik kommunestyre. 1959. Brev til fylkesmannen i Bergen og Hordaland.

- Slettebø, Kjersti Wold. 2014. *"Men det er klart at av og til må eg jo leggja om."* Ei sosiolingvistisk gransking av situasjonsbetinga variasjon i Hå kommune. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.
- Sundgren, Eva. 2013. "Språklig variation och förändring." I: Sundgren, Eva (redaktør). *Sociolingvistik*. Stockholm: Liber.
- Tessdal, Jon Olav. 1974. Etnesmålet. *Substantivbøyinga i eit vestnorsk målføre (fleirtal og bunden form)*. Ei synkron utgreiing med eit målgeografisk oversyn. Hovudfagsoppgåve ved Nordisk institutt. Universitetet i Oslo.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Venås, Kjell. 1991. *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. Oslo: Novus Forlag.
- Vidsteen, Christian. 1882. *Oplysninger om Bygdemaalene i Søndhordland*. Bergen: Grieg's Bogtrykkeri.
- Vikane, Otto og Toskedal, Jorunn, m.fl. (redaktører). 1989. *1739-1989. Skulen i Kvinnherad gjennom 250 år*. Utgjeven av skulekontoret i Kvinnherad kommune.
- Villanger, Silje. 2010. *"Da hadde vært litt kult visst vi hadde snakka strilsk om hondra år."* Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Øygarden. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske fag. Universitetet i Bergen.
- Weinreich, Uriel, Labov, William og Herzog, Marvin. 1968. "Empirical Foundations for a Theory of Language Change." I: Lehman, Winfred og Malkiel, Yakov (redaktører). 1968). *Directions for Historical Linguistics*. Austin: University of Texas Press.
- Ødegård, Randi Haugen. 2013. Dialektutvikling hos barn og ungdom på industristadane Odda og Tyssedal. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.
- Aasen, Ivar. 1844. "Oplysninger om Almuesproget i den sydligste Deel af Bergens Stift, indbefattende særskilt 1. Hardanger 2. Søndhordlehn." I: Bondevik, Jarle, Nes, Oddvar, & Aarset, Terje (red). 1995. *Målsamlingar frå Bergens Stift av Ivar Aasen*. Bergen: Norsk Bokreidningslag.
- Aasen, Ivar. 1864. *Norsk Grammatik*. Utgjeven av Norsk Måldyrkingslag. 1965. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aasen, Kristine Nymark. 2011. *Stavanger-dialekten 30 år etter. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Stavanger*. Masteroppgåve i nordisk språk. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.

Nettressursar

- Anderson, Ragnhild. 2013. "Metodisk opplegg for feltarbeid på Vestlandet." Tilgjengeleg frå: <http://folk.uib.no/hnohs/DEP/Metodisk%20opplegg,%20versjon%206.pdf> [henta 12.09.15]
- Hanssen, Eskil. "Om Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS)" Tilgjengeleg frå: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/taus/> [henta 07.10.16]
- Sandøy, Helge, Akselberg, Gunnstein & Kristoffersen, Gjert. 2007. "Dialektendringsprosessar. Prosjektskisse." Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengeleg frå: <http://folk.uib.no/hnohs/DEP/Prosjektbeskriving,%20Dialektendringsprosessar.pdf> [henta 03.03.16]
- Simonsen, Hanne Gram. 2013. "Sosiolingvistik." I: *Store norske leksikon*. Tilgjengeleg frå: <https://snl.no/sosiolingvistik> [henta 01.10.16]
- Statistisk sentralbyrå. 1910. "Folketellingen i Norge. 1. December 1910. Første hefte. Folkemængde i rikets forskjellige administrative inndelinger m.v." Tilgjengeleg frå: http://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_170.pdf [henta 04.02.16]
- Statistisk sentralbyrå. 1960. "Folketellingen 1. november 1960. Kommunehefte for Skånevik." Tilgjengeleg frå: https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1960/kh_1960_1212.pdf [henta 21.11.16]
- Statistisk sentralbyrå. 1980a. "Folke- og bustadteljing 1980. 1211 Etne." Tilgjengeleg frå: https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1980/kh_1980_1211.pdf [henta 21.11.16]
- Statistisk sentralbyrå 1980b. "Folke- og bustadteljing 1980. 1224 Kvinnherad. Tilgjengeleg frå: https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1980/kh_1980_1224.pdf [henta 21.11.16]
- Statistisk sentralbyrå. 2001a. "Folke- og boligtellingen 2001, kommune og bydelshafter. 1211 Etne." Tilgjengeleg frå: <https://www.ssb.no/a/fob2001/1211/> [henta 21.11.16]
- Statistisk sentralbyrå. 2001b. "Folke- og boligtellingen 2001, kommune og bydelshafter. 1224 Kvinnherad." Tilgjengeleg frå <https://www.ssb.no/a/fob2001/1224/> [henta 21.11.16]
- Statistisk sentralbyrå. 2016. "Folkemengde, etter grunnkrets (G) " Tal for Åkrafjorden i oppgåva er basert på søk på grunnkrinsane Åkra (12240804), Baugstranda (12240803), Kyrping (121220205) og Markhus (12110206). Tilgjengeleg frå: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/saveelections.asp> [henta 21.11.16]
- Statistisk sentralbyrå. 2016. "Studenter ved universiteter og høyskoler, 1. oktober 2015." Tilgjengeleg frå: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utuvh> [henta 24.11.16]
- Tjora, Aksel. 2016. "Sosialkonstruktivisme." I: *Store Norske Leksikon*. Tilgjengeleg frå: <https://snl.no/sosialkonstruktivisme> [henta 04.10.16]

Vedlegg

Vedlegg 1. Oversiktskart

Om lag midt i kartet ligg det som tidlegare var Skånevik kommune. Sentrum var tettstaden Skånevik. Kommunen omfatta Skånevikstrand, Håland, ein liten del av Halsnøy og Valen, Holmedal, Matre, Ytre Matre og alle bygdene langs Åkrafjorden med Fjæra og Rullestad.

For å gje ei geografisk referanseramme i kartet, har eg teke med Haugesund heilt nede i venstre hjørnet og Folgefonna oppe til Høgre.

Kartet er eit skjermbilete frå norgeskart.no henta 20.10.16. Tilgjengeleg frå:

<http://www.norgeskart.no/#8/-19133/6657316>

Vedlegg 2. Samtykkeskjema ungdom

DIALEKTENDRINGSPROSESSAR

Nordisk, LLE

Boks 7805

5020 Bergen

Bergen, 17.09.15

Til føresette for _____

FØRESPURNAD OM DELTAKING I FORSKINGSPROSJEKT

Dette brevet er sendt ut i samråd med rektor ved Enge skule.

Prosjektet *Dialektendringsprosessar* ved Universitetet i Bergen studerer språkbruk og holdningar til språk på utvalde stader på Vestlandet. Formålet med studien er å forstå generelle endringsmønster i språk og samfunn. Til denne granskinga ønskjer vi å ha samtale med nokre innbyggjarar i ulike aldersgrupper frå Kyrping og dei nærliggjande grendene. Mellom anna skal vi intervju fire ungdomsskuleelevar frå området. Samtaleemna vil dreie seg om til dømes film, framtidsplanar, skulekvardagen og heimstaden. Det blir gjort opptak under samtalen, som vil ta omtrent ein time, og vi skal avtale til tid og stad seinare. Samtalen blir gjort med to personar samtidig, og vil forhåpentlegvis kunne skje på skulen.

Einaste kravet vi set når vi vel ut elevar, er at dei har vakse opp på Kyrping eller dei nærliggjande grendene etter 6-årsalderen. For informantar under 18 år må ein føresett godkjenna at eleven kan vera informant. Difor ber vi ein av dei føresette om løyve til ein slik samtale på Enge skule, eller ein annan stad etter nærare avtale. Samtalen vil skje i løpet av hausten 2015. Det er frivillig å vere med, og ein kan trekkje seg utan grunngiving når som helst undervegs inntil projektet er ferdig i 2016. Viss du trekkjer deg, blir namn og andre opplysningar sletta frå arkivet vårt. Prosjektet er meldt til Personvernombodet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datateneste A/S.

Vi gjer berre språklege analysar, men på grunn av det offentlege regelverket blir opptaka av samtalan behandla som konfidensielt materiale, og ingen enkeltpersonar skal kunne kjennast igjen i rapportar frå studien. Namnet på deltakaren og ev. namn på andre personar blir endra til talkodar ved behandlinga av materialet. Materiale og kodesystem blir lagra på ulike stader. Personane som har tilgang til materialet, har teieplikt. Etter prosjektslutt ønskjer vi å lagre intervjumaterialet på ubestemt tid i Målføresamlinga ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium, Universitetet i Bergen. Om nokon ønskjer å bruke same materialet i eit nytt tilsvarande forskingsprosjekt om språk, blir det sendt ny melding til Personvernombodet, og det kan bli aktuelt å kontakte deg att.

(Dersom du er villig til å vere med på intervjuet, er det fint om du skriv under på samtykkeslippen nedafor og tek med dette arket til samtalen.)

Viss det er noko du lurer på, kan du ringje meg på 55 58 24 05, eller sende ein e-post til helge.sandoy@lle.uib.no, eller kontakta student Liv Torunn Tjelmeland på tlf. 48 03 67 57 eller e-post livtjelme@hotmail.com.

Med vennleg helsing

Helge Sandøy

Liv Torunn Tjelmeland

Prosjektleder

Student

Samtykkeerklæring:

Eg har fått informasjon om projektet og seier meg villig til å vere med i samtale. Eg godtek òg at denne samtalen blir brukt i forskningssamanhengar som er nemnde i skrivet ovanfor, og oppbevart i Målføresamlinga ved Universitetet i Bergen.

Dato: ____/____-2015

Underskrift

Vedlegg 3. Samtykkeskjema vaksne

FØRESPURNAD OM DELTAKING I FORSKINGSPROSJEKT

Prosjektet *Dialektendringsprosessar* ved Universitetet i Bergen studerer språkbruk og holdningar til språk på utvalde stader på Vestlandet. Til denne granskinga ønskjer vi å ha samtale med nokre innbyggjarar i ulike aldersgrupper i Åkrafjorden. Samtaleemna vil dreie seg om til dømes film, barndomsminne, skuleminne og heimstaden. Det blir gjort opptak under samtalen, som vil ta omtrent ein time, og vi skal avtale til tid og stad seinare. Samtalen blir gjort med to personar samtidig.

Einaste kravet vi set når vi vel ut folk til samtalar, er at dei har vakse opp i Åkrafjorden etter 6-årsalderen. Det er frivillig å vere med, og ein kan trekkje seg utan grunngiving når som helst undervegs inntil prosjektet er ferdig i 2016. Viss du trekkjer deg, blir namn og andre opplysningar sletta frå arkivet vårt. Prosjektet er meldt til Personvernombodet for forskning, Norsk samfunnsvitskapeleg datateneste A/S. Vi gjer berre språklege analysar, men på grunn av det offentlege regelverket blir opptaka av samtalan behandla som konfidensielt materiale, og ingen enkeltpersonar skal kunne kjennast igjen i rapportar frå studien. Namnet på deltakaren og ev. namn på andre personar blir endra til talkodar ved behandlinga av materialet. Materiale og kodesystem blir lagra på ulike stader. Personane som har tilgang til materialet, har teieplikt. Etter prosjektslutt ønskjer vi å lagre intervjumaterialet på ubestemt tid i Målføresamlinga ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium, Universitetet i Bergen. Om nokon ønskjer å bruke same materialet i eit nytt tilsvarande forskingsprosjekt om språk, blir det sendt ny melding til Personvernombodet, og det kan bli aktuelt å kontakte deg att. (Dersom du er villig til å vere med på intervjuet, er det fint om du skriv under på samtykkeslippen nedafor og tek med dette arket til samtalen.)

Viss det er noko du lurar på, kan du ringje meg på 55 58 24 05, eller sende ein e-post til helge.sandoy@lle.uib.no.

Med vennleg helsing

Helge Sandøy

Nordisk, LLE

Boks 7805

5020 Bergen

Til prosjektet *Dialektendringsprosessar*

Samtykkeerklæring:

Eg har fått informasjon om prosjektet og seier meg villig til å vere med i samtale. Eg godtek òg at denne samtalen blir brukt i forskningssamanhengar som er nemnde i skrivet ovanfor, og oppbevart i Målføresamlinga ved Universitetet i Bergen.

Dato: ____/____-2015

Underskrift

Vedlegg 4. Spørjeskjema

Spørjeskjema om personopplysninger – etter samtaleopptaket

(Informanten fyller ut i samarbeid med intervjuaren.)

Du

1. Namn (førenamn og etternavn): _____
2. Fødselsdato og fødselsår: _____
3. Kjønn: _____
- Bustad
4. Kva kommune bur du i? _____
5. Kva er namnet på bygda/bydelen du bur i? _____
6. Kva er adressa di? (Ta med gatenamn og gatenummer, postnummer og poststad.)

7. Har du budd andre stader? (Set kryss.)

___ Ja
___ Nei

Dersom du har budd andre stader, kvar har du budd, og kva tid budde du der?

Stad (Namn på kommunen.)	Tidsrom (om lag)

Utdanning

8. Kva utdanning har du?

9. Kryss av framom typen skule du har gjennomført, og skriv namnet på skulen/skulane du gjekk på:

___ folkeskule (Namn på skulen: _____)
___ ungdomsskule/realskule/framhaldsskule (Namn: _____)
___ yrkesfagleg skule (Namn: _____)
___ vidaregåande skule (Namn: _____)
___ høgare utdanning (Namn: _____)

Yrke

10. Yrke: _____
11. Arbeidsplass: _____
12. Beskriv kort dei viktigaste arbeidsoppgåvene dine:

13. På jobben: Har du mest kontakt med andre som bur i same kommunen som deg, eller som bur i andre kommunar? (Set kryss.)

___ Same kommune
___ Andre kommunar

Ektefelle/sambuar

14. Er du gift eller sambuar? (Set kryss.)

___ Ja
___ Nei

Dersom du er gift/sambuar:

Kva utdanning har ektefelle/sambuar? _____

Kva yrke har han/ho? _____

Kvar har han/ho dialekten sin frå? (Helst kommunenamn.) _____

Foreldre

15. Fyll ut skjemaet for dei vaksne du budde saman med som barn (for eksempel mor, far, stemor, stefar, andre vaksne).

Vaksne du budde saman med	Kvar har denne vaksne dialekten sin ifrå? (Helst kommunenamn.) Føy ev. til om han el. ho har vakse opp ein annan stad.	Kva for utdanning har denne vaksne?	Kva jobba denne vaksne med?
Ev. mor			
Ev. far			
Ev. andre			
Ev. andre			

Reiser

16. Besøker du ofte/jamleg andre bygder/byar? (Fyll inn opplysningar i skjemaet nedanfor.)

Stad

Kor ofte er du der?

I kva ærend reiser du dit? (besøkja slekt, besøkja venner, jobb osv.)

Kor mange nære kjenningar har du der?

Dialekt

17. Kva dialekt(ar) snakkar du? (Dersom du har ein blandingsdialekt, skriv kva for dialektar du blandar.)

18. Brukar du ulike dialektar i ulike situasjonar? Dersom ja, i kva for situasjonar brukar du kvar av dei?

19. Kva dialektar har dei beste vennene dine?

Vedlegg 5. Biletoppgåve frå ungdomsintervjua

Informantane fekk kvar sitt bilete og måtte ikkje visa biletet sitt til medinformanten. Ved å skildra ting dei såg i biletet sitt og spørja kvarandre om detaljar skulle dei komma fram til ti ting som ikkje var like på dei to bileta.

Vedlegg 6. Informantmatrise med bakgrunnsinformasjon

I matrisa under kan ein finna bakgrunnsinformasjon om kvar enkelt informant og resultatata for kvar enkelt variabel for kvar informant.

Informant	Fødd	Materiale	Årsklasse	Livsfase	Kjønn	Stad	Kontakt
01758	1883	Gamalt	0	E	Mann	Nordsida	Ingen
01763	1919	Gamalt	I	E	Kvinne	Nordsida	Ingen
01759	1895	Gamalt	I	E	Mann	Nordsida	Ingen
01762	1898	Gamalt	I	E	Mann	Nordsida	Ingen
01757	1917	Gamalt	I	M/E	Mann	Nordsida	Sørover
01764	1910	Gamalt	I	E	Mann	Sørsida	Nordover
01765	1891	Gamalt	I	E	Mann	Nordsida	Ingen
01761	1954	Gamalt	III	Y	Mann	Nordsida	Ingen
01743	1928	Nytt	II	E	Kvinne	Nordsida	Ingen
01744	1943	Nytt	II	E	Kvinne	Nordsida	Ingen
01734	1946	Nytt	II	E	Mann	Sørsida	Sørover
01735	1945	Nytt	II	E	Mann	Sørsida	Ingen
01742	1937	Nytt	II	E	Mann	Sørsida	Ingen
01755	1935	Nytt	II	E	Mann	Nordsida	Nordover
01756	1934	Nytt	II	E	Mann	Nordsida	Ingen
01738	1950	Nytt	III	E	Kvinne	Sørsida	Sørover
01739	1959	Nytt	III	M	Kvinne	Sørsida	Sørover
01737	1975	Nytt	III	M	Kvinne	Sørsida	Ingen
01736	1962	Nytt	III	M	Kvinne	Sørsida	Ingen
01751	1971	Nytt	III	M	Kvinne	Nordsida	Nordover
01752	1973	Nytt	III	M	Kvinne	Nordsida	Ingen
01740	1974	Nytt	III	M	Mann	Sørsida	Ingen
01741	1971	Nytt	III	M	Mann	Sørsida	Ingen
01749	1967	Nytt	III	M	Mann	Nordsida	Nordover
01750	1975	Nytt	III	M	Mann	Nordsida	Nordover
01730	2000	Nytt	IV	Y	Kvinne	Sørsida	Sørover
01731	2002	Nytt	IV	Y	Kvinne	Sørsida	Sørover
01747	2000	Nytt	IV	Y	Kvinne	Nordsida	Ingen
01754	2000	Nytt	IV	Y	Kvinne	Nordsida	Ingen
01732	2000	Nytt	IV	Y	Mann	Sørsida	Sørover
01733	2000	Nytt	IV	Y	Mann	Sørsida	Sørover
01745	2000	Nytt	IV	Y	Mann	Nordsida	Nordover
01746	2000	Nytt	IV	Y	Mann	Nordsida	Nordover
01748	2000	Nytt	IV	Y	Mann	Nordsida	Nordover
01753	2000	Nytt	IV	Y	Mann	Nordsida	Ingen

Informant	V1: 'Determinativet "det"'				V2: 'Det personlege pronomenet "ho"'				V3: 'Bøyingssending substantiv ub. fl. fem. & mask.'			
	/de:/		/da:/		/hø:/		/hʊ:/		Med -r		Utan -r	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
01758	17	89,5	2	10,5	-	-	-	-	-	-	-	-
01763	11	20,0	44	80,0	26	47,3	29	52,7	23	92,0	2	8,0
01759	66	91,7	6	8,3	13	46,4	15	53,6	12	100,0	0	0,0
01762	47	60,3	31	39,7	27	57,4	20	42,6	36	94,7	2	5,3
01757	48	66,7	6	8,3	26	81,2	6	18,7	65	95,6	3	4,4
01765	34	97,1	1	2,9	10	100	0	0	1	100,0	0	0,0
01764	50	84,7	9	15,3	-	-	-	-	10	100,0	0	0,0
01761	16	24,6	49	75,4	1	33,3	2	66,7	15	93,7	1	6,2
01743	28	43,7	36	56,2	22	32,4	46	67,6	47	85,5	8	14,5
01744	5	6,8	69	93,2	12	46,2	14	53,8	30	78,9	8	21,1
01734	23	31,5	50	68,5	14	38,9	22	61,1	51	91,1	5	8,9
01735	92	97,9	2	2,1	15	51,7	14	48,3	74	91,4	7	8,6
01742	74	90,2	8	9,8	22	73,3	8	26,7	12	92,3	1	7,7
01755	47	56,0	37	44,0	30	69,8	13	30,2	44	93,6	3	6,4
01756	51	66,2	26	33,8	4	66,7	2	33,3	31	96,9	1	3,1
01738	72	98,6	1	1,4	34	64,2	19	35,8	44	88,0	6	12,0
01739	39	41,9	54	58,1	8	88,9	1	11,1	65	98,5	1	1,5
01737	71	97,3	2	2,7	22	91,7	2	8,3	25	92,6	2	7,4
01736	24	39,3	37	60,7	8	88,9	1	11,1	42	95,5	2	4,5
01751	30	44,1	38	55,9	14	70,0	6	30,0	38	84,4	7	15,6
01752	2	2,6	74	97,4	1	5,0	19	95,0	25	59,5	17	40,5
01740	52	92,9	4	7,1	1	25,0	3	75,0	15	78,9	4	21,1
01741	63	94,0	4	6,0	3	75,0	1	25,0	22	84,6	4	15,4
01749	4	5,1	75	94,4	3	42,9	4	57,1	20	83,3	4	16,7
01750	15	24,2	47	75,8	1	20,0	4	80,0	7	100,0	0	0,0
01730	36	92,3	3	7,7	0	0	17	100,0	26	78,8	7	21,2
01731	54	91,5	5	8,5	5	100	0	0,0	25	83,3	5	16,7
01747	14	26,9	38	73,1	0	0	5	100,0	6	60,0	4	40,0
01754	16	28,6	40	71,4	0	0	2	100,0	1	12,5	7	87,5
01732	48	77,4	14	22,6	6	66,7	3	33,3	30	90,9	3	9,1
01733	61	93,8	4	6,2	6	37,5	10	62,5	23	88,5	3	11,5
01745	3	4,0	72	96,0	0	0	24	100,0	6	18,2	27	81,8
01746	12	19,0	51	81,0	0	0	8	100,0	23	71,9	9	28,1
01748	2	3,1	62	96,9	0	0	3	100,0	9	40,9	13	59,1
01753	8	13,3	52	86,7	0	0	2	100,0	14	82,4	3	17,6

Inf.	V4: 'Nøytrumsbøyinga til adjektiv som endar på <i>-leg</i> og <i>-ig</i> '				V5: 'Adjektivsuffikset <i>-leg</i> '				V6: 'Differensiasjon av /rn/'					
	Med -t		Utan -t		Med /e/		Med /i/		/dn/		/n/		/rn/	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
01758	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
01763	3	75,0	1	25,0	1	50,0	1	50,0	6	85,7	0	0,0	1	14,3
01759	2	40,0	3	60,0	2	100,0	0	0,0	7	100,0	0	0,0	0	0,0
01762	0	0,0	3	100,0	2	66,7	1	33,3	3	33,3	6	66,7	0	0,0
01757	7	53,8	6	46,2	3	37,5	5	62,5	19	95,0	1	5,0	0	0,0
01765	2	100,0	0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
01764	5	83,3	1	16,7	0	0,0	4	100,0	-	-	-	-	-	-
01761	0	0,0	1	100,0	1	100,0	0	0,0	1	50,0	1	50,0	0	0,0
01743	4	66,7	2	33,3	0	0,0	4	100,0	8	88,9	0	0,0	1	11,1
01744	2	15,4	11	84,6	2	20,0	8	80,0	6	75,0	1	12,5	1	12,5
01734	2	33,3	4	66,7	2	33,3	4	66,7	1	25,0	2	50,0	1	25,0
01735	4	100,0	0	0,0	0	0,0	2	100,0	12	100,0	0	0,0	0	0,0
01742	0	0,0	3	100,0	3	100,0	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0
01755	4	100,0	0	0,0	-	-	-	-	7	87,5	0	0,0	1	12,5
01756	4	57,1	3	42,9	1	33,3	2	66,7	8	100,0	0	0,0	0	0,0
01738	5	83,3	1	16,7	1	25,0	3	75,7	8	61,5	2	15,4	3	23,1
01739	5	62,5	3	37,5	1	12,5	7	87,5	11	61,1	0	0,0	7	38,9
01737	3	75,0	1	25,0	0	0,0	1	100,0	12	44,4	8	29,6	7	25,9
01736	3	100,0	0	0,0	0	0,0	3	100,0	8	88,9	1	11,1	0	0,0
01751	2	28,6	5	71,4	0	0,0	4	100,0	4	66,7	0	0,0	2	33,3
01752	0	0,0	8	100,0	0	0,0	6	100,0	1	16,7	2	33,3	3	50,0
01740	4	100,0	0	0,0	0	0,0	1	100,0	2	33,3	1	16,7	3	50,0
01741	4	80,0	1	20,0	0	0,0	4	100,0	0	0,0	0	0,0	3	100,0
01749	2	18,2	9	81,8	3	37,5	5	62,5	22	84,6	4	15,4	0	0
01750	3	50,0	3	50,0	0	0,0	4	100,0	12	85,7	2	14,3	0	0,0
01730	0	0,0	5	100,0	0	0,0	4	100,0	0	0,0	0	0,0	5	100,0
01731	0	0,0	1	100,0	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0	6	100,0
01747	0	0,0	3	100,0	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0	4	100,0
01754	0	0,0	6	100,0	-	-	-	-	0	0,0	0	0,0	1	100,0
01732	8	80,0	2	20,0	0	0,0	7	100,0	10	66,7	0	0,0	5	33,3
01733	1	11,1	8	88,9	0	0,0	8	100,0	6	54,5	1	9,1	4	36,4
01745	0	0,0	16	100,0	0	0,0	8	100,0	5	55,6	0	0,0	4	44,4
01746	0	0,0	7	100,0	0	0,0	5	100,0	9	69,2	0	0,0	4	30,8
01748	0	0,0	10	100,0	0	0,0	7	100,0	0	0,0	0	0,0	2	100,0
01753	0	0,0	2	100,0	-	-	-	-	0	0,0	0	0,0	1	100,0

Informant	V7: 'Segmentasjon av lang /l/'				V8: 'Palatalisering av velarar'			
	/dl/		/l/		Med palatalisering		Utan palatalisering	
	N	%	N	%	N	%	N	%
01758	-	-	-	-	4	100	0	0,0
01763	29	100,0	0	0,0	39	95,1	2	4,9
01759	10	90,9	1	9,1	22	91,7	2	8,3
01762	3	37,5	5	62,5	25	86,2	4	13,8
01757	33	97,1	1	2,9	72	100,0	0	0,0
01765	2	100,0	0	0,0	3	100,0	0	0,0
01764	4	66,7	2	33,3	9	90,0	1	10,0
01761	6	100,0	0	0,0	13	92,9	1	7,1
01743	14	77,8	4	22,2	48	96,0	2	4,0
01744	14	93,3	1	6,7	25	83,3	5	16,7
01734	17	100,0	0	0,0	31	81,6	7	18,4
01735	18	100,0	0	0,0	25	78,1	7	21,9
01742	1	100,0	0	0,0	17	94,4	1	5,6
01755	26	96,3	1	3,7	39	88,6	5	11,4
01756	9	100,0	0	0,0	31	96,9	1	3,1
01738	11	84,6	2	15,4	28	71,8	11	28,2
01739	13	56,5	10	43,5	17	33,3	34	66,7
01737	0	0,0	24	100,0	0	0,0	16	100,0
01736	8	80,0	2	20,0	18	94,7	1	5,3
01751	1	7,1	13	92,9	6	15,4	33	84,6
01752	7	38,9	11	61,1	3	7,9	35	92,1
01740	5	50,0	5	50,0	3	30,0	7	70,0
01741	0	0,0	7	100,0	0	0,0	26	100,0
01749	8	72,7	3	27,3	15	51,7	14	48,3
01750	3	75,0	1	25,0	8	47,1	9	52,9
01730	0	0,0	14	100	0	0,0	26	100,0
01731	0	0,0	11	100	0	0,0	8	100,0
01747	0	0,0	3	100	0	0,0	8	100,0
01754	-	-	-	-	0	0,0	11	100,0
01732	1	6,7	14	93,3	1	5,6	17	94,4
01733	2	28,6	5	71,4	0	0,0	7	100,0
01745	2	13,3	13	85,7	3	11,5	23	88,5
01746	11	84,6	2	15,4	15	53,6	13	46,4
01748	0	0,0	9	100,0	1	5,9	16	94,1
01753	-	-	-	-	0	0,0	6	100,0

Samandrag

Tittel: Språket i Åkrafjorden – ei sosiolingvistisk gransking av dialekten i to fjorddialekter

Student: Liv Torunn Tjelmeland

Rettleiar: Professor Helge Sandøy

Masteroppgåve i nordisk språk. Desember 2016.

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium. Universitetet i Bergen.

Denne masteroppgåva er ei kvantitativ sosiolingvistisk gransking av dialekten i Åkrafjorden i Sunnhordland. Oppgåva er ein del av prosjektet Dialektendringsprosessar ved Universitetet i Bergen, og er den førebels siste i ei rekke sosiolingvistiske masteroppgåver som skal danna eit jamføringsgrunnlag for vidare forsking på Vestlandet. Hovudmålet med oppgåva er å kartlegga kva for språklege endringar som har skjedd i bygdene langs Åkrafjorden dei siste 50 åra. Granskinga er basert på sosiolingvistiske intervju med 27 informantar frå perioden 2014 til 2016 som er gruppert etter dei sosiale variablane alder, kjønn, geografisk tilknytning og kontaktflate, og er i hovudsak ei gransking i tilsynelatande tid. I tillegg har eg eit gamalt materiale frå 1960 til 1990 som består av intervju med til saman åtte informantar. Vidare har eg valt ut åtte språklege variablar som eg har studert i lys av dei sosiale variablane.

Åkrafjorden ligg i det som tidlegare heitte Skånevik kommune. Under kommunesamanslåingsprosessane i 1965 vart kommunen oppløyst og delt mellom Kvinnherad kommune i nord og Etne kommune i sør. Den nye kommunegrensa går midt i Åkrafjorden, slik at bygdene på nordsida og sørsida vart høyrande til kvar sine kommunar.

Mellom gamle Skånevik kommune og Kvinnherad kommune gjekk det ei dialektgrense som skilde dialekten i den sørlege og den nordlege delen av Sunnhordland frå kvarandre. Ved å undersøka nokre spesifikke språklege variablar som har vore knytt til denne dialektgrensa, kan eg undersøka om kommunesamanslåinga har hatt språklege konsekvensar. I tillegg til dei spesifikke språklege variablane har eg nokre generelle variablar som ikkje er knytt til dialektgrensa mellom nord og sør i Sunnhordland.

Resultata i denne granskinga viser at det har skjedd store språklege endringar i bygdene på begge sider av Åkrafjorden. På sørsida av fjorden har fleire tradisjonelle språktrekk forsvunne heilt frå dialekten til ungdomsinformantane. På nordsida av fjorden skjer den same utviklinga, men noko seinare enn på sørsida. Dei spesifikke variablane viser at nordsida av Åkrafjorden er påverka av dialekten i Kvinnherad, noko som kan tyda på at dialektstiljet mellom nord og sør i Sunnhordland er i ferd med å forandra seg. Endringa i dei generelle variablane ser ut til å likna på utviklinga elles i sunnhordlandsregionen, og det kan difor henda at ein kan snakka om ein regionaliseringsprosess der ein får ei vestlandsk regionsdialekt.

Abstract

Title: The Language of Åkrafjorden – a sociolinguistic study of the dialect in two fjord communities

Student: Liv Torunn Tjelmeland

Supervisor: Professor Helge Sandøy

Master's thesis in Nordic Languages. December 2016.

Department of Linguistic, Literary and Aesthetic Studies. University of Bergen.

This master's thesis is a quantitative sociolinguistic study of the dialect in Åkrafjorden in the Norwegian region Sunnhordland. The thesis is a part of a project called *Processes of Dialect Change* at the University of Bergen, and is so far the latest addition to a collection of master's theses that will create a foundation for further study of dialect change in Western Norway. The aim of this thesis is to map the dialect changes of the past fifty years in Åkrafjorden. The study is based upon sociolinguistic interviews from 2014 to 2016 with 27 informants, and is mainly a study in apparent time. The informants are divided in social variables such as age, gender, geographical location and contact pattern. In addition, I have collected an old material ranging from 1960 to 1990 that consists of interviews with eight informants. Also, I have chosen eight language variables which I have correlated with the social variables.

Åkrafjorden is located in the former municipality Skånevik. In the major municipality reform of 1965, Skånevik was dissolved. The northern part of Skånevik merged with Kvinnherad and the southern part of Skånevik merged with Etne. Therefore, Åkrafjorden now marks the border between Etne and Kvinnherad, and the villages on each side of the fjord now belong to different municipalities.

Just north of the former municipality Skånevik, at the old border of Kvinnherad, there was a dialect boundary between the dialect in Northern Sunnhordland and the dialect in Southern Sunnhordland. By studying some specific variables, I can research whether the municipality reform of 1965 has caused language change.

The results of this study show language change in the villages on both sides of Åkrafjorden. Some traditional variants have all but disappeared among the young informants on the southern side of the fjord. The same changes are happening on the northern side of the fjord, however slightly later than on the south side. Furthermore, the specific variables show that the north side of the fjord is converging towards the dialect in Kvinnherad, thus indicating that the dialect boundary between Northern Sunnhordland and Southern Sunnhordland is changing. The changes in the general variables are concurrent with recent studies in other parts of the region, which could mean that we are observing a regionalization process.

Profesjonsrelevans

Som student ved den integrerte lektorutdanninga ved UiB har eg gjennom dei fem siste åra tenkt mykje på korleis faga eg studerer skal kunne formidlast i eit klasserom på ungdomsskulen eller i den vidaregåande skulen. Ei sosiolingvistisk masteroppgåve med fokus på språkleg variasjon og forandring kan fungera som eit grunnlag både for å jobba med konkrete faglege mål som ligg forankra i kompetansemåla etter kvart årstrinn, men gjev og ei anna tilnærming til dei grunnleggande måla i norskfaget og i den generelle delen av læreplanen.

I læreplanen for norskfaget finn ein konkrete kompetansemål om temaet talemål og språkutvikling. Etter 10. årstrinn skal elevane kunna "gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av talemål i Norge, og diskutere holdninger til ulike talemål og til de skriftlige målformene nynorsk og bokmål" (LK 06). Etter Vg3 vert krava til elevane sin refleksjonsevne større, og ein skal kunna "gjøre rede for særtrekk ved et utvalg norske talemålsvarianter og reflektere over forhold som kan påvirke utviklingen av talemål" (LK 06). Å inneha førstehandskunnskap om denne utviklinga og kunnskap om korleis ein forskar på språkutvikling er difor svært relevant for å kunna gje elevane ei god innføring i dette emnet.

Samtidig vil erfaringa frå denne masteroppgåva fungera som ei støtte for å jobba mot dei meir grunnleggande hovudmåla i norskfaget. Formålet med norskfaget er å vera ein arena for kulturforståing, kommunikasjon, danning og identitetsutvikling (LK 06). Ved å ta utgangspunkt i dialekten til elevane i klasserommet, dialekten i nærområdet eller ungdomsspråket til elevane, kan elevane få moglegheit til å utforska sitt eige språk. Vidare vil det sosiolingvistiske perspektivet krevje refleksjon rundt sosiale nettverk, identitet og kven ein orienterer seg mot sosialt. Ein kan ha både ei lokal, ei historisk eller ei global forankring når ein utforskar dialektar, og elevane kan nytta talemålet som inngang til å lære mykje om kvar dei kjem frå, korleis samfunnet har utvikla seg og korleis me menneske snakkar saman. "Norskfaget befinner seg i spenningsfeltet mellom det historiske og det samtidige, det nasjonale og det globale. Å se norsk språk, kultur og litteratur i et historisk og internasjonalt perspektiv kan gi elevene større forståelse for det samfunnet de er en del av" (LK 06). Ved å ikkje berre bruka språket, men kjenna igjen og forstå *korleis* og *kvifor* me brukar språket slik me gjer, kan elevar få større medvit til eigen språkbruk og i større grad kunna analysere og forstå andre sin språkbruk.

Ved å drøfte dialektbruk og språklege haldningar, som er relevante sosiolingvistiske tema, kan elevar få eit meir kritisk blikk på språket til dømes i offentleg ordskifte, reklame eller humor, noko som vil styrka evna deira til å utvisa kritisk sans og skjønn (jamfør den generelle delen av læreplanen). Ei sosiolingvistisk tilnærming til språk kan òg vera med og avdekka og bryta ned både bevisste og underbevisste haldningar til språk og språkbrukarar, og kan dermed vera med på å skapa større toleranse for eit heterogent språksamfunn i eit stadig mindre homogent samfunn.